

parçalanma

Chinua Achebe

Afrika **1**clemesi

Man
Booker
Ödüllü
yazardan

ithaki

CHINUA ACHEBE, 1930 yılında dünyaya geldi. Umuahia'daki Devlet Okulu'nun ardından Nijerya, Ibadan Üniversitesi'ne devam etti ve 1953'te Londra Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1956 yılında Londra, BBC'de yayıncılık üzerine eğitim gördü ve sonraki yıllarda kurumun Dış Haberler Yayın Direktörü oldu. Nijerya'daki iç savaş sürecinde Biafra hükümeti için çalıştı. Savaşın ardından Nsukka'daki Nijerya Üniversitesi'ne araştırma görevlisi olarak atandı, emekliye ayrıldığı bu üniversitenin halen fahri İngiliz dili profesörüdür. Dünya çapında pek çok üniversitede konferans vermiştir. New York'taki Bard Üniversitesi Charles P. Stevenson Jr. kürsüsünde Dil ve Edebiyat Profesörü olarak görev yapmaktadır.

Chinua Achebe roman, kısa hikâye, deneme ve şiir türlerinde yirmiyi aşkın kitap yazmıştır. Eserlerinden bazıları: *Parçalanma* (1958); *Arrow of God* (1964), *New Statesman/Jock Campbell Ödülü*; *A Man of the People* (1966); *Beware, Soul Brother and Other Poems* (1971), *Commonwealth Şiir Ödülü*; *Christmas in Biafra and Other Poems* (1973); *The Trouble with Nigeria* (1983); *Anthills of the Savannah* (1987), Booker Ödülü adayı listesine alınmıştır; *Hopes and Impediments: Selected Essays* (1988); *Home and Exile* (2000).

Chinua Achebe
Parçalanma
Özgün Adı: Things Fall Apart

İthaki Yayınları - 716
Edebiyat - 574
ISBN 978-605-375-115-1

Redaksiyon: Nur Küçük
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Şükrü Karakoç
2. Baskı, Kasım 2014, İstanbul
Sertifika No: 11407

© Türkçe Çeviri: Nazan Arbaş Erbil, 2011
© İthaki, 2011
© Chinua Achebe, 1958

Yayıncının yazılı izni olmaksızın herhangi bir alıntı yapılamaz.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97
Sertifika No: 29652

Chinua Achebe
PARÇALANMA

Çeviren
Nazan Arıbaş Erbil

Parçalanma

Gitgide genişleyen girdapta hiç durmadan dönülür
Şahin işitemez şahinciye,
Her şey dağılıp parçalanır; merkez artık tutamaz;
Yalnız anarşi salınır dünyanın üzerine.

W. B. Yeats, 'İkinci Geliş'

Bölüm Bir

1.

Okonkwo'nun namı dokuz köye, hattâ daha da öteye yayılmıştı. Ününü, kuşku götürmez kişisel başarılarına borçluymuştu. Daha on sekiz yaşında bir delikanlıyken Kedi Amalinze'yi alt ederek köyünü onurlandırmıştı. Amalinze, Umuofia'dan Mbaino'ya dek yedi yıldır kimseye yenilmemiş büyük bir güreşçiydi. Sırtı hiç yere değmediğinden ona 'Kedi' lakabı verilmişti. İşte Okonkwo'nun bir dövüşte yere serdiği adam buydu. Yaşlılar, kasabalarının kurucusunun vahşi bir ruhla yedi gün yedi gece süren mücadelesinden beri şahit oldukları en amansız dövüşlerden birinin bu olduğunda hemfikirler.

O gün davullar gümledi, flütler çalındı; seyirciler nefeslerini tuttular. Amalinze kurnaz bir ustaydı, ama Okonkwo da sudaki bir balık kadar kaygandı. Kollarındaki, bacaklarındaki ve sırtlarındaki her kas, her sinir dışarı fırlamıştı; öylesine gerilmişlerdi ki, neredeyse ortadan ikiye ayrılacaklardı. Sonunda Okonkwo, Kedi'nin sırtını yere getirmişti.

Bunun üzerinden yıllar geçmişti; yirmi yıl, belki daha da fazla. Bu arada Okonkwo'nun ünü tıpkı harmattan rüzgarıyla büyüyen bir çalı yangını gibi yayılmıştı. Uzun boylu ve iri cüsseliydi; gür kaşları ve geniş burnu ona son derece sert bir görünüm veriyordu. Nefes alırken adeta gürültü çıkarıyordu, denildiğine göre, uykusunda soluk alıp verişini eşleri ve çocukları kendi kulübele-

rinden duyabiliyordu. Yürürken topukları güç bela yere değdi; her an birinin üzerine atılacakmışçasına zemberek üstünde yürür gibiydi. İşin aslı, bir anda saldırmasına da oldukça sık rastlanırdı. Hafiften kekemeydi, sinirlendiğinde ve yeterince hızlı konuşamadığında yumruklarını kullanırdı. Başarısız insanlara tahammülü yoktu. Vaktiyle babasına da tahammül edemiyordu.

Babası Unoka öleli on yıl oluyordu. Tembel, müsrif ve yarını düşünme konusunda oldukça beceriksiz bir adamdı. Ne zaman eline para geçse –ki bu nadiren olurdu– hemen testilerce palmiye şarabı alır, komşularını çağırıp eğlenirdi. Ölü bir adamın ağzını her görüşünde, yaşamı boyunca eline geçeni yemeyen insanların aptallığını gördüğünü söylerdi. Doğal olarak borcu da çoktu, tüm komşularına birkaç *cowry*'den¹ ciddi miktarlara dek borcu vardı.

Uzun boylu ve incedi, hafif bir kamburu vardı. İçki içmediği veya flüt çalmadığı zamanlarda bezgin ve kederli görünürdü. Çok güzel flüt çalardı. Hasat mevsiminden sonra köydeki müzisyenlerin ocağın üstüne astıkları enstrümanlarını ellerine aldıkları iki üç aylık dönem en mutlu zamanlarıydı. Onlarla çalarken yüzü sevinç ve huzurla parlardı. Bazen Unoka'nın grubunu diğer köylerden çağırırlardı, gelip bir süre kendileriyle kalmalarını, *egwugwu*² dansı yapmalarını ve şarkılarını öğretmelerini isterlerdi. Böylesi misafirliklerde üç dört pazar gününü³ geçirecek kadar kalırlar, bu süre boyunca müzik yapıp eğlenirlerdi. Unoka güzel yemeği ve keyifli arkadaşlıkları; yağmurların kesildiği, güneşin

1) Para olarak kullanılan bir tür deniz salyangozu kabuğu. –çn

2) Köyün atasının ruhunu temsil eden, törenler sırasında değişik türde, ürkütücü maskeler takan ve dans eden adamlar. Dokuz köyün her birinin kendi *egwugwu*'su vardır. Köyde yaşanan anlaşmazlıklarda hakim rolü de üstlenirler. –çn

3) *Market day*: İgbo haftaları dört gündür. Pazar günü, her haftanın ilk günüdür, dolayısıyla üç dört pazar derken, on iki ila on altı günlük bir süreden bahsediliyor. Onlar için bir ay, yedi pazar haftası, yani yirmi sekiz gündür. –çn

her sabah göz kamaştıran güzelliğiyle doğduğu bu mevsimi severdi. Kuzeyden esen soğuk ve kuru harmattan rüzgarından dolayı çok sıcak da olmazdı. Bazı yıllar harmattan çok kuvvetli olur, havayı yoğun bir sis tabakası kaplardı. Böyle günlerde yaşlılar ve çocuklar odun ateşlerinin etrafında oturur, ısınırlardı. Unoka bunları severdi. Kuru mevsimle birlikte gökyüzünde beliren ilk çaylak kuşlarını, onlara hoşgeldin şarkıları söyleyen çocukları severdi. Böyle anlarda kendi çocukluğunu hatırlardı. O da çoğu zaman ortalıkta dolaşıp, mavi gökyüzünde sakince süzülen çaylakları arardı. Görür görmez tüm benliğiyle ona şarkı söyler, uzun seyahatinden dönen çaylağa hoşgeldin der, eve kumaş getirip getirmediğini sorardı.

Bu yıllar önceydi tabii ki. O zamanlar daha küçüktü. Yetişkin Unoka ise tam bir fiyaskoydu. Yoksuldu, eşi ve çocuklarının karını güç bela doyuyordu. İnsanlar, aylak olduğu için onunla dalga geçiyordu. Bir daha ona borç vermemeye yemin etmişlerdi, çünkü hiçbirini geri ödemiyordu. Ama öyle bir adamdı ki, ne yapıp edip tekrar borç almayı başarıyor, böylece borç yığınına yenilerini ekliyordu.

Bir gün komşusu Okoye onu görmeye gitti. O sırada Unoka kulübesindeki balçıktan yatağına uzanmış flüt çalıyordu. Komşusunu görünce hemen kalkıp elini sıktı. Okoye koltuğunun altında taşıdığı keçi postunu yere serip oturdu. Unoka içerideki odaya gidip az sonra üstünde kola cevizi, cennet biberi ve bir topak beyaz tebeşir bulunan küçük, ahşap bir tablayla döndü.

“Kolam var,” deyip oturdu ve tablayı misafirine uzattı.

“Teşekkür ederim. Kola getiren hayat getirir. Ama bence bunu sen kırmalısın,” dedi Okoye ve tablayı geri uzattı.

Unoka, “Hayır, bence sen kırmalısın,” dedi. Bu tartışma, sonunda Unoka kola cevizini kırma onurunu kabul edinceye dek birkaç dakika sürdü. Bu arada Okoye tebeşiri alıp yere birkaç

çizgi çizdi ve ayağının başparmağını boyadı. Unoka kolayı kırarken uzun bir ömür, sağlık ve düşmanlarından korunmaları için atalarına dua etti. Yedikten sonra pek çok konuda sohbet ettiler: Yamları su altında bırakan şiddetli yağmurlardan, bir sonraki geleneksel bayramlarından, yakın zamanda Mbaino köyü ile çıkması beklenen savaştan bahsettiler. Unoka savaş üzerine konuşmaktan hiç hoşlanmazdı. İşin aslı, o tam bir korkaktı ve kan görmeye dayanamazdı. O yüzden hemen konuyu değiştirip müzikten bahsetmeye başladı. Adeta yüzü aydınlanmıştı. Zihninin içinde *ekwe*¹, *udu*² ve *ogene*'nin³ kanı kaynatan girift ritimlerini, kendi flütünün bu ritimleri dokurcasına aralarında dolaşmasını ve onları rengarenk hüzünlü ezgilerle süsleyişini duyabiliyordu. Hepsi bir arada neşeli ve kıvrak bir melodi oluşturuyordu, fakat biri kalkıp aşağı yukarı hareket eden flütü alsın ve onu kırıp ufak parçalara ayırsa, geride yalnızca ızdırıp ve keder kalırdı.

Okoye de müzisyendi, *ogene* çalardı. Ama o, Unoka gibi beceriksiz değildi. Yam dolu büyük bir ambarı ve üç eşi vardı. Yakında o topraklardaki en üstün üçüncü unvanı alacaktı: *Idemili*. Fakat bu çok pahalıya mal olacak bir törendi ve elindeki tüm kaynakları toparlamaya çalışıyordu. Aslında Unoka'ya da bu yüzden uğramıştı. Boğazını temizleyip konuya girdi:

“Kola için teşekkür ederim. Kısa süre sonra almayı düşündüğüm unvandan haberin vardır.”

Buraya kadar açıkça konuşan Okoye'nin bundan sonraki ya-

- 1) Ağaç gövdesinden yapılma, boyuna dikdörtgen şeklinde iki büyük oyuk açılmış bir tür davul. Ebatı, kullanımına ve önemine göre farklılık gösterir. —*ŋ*
- 2) Genellikle kilden yapılma bir tür su sürahisi. Törenlerde kadınlar tarafından çalınır. Özel ve eşsiz bas sesi, geniş kısmında bulunan deliğe parmaklarla hızlıca vurularak elde edilir. —*ŋ*
- 3) Gong: Igbo halkının en önemli metal enstrümanı. Koni biçiminde, içi oyuk, orijinal olarak bronzdan yapılma bir tür zil. Yumuşak, tahta bir sopayla vurularak çalınır. —*ŋ*

rım düzine cümlesi atasözleri oldu. İgbo halkı konuşma sanatına büyük önem verirdi, atasözleri de kelimelere katık edilen palmiye yağı gibiydi. Okoye iyi bir hatipti. Uzun süre konuşup konunun kıyasında dolaştıktan sonra nihayet asıl meseleye girdi. Kısacası Unoka'dan iki yılı aşkın bir süre önce ödünç verdiği iki yüz cowry'lik borcu ödemesini istiyordu. Unoka, arkadaşının nereye varmaya çalıştığını anlar anlamaz kahkahaya boğuldu. Yüksek sesle uzun uzun güldü, sesi *ogene* keskinliğinde cınladı, gülmekten gözleri yaşardı. Misafiri şaşırmıştı, sesini çıkarmadan oturmaya devam etti. Sonunda Unoka kahkahalarının arasında ona cevap vermeyi başardı. “Şu duvara bak,” deyip kulübesinin uzak köşesindeki duvarı işaret etti, parlasın diye kırmızı toprakla ovulup cilalanmıştı. “Şu tebeşir çizgilerine bak”. Okoye gruplar halinde çizilmiş kısa, dik çizgiler gördü. Toplam beş grup vardı ve en küçük grup on çizgiden oluşuyordu. Unoka'nın teatral bir yanı vardı, söyleyeceklerini daha çarpıcı kılmak için konuşmasına ara verip bir tutam enfiye kokladı ve gürültüyle hапşırdı. Sonra devam etti: “Oradaki her grup birine olan borcumu, her çizgi de yüz cowry'yi simgeliyor. Gördüğün gibi şu adama bin cowry borcum var. Ama bunun için sabahın köründe gelip beni uyandırmadı. Sana borcumu ödeyeceğim, ama bugün değil. Atalarımız der ki, güneş, diz çökenlerden önce ayakta duranların üstünde parlar. Önce büyük borçlarımı ödeyeceğim.” Böyle deyip, önce büyük borçlarını ödeyecek olan buymuşçasına enfiyesinden bir tutam daha çekti. Okoye keçi postunu toplayıp oradan ayrıldı.

Unoka hiçbir unvan almamış ve fazlasıyla borçlanmış bir halde öldü. Oğlu Okonkwo'nun ondan utanmasına şaşırmamak gerekirdi. Neyse ki, bu insanlar bir adamı, babasının değil kendi kıymetine göre değerlendirirdi. Okonkwo da kesinlikle büyük işler başarmak için yaratılmıştı. Genç yaşta dokuz köyün en iyi

güreşçisi olarak nam salmıştı. Zengin bir çiftçiydi, yam dolu iki ambarı vardı ve kısa süre önce üçüncü eşiyle evlenmişti. Tüm bunları taçlandırarak şekilde iki unvan almış ve kabileler arası savaşlarda inanılmaz kahramanlıklar sergilemişti. Yaşı genç olmasına rağmen, şimdiden dönemin en önemli adamlarından biri haline gelmişti. Halkı yaşa hürmet ederdi, ama başarıya da hayranlık duyardı. Ataların dediği gibi, bir çocuk elini yıkadıysa krallarla birlikte yiyebilirdi.

Okonkwo'nun ellerini yıkadığına şüphe yoktu, böylece kralar ve atalarıyla birlikte yedi. Savaş çıkıp kan dökülmesin diye komşu köyün Umuofia'ya teslim ettiği mahkum delikanlıya bakma görevini de bu yüzden ona verdiler. Talihsiz delikanlının adı İkemefuna'ydı.

2.

O konkwo palmiye yağı lambasını henüz söndürüp bambu yatağına uzanmıştı ki, kasaba tellalının sakın geceyi adeta yırtan *ogene*'sini işitti. İçi oyuk metal *gong*, *gong*, *gong* diye çınladı. Sonra tellal duyurusunu yaptı, bitirince yine enstrümanını çaldı. Duyuruda, Umuofia'daki tüm erkeklerin yarın sabah pazar yerinde toplanması isteniyordu. Okonkwo meselenin ne olduğunu merak etti, bir sorun çıktığına adı gibi emindi. Tellalın sesindeki kederli tonu net bir şekilde ayırt edebilmişti, öyle ki, gitgide uzaklaşmasına rağmen bu farklı tonu hâlâ duyabiliyordu.

Çok sessiz bir geceydi. Zaten gökte mehtabın olmadığı bütün geceler sessizdi. Karanlık, bu insanlarda, en cesur olanında dahi belirsiz bir korku uyandırır. Kötü ruhlardan korktukları için çocukları gece vakti ıslık çalmamaları konusunda uyarırlardı. Tehlikeli hayvanlar karanlıkta daha tehditkar, daha tekinsiz olurdu. Geceleri yılandan bahsedilecekse asla yılan denmezdi, çünkü duyardı, onun yerine 'ip' derlerdi. Bu özel gecede de tellalın sesi gitgide cılızlaşıp duyulmaz olunca ortalığa yine sessizlik çöktü. Yoğun sessizlik, ormandaki milyonlarca böceğin vızıltısıyla daha da belirginleşti.

Oysa mehtaplı gecelerde her şey farklı olurdu. Dışarıda oynayan çocukların neşeli sesleri duyulurdu. O kadar küçük olmayanlar da çiftler halinde gözden daha uzak yerlerde oynarlar,

yaşlı adamlar ve kadınlar onlara bakıp kendi gençliklerini hatırlarlardı. Igbo halkı arasında bir deyiş vardı: Ay ışıltılı parladağında, sakat, yürümeye can atar.

Ama bu özel gece karanlık ve sessizdi. Umuofia'nın dokuz köyünde bir kasaba tellalı *ogene*'siyle tüm erkeklerin yarın sabah toplanacağını duyuruyordu. Okonkwo bambu yatağına uzanıp bu olağanüstü meselenin ne olabileceğine kafa yordu. Komşu klanlardan biriyle savaşa mı giriliyordu? En olası açıklama bu gibi görünüyordu. Okonkwo savaştan korkmazdı. O bir eylem adamı, savaş adamıydı. Babasının aksine, kan görmeye dayanabilirdi. Umuofia'nın son savaşında, evine bir insan başıyla dönen ilk o olmuştu. Üstelik, onun beşinci başıydı bu ve henüz yaşlı bir adam da değildi. Köydeki hatırı sayılır birinin cenaze töreni gibi önemli vesilelerde, palmiye şarabını eve ilk getirdiği insan başıyla içerdi.

Sabahleyin pazar yeri tıka basa doluydu, yaklaşık on bin adam olmalıydı. Hepsi de kendi aralarında alçak sesle konuşuyordu. Sonunda Ogbuefi Ezeugo ortalarına geçip dört kez, "*Umuofia kwenu,*" diye bağırdı ve her seferinde yüzünü farklı yönlere çevirip sımsıkı yumruğunu havaya kaldırdı. Bunu her yapışında on bin adam da, "Yaa!" diye bağırarak karşılık verdi. Sonra mutlak bir sessizlik oldu. Ogbuefi Ezeugo etkili bir hatipti, böylesi durumlarda konuşma yapması için her zaman o seçilirdi. Elini beyaz başının üstünde dolaştırıp beyaz sakalını sıvazladı. Sağ koltuk altından geçirilip sol omzunun üstüne düğümlenmiş kıyafetini düzeltti.

Beşinci kez, "*Umuofia kwenu,*" diye bağırdı, kalabalık da tekrar bağırarak karşılık verdi. Sonra birdenbire kontrolünü kaybetmişçesine sol elini havaya kaldırıp Mbaino köyünü işaret etti. Sımsıkı kenetlenmiş parlak, beyaz dişlerinin arasından, "Bu vahşi hay-

vanların oğulları,” dedi, “Umuofialı bir kız evladını öldürmeye cesaret ettiler.” Başını aşağı eğip dişlerini gıcırdattı ve bastırılmış bir öfkenin uğultu halinde kalabalığa yayılmasına imkân tanımak için bir süre sessiz kaldı. Tekrar konuşmaya başladığında yüzündeki öfke kaybolmuş, onun yerine öfkeden daha tekinsiz ve daha ürkütücü bir gülümseme yerleşmişti. Gayet net ve duygudan yoksun bir sesle, Umuofia’ya, kız evlatlarının Mbaino’daki pazara gittiğini ve öldürüldüğünü anlattı. “O kadın, Ogbuefi Udo’nun eşiydi,” diyerek yanında başını eğmiş oturan adamı gösterdi. Kalabalık kana susamış bir hiddetle bağırmaya başladı.

Ardından başka konuşanlar da oldu. Nihayet, böylesi durumlardaki alışlageldik sürecin uygulanmasına karar verildi. Mbaino’ya derhal bir ultiमतom gönderilerek, telafi olarak kendilerine bir bakire ve bir delikanlı vermedikleri takdirde savaş açacakları bildirildi ve ikisi arasında seçim yapmaları istendi.

Umuofia’dan tüm komşu köyler korkardı. Savaşta ve büyüde çok güçlüydüler; rahipleri ve büyücü hekimlerinden civardaki tüm köyler çekinirdi. En etkili savaş iksirleri, klanın kendisi kadar eskiydi. Ne kadar eski olduğunu kimse bilmiyordu. Ama bir hususta herkes aynı kanıdaydı: Bu iksirdeki aktif madde tek bacaklı yaşlı bir kadındı. Zaten iksirin adı da yaşlı kadın anlamına gelen *agadi-nwayi*’ydi. Umuofia’nın merkezindeki açık bir alanda mabedi vardı. Günbatımından sonra mabedin önünden geçecek kadar deli cesareti olan çıkarsa, yaşlı kadını oralarda sekerek yürürken göreceği kesindi.

Tüm bunları bilen komşu klanlar Umuofia’dan korkar, önce barışçıl bir çözüm getirmeye çalışmadan savaşa girmek istemezlerdi. Öte yandan Umuofia’nın da hakkını vermek lazımdı. Kesin ve haklı bir davası olmadıkça ve bu durum Tepelerin ve Mağaraların Kahini tarafından onaylanmadıkça asla savaş açmazdı.

Geçmişte, kahinin Umuofia'ya savaş açmayı yasakladığı zamanlar olmuştu. Böyle bir buyruğun ardından klan, kahini dinlemeyip savaşa girseydi kesinlikle yenilirdi. Çünkü o korkulan *agadi-nwa-yi*'leri, Igbo halkının deyimiyile 'utanç savaşı'nda asla etki göstermezdi.

Fakat şimdi tehdidinde buldukları savaşta sonuna kadar haklıydılar. Düşman klan da bunun farkındaydı. Bu yüzden Umuofialı Okonkwo savaşın mağrur ve buyurgan ulağı olarak Mbaino'ya gittiğinde büyük bir saygı ve hürmetle karşılandı. İki gün sonra da köyüne on beş yaşında bir delikanlı ve genç bir bakireyle döndü. Delikanlının adı İkemefuna'ydı. Onun yürek paralayıcı hikâyesi Umuofia'da bugün bile hâlâ anlatılır.

Köyün yaşlıları, yani *ndiçie*'ler dönüşte Okonkwo'nun anlatacaklarını dinlemek üzere toplandılar. Sonunda herkesin tahmin ettiği gibi kızın, Ogbuefi Udo'ya verilerek ölen eşinin yerini almasına karar verdiler. Delikanlı ise klanın tamamına ait olacaktı, onun kaderini kararlaştırmanın acelesi yoktu. Bu geçici süreçte çocuğa klan adına Okonkwo'nun bakmasını istediler. Böylece İkemefuna üç yıl Okonkwo'nun evinde kaldı.

Okonkwo ev halkını despot bir biçimde yönetirdi. Eşleri, özellikle de en genç olanı Okonkwo'nun ani öfke patlamalarından dolayı sürekli korku içinde yaşardı, evin küçük çocukları da aynı korkudan nasibini alırdı. Yüreğinin derinliklerine inildiğinde belki de Okonkwo o kadar zalim bir adam değildi. Ama tüm hayatına başarısızlık ve zayıflık korkusu hakim olmuştu. Bu, keyfince davranan kötü tanrılara, büyüye, ormana; doğanın hain, kırmızı dişli ve pençeli güçlerine duyulan korkudan daha derin, daha içsel bir korkuydu. Okonkwo'nun korkusu tüm bunlardan daha büyüktü. Dışarıdan kaynaklanmıyor, yüreğinin derinliklerinde yatıyor-

du. İnsanlar babasına benzediğini düşünecekler diye kendinden korkuyordu. Henüz küçük bir çocukken bile babasının başarısızlıkları ve zayıflığı sinirini bozardı. Oyun oynarlarken bir arkadaşı, babasının *agbala* olduğunu söylediğinde ne büyük bir acı hissettiğini şimdi bile gayet net hatırlıyordu. *Agbala*'nın yalnızca kadın değil, hiç unvan almamış erkek anlamına geldiğini ilk bu vesileyle öğrenmişti. Dolayısıyla Okonkwo'ya hakim olan tek bir tutku vardı: babası Unoka'nın sevdiği her şeyden nefret etmek. Bunlardan biri nezaketti, diğeri ise aylaklık.

Ekim mevsimi boyunca her gün tarlalarında çalıştı. Şafak vakti horoz öterken çalışmaya başlayıp tavuklar tüneklerine çekilene dek devam etti. Çok güçlü bir adamdı, yorulduğu nadir görülürdü. Ama eşleri ve küçük çocukları onun kadar güçlü olmadıklarından bitkin düşüyorlardı. Yine de şikayetlerini açıkça dile getirmeye cesaret edemiyorlardı. Okonkwo'nun ilk oğlu Nwoye o sırada on iki yaşındaydı, fakat yeni yeni boy göstermeye başlayan tembelliği babasında şimdiden büyük endişe yaratmıştı. En azından sezindiği tehlike babasına yetmişti, sürekli azarlayıp döverek onu disipline sokmaya çalışıyordu. Doğal olarak Nwoye de ilk gençlik yıllarına kederli bir yüzle giriyordu.

Okonkwo'nun zenginliği evinden rahatlıkla anlaşılıyordu. Etrafı kırmızı topraktan kalın bir duvarla çevrili geniş bir alanda kulübeleri vardı. Kendi kulübesi, yani *obi*'si kırmızı duvardaki tek kapının hemen arkasındaydı. Üç eşinin ayrı ayrı kulübeleri vardı, üçü birlikte *obi*'nin arkasında yarım daire oluşturacak şekilde dizilmişti. Ambar, kırmızı duvarın bir ucunun karşısındaydı ve içindeki bol miktarda yam kümeleriyle dikkat çekiyordu. Duvarın karşı ucunda bir keçi ağılı vardı, ayrıca eşleri tavuklar için kendi kulübelere ek, birer ufak kümes inşa etmişti. Ambarın yanında küçük bir kulübe vardı, burası Okonkwo'nun kişisel

tanrısı ve atalarının ruhlarına ait ahşap sembolleri koyduğu bir mabet, bir ‘ilaç evi’ydi. Onlara kola cevizi, yiyecek ve palmiye şarabı sunarak tapar; kendisi, üç eşi ve sekiz çocuğu için huzurlarında dua ederdi.

Umuofialı kadın Mbaino’da öldürülünce İkemefuna, Okonkwo’nun evine gönderilmişti. Okonkwo o gün onu getirdiğinde en yaşlı eşini çağırmış ve delikanlıyı ona teslim etmişti.

“O, klana ait,” demişti. “Ona göz kulak ol.”

“Uzun süre bizde mi kalacak?” diye sormuştu eşi.

“Sana söylenilene yap, kadın,” diye gürlemişti Okonkwo kekeleyerek. “Ne zaman Umuofia’nın *ndiçie*’lerinden oldun!”

Böylece Nwoye’nin annesi başka soru sormadan İkemefuna’yı kulübesine aldı.

Çocuk korkudan dehşete kapılmış bir haldeydi. Başına gelenleri, bunun için ne yapmış olduğunu anlayamıyordu. Babasının Umuofialı kadının öldürülmesinde parmağı olduğunu nereden bilebilirdi? Tek bildiği birkaç adamın evlerine geldiği, babasıyla alçak sesle bir şeyler konuştukları ve sonunda kendisinin evden çıkarılıp bir yabancıya teslim edildiğiydi. Annesi acı içinde göz yaşları dökmüştü, kendisi ise ağlayamayacak denli şaşkıındı. O yabancı, kendisini ve bir kızı ormandaki ıssız yollardan geçirip evinden çok uzaklara getirmişti. Kızın kim olduğunu bilmiyordu, onu bir daha hiç görmedi.

3.

Okonkwo, çoğu genç adamın akine, hayata rahat bir başlangıç yapmadı. Babasından miras kalan bir ambarı olmadı. Zaten ortada miras bırakılacak bir ambar da yoktu. Umuofia'da, babası Unoka'nın, Tepelerin ve Mağaraların Kahini'ne gidişinin hikâyesi anlatılırdı. Hasadının neden her zaman bu kadar bereketsiz olduğunu öğrenmek için akıl danışmaya gitmişti.

Kahinin adı Agbala'ydı. İnsanlar uzaktan yakından gelir, ona akıl danıştırdı. Kötü talih bir türlü peşlerini bırakmadığında, komşularıyla uyuşmazlık yaşadıklarında, gelecekte kendilerini nelerin beklediğini öğrenmek istediklerinde ya da ölmüş büyüklerinin ruhlarına danışmak için ona gelirlerdi.

Mabede, bir tepenin yamacında bulunan yuvarlak bir oyuktan girilirdi. Oyuğun genişliği, kümes kapısından yalnızca birazcık daha büyüktü. İnananlar, tanrıdan bir şeyler öğrenmek için gelenler, bu oyuktan karınları üzerinde sürünerek geçtikten sonra kendilerini karanlık, sonsuz bir boşlukta Agbala'nın huzurunda bulurlardı. Agbala'yı şimdiye dek rahibesi dışında hiç kimse görmemişti. Öte yandan bu ürkütücü mabede sürünerek girdikten sonra Agbala'nın gücünden dehşete kapılmadan çıkabilen de olmamıştı. Rahibesi, mağaranın ortasına yaktığı kutsal ateşin yanında durur, tanrının sözlerini iletirdi. Ateş alev alev yanmazdı; kızaran odunlar, rahibenin karanlık bedenini ancak belli belirsiz aydınlatmaya yeterdi.

Bazen ölmüş babasının veya bir akrabasının ruhuna danışmak için gelenler olurdu. Ruh geldiğinde karanlıkta hayal meyal göründüğünü ama sesinin hiç duyulmadığını söylerlerdi. Hattâ bazıları, çağırılan ruhun mağaranın tavanına doğru kanat çırpışını duyduklarını iddia ederdi.

Yıllar önce, Okonkwo küçükken babası Unoka, Agbala'ya akıl danışmaya gitmişti. O zamanki rahibe, Çika isimli bir kadındı. Baştan ayağa tanrısının gücüyle donatılmıştı ve insanlar arasında büyük korku uyandırırdu. Unoka onun huzuruna çıkıp derdini anlattı.

“Her yıl,” dedi, “toprağa ekin serpmeden önce tüm toprakların sahibi Ani'ye bir horoz kurban ediyorum. Atalarımızın buyruğu budur. Ayrıca yamaların tanrısı İfejioku'nun mabedinde de bir horoz kesiyorum. Çalıları temizliyorum, kurduğunda yakıyorum. İlk yağmurla birlikte yam tohumlarını ekiliyor, filiz vermeye başladıklarında kazıklara bağlıyorum. Yabani otları temizli...”

“Sus artık!” diye bağırdı rahibe, karanlık boşlukta yankılan sesi dehşet vericiydi. “Sen tanrılarına ya da atalarına karşı suç işlemedin. Bir adam tanrıları ve atalarıyla barışık olduğunda hasadının iyi olması kolunun gücüne bağlıdır. Sen, Unoka, tüm klanda palasının ve çapanın zayıflığıyla tanınıyorsun. Komşuların baltalarını alıp bakir ormanlarda ağaç kesmeye gittiğinde sen temizlemesi zahmet gerektirmeyen, işi bitmiş tarlana yam tohumları ekilersun. Onlar tarla açmak için yedi nehir aşılıyor, sen evde kalıp isteksiz toprağa kurbanlar adyorsun. Evine dön ve bir erkek gibi çalış.”

Unoka talihsiz bir adamdı. Kişisel tanrısı ya da çisi kötüydü ve bu kötü talih mezara dek peşini bırakmadı. Aslında ölümüne dek demek daha doğru olurdu, çünkü mezarı yoktu. Toprak tanrıcısının en nefret ettiği şey olan tümörden ölmüştü. Karnında

ve uzuvlarında tümör olanların evde ölmesine izin verilmezdi. Kötülük Ormanı'na götürülür, orada ölmeye terk edilirdi. Onların arasında çok inatçı bir adamın hikâyesi anlatılırdı. Bu adam yalpalayarak evine geri dönmüştü. Onu tekrar ormana taşıyıp bir ağaca bağlamaları gerekmişti. Toprak için tiksinti uyandırıcı olduğundan, bu hastalığa yakalanan kişi toprağa gömülemezdi. Toprağın üstünde ölür ve yine orada çürümeye bırakılır, ne birinci ne de ikinci cenaze törenleri yapılırdı. Unoka'nın akıbeti de bu oldu. Onu alıp götürürlerken flütünü yanına aldı.

Okonkwo, Unoka gibi bir babası olduğu için, çoğu genç adamın aksine hayata rahat bir başlangıç yapamadı. Babasından ne bir ambar, ne bir unvan, hattâ ne de genç bir eş kaldı. Ama tüm bu olumsuzluklara rağmen daha babası hayattayken müreffeh bir geleceğin temellerini atmaya başladı. Bu ağır ve zahmetli bir işti. Yine de, adeta delimişçesine, tüm benliğini bunu gerçekleştirmeye adadı. Babasının rezil yaşamı ve utanç verici ölümünün yarattığı korku onu gerçekten de delirtmişti.

Okonkwo'nun köyünde üç büyük ambarı, dokuz eşi ve otuz çocuğu olan çok zengin bir adam vardı. Adı Nwakibie'ydi, klanda bir erkeğin alabileceği en yüksek ve tek unvana sahipti. Okonkwo ilk yam tohumlarını bu adam için çalışarak kazanmıştı.

Bir gün Nwakibie'ye bir testi palmiye şarabı ve bir horoz götürmüştü. Nwakibie iki yaşlı komşusunu çağırdı, iki yetişkin oğlu da *obi*'sindeydi. İkrâm ettiği kola cevizi ve cennet biberi, herkesin görmesi için elden ele dolaştıktan sonra tekrar kendisine döndü. Kolayı kırıp, "Hepimiz yaşayacağız," dedi. "Uzun bir ömür, çocuklar, iyi bir hasat ve mutluluk için dua ediyoruz. Siz kendiniz için iyi olacaksınız, ben de kendim için iyi olanı. Çaylak da konsun, kartal da. Ötekine hayır diyenin kanadı kırılınsın."

Kola cevizi yendikten sonra Okonkwo getirdiği palmiye şarabını kulübenin köşesinden alıp ortalarına koydu. Nwakibie'ye, "Babamız," diye hitap ederek, "Nna ayi," dedi. "Sana bu küçük kolayı getirdim. Halkımızın dediği gibi, büyüğe saygı gösteren, kendi büyüklüğünün yolunu hazırlar. Buraya sana saygılarımı sunmaya ve senden bir iyilik istemeye geldim. Ama önce şarabı içelim."

Herkes Okonkwo'ya teşekkür etti. Komşular keçi derisinden yapılmış çantalarından içki boynuzlarını çıkardılar. Nwakibie de çatı kirişine bağlı duran kendi boynuzunu aldı. Oğullarından daha genç olanı, aynı zamanda gruptaki en genç adam ortalarına gitti, testiye sol diziyile kaldırıp boynuzlara şarap doldurdu. İlkini Okonkwo'ya verdi, kendi şarabını herkesten önce o tatmalıydı. Sonra en yaşlısından başlayarak diğerlerine dağıttı. Herkes iki üç boynuz içtikten sonra Nwakibie eşlerini çağırdı. Bazıları evde değildi, yalnızca dördü geldi.

"Anasi yok mu?" diye sordu. Birazdan geleceğini söylediler. Anasi ilk eşiydi, diğerleri ondan önce içemezdi, o yüzden ayakta dikilip gelmesini beklediler.

Anasi orta yaşlı bir kadındı, uzun boyluydu ve güçlü bir yapıya sahipti. Otoriter bir duruşu vardı, her haliyle zengin ve geniş bir ailedeki kadınların yöneticisi olduğunu belli ediyordu. Kocasının unvanlarını simgeleyen halhaller takmıştı. Bunları yalnızca ilk eşler takabilirdi.

Kocasının yanına gidip boynuzu ondan aldı. Bir dizinin üstüne çöküp biraz içtikten sonra tekrar kocasına uzattı. Ayağa kalktı, kocasının ismini söyledi ve kulübesine döndü. Diğer eşleri de sırayla aynı şekilde içip gittiler.

Erkekler içip sohbet etmeye devam ettiler. Ogbuefi İdigo, birden işi bırakan palmiye şarapçısı Obiako'dan bahsediyordu.

“Bunun altında başka bir şey olmalı,” deyip bıyığının üstündeki şarap köpüğünü sol elinin tersiyle sildi. “Bir nedeni olmalı. Kurbağa gündüz vakti boş yere koşmaz.”

“Bazılarının dediğine göre Kahin onu palmiye ağacından düşüp öleceğini söyleyerek uyarmış,” dedi Akukalia.

“Obiako her zaman tuhaf biriydi,” dedi Nwakibie. “İşittiğime göre, yıllar önce, babası öleli henüz çok olmamışken akıl danışmak için Kahin’e gitmiş. Kahin ona, ‘Ölmüş baban kendisine bir keçi kurban etmeni istiyor,’ demiş. Kahin’e ne cevap verdiğini biliyor musunuz? ‘Ölmüş babama sorun bakalım, yaşarken hiç tavuğu olmuş mu,’ demiş.” Bunun üzerine herkes gülmekten kırdı. Okonkwo hariç, onun gülüşü tedirgindi, çünkü vecizenin dediği gibi, ne vakit bir atasözünde kuru kemiklerden bahsedilse, yaşlı kadınlar tedirgin olurdu. Okonkwo kendi babasını hatırlamıştı.

Sonunda, şarabı dolduran genç adam yarım boynuz dolusu kalın, beyaz posayı havaya kaldırıp, “Yediğimiz şey bitti,” dedi. “Gördük,” diye cevap verdi diğerleri. “Posayı kim içecek?” diye sordu. “Halledilecek işi olan içsin,” dedi İdigo, Nwakibie’nin büyük oğlu İgwelo’ya muzipçe göz kırparak.

Herkes posayı İgwelo’nun içmesi gerektiğinde hemfikirdi. Yarı dolu boynuzu kardeşinden alıp içti. İdigo’nun dediği gibi İgwelo’nun halledilecek işi vardı, çünkü ilk eşiyle daha birkaç ay önce evlenmişti. Palmiye şarabının kalın posasının, eşinin konyuna girecek erkeklere iyi geldiği söylenirdi.

Şarap bittikten sonra Okonkwo, Nwakibie’ye derdini anlattı.

“Buraya senden yardım istemek için geldim,” dedi. “Belki hangi konuda olduğunu çoktan tahmin etmişsindir. Bir tarlayı temizledim ama ekecek yamım yok. Bir adamdan, bir başkasına güvenip de yam tohumlarından vermesini istemenin ne demek

olduğunu biliyorum. Özellikle genç adamların çok çalışmaktan korktuğu bu günlerde. Ben çalışmaktan korkmuyorum. Yüksek iroko ağacından yere zıplayan kertenkele, başka kimse yapmazsa kendisini yine kendisinin öveceğini söylemiş. Ben başımın çaresine bakmaya, çoğu insanın hâlâ annesinin memesini emdiği yaşta başladım. Bana biraz yam tohumu verersen seni hayal kırıklığına uğratmayacağım.”

Nwakibie boğazını temizledi. “Gençlerimizin tembelleştiği bu günlerde senin gibi bir genç adamı görmek beni mutlu ediyor. Benden yam tohumu istemeye pek çok genç geldi, fakat onların ricasını geri çevirdim çünkü tohumları toprağa öylesine atıp yabancı otlar tarafından boğulmaya terk edeceklerini biliyordum. Onlara hayır dediğimde vicdansız olduğumu düşünüyorlar. Fakat değilim. Eneke kuşu, insanlar ıskalamadan vurmaya öğrendiğinden beri konmadan uçmayı öğrendiğini söyler. Ben de tohumlarım konusunda cimri olmayı öğrendim. Ama sana güvenebilirim. Sana bakınca bunu görebiliyorum. Atalarımızın dediği gibi, olgun tahıl görünüşünden belli olur. Sana istediğin dört yüz tohumun iki katını vereceğim. Git, tarlanı hazırla.”

Okonkwo defalarca teşekkür edip mutlu bir halde eve döndü. Nwakibie'nin onu reddetmeyeceğini biliyordu, ama bu kadar cömert davranacağını da tahmin etmemişti. Dört yüz tohumdan fazlasını vereceğini düşünmüyordu. Şimdi daha büyük bir tarla açması gerekecekti. Babasının İsiuzo'daki bir arkadaşından dört yüz tohum daha almayı umuyordu.

Hasat ortaklığı, kişinin kendi ambarını doldurması için oldukça zaman alan bir yöntemdi. Onca zahmetten sonra hasadın ancak üçte biri alınırdı. Ama babasında hiç tohum olmayan bir genç adam için başka çare yoktu. Okonkwo'nun durumunda bunu daha da zorlaştıran şey, kıt miktardaki hasadıyla annesi ve

iki kız kardeşine de bakmak zorunda kalmasıydı; ve annesine bakması, babasına da bakması demektir. Kocasını açlıktan ölüreken sırf kendisine pişirip yemesi beklenemezdi. Böylece, çok küçük yaşta, hasat ortaklığıyla çaresizce kendisine ambar oluşturmaya çabalarırken, bir yandan da babasının evini geçindiriyordu. Bu tıpkı, deliklerle dolu bir çuvala tohum dökmek gibiydi. Annesi ve kız kardeşleri de çok çalışıyorlardı, ama onlar göleveze, fasulye ve manyok gibi kadınlara özgü tohumlar ekiyordu. Tohumların kralı yamı ekmek erkeklerin yapabileceği bir işti.

Okonkwo'nun Nwakibie'den sekiz yüz yam tohumu aldığı o yıl, hâlâ hafızalardan silinmeyen en bereketsiz yıldır. Hiçbir şey vaktinde olmadı, ya çok erken ya da çok geç oldu. Dünya çığrından çıkmış gibiydi. İlk yağmurlar geç geldi ve çok kısa sürdü. Kızgın güneş yeniden yüzünü gösterdi. Şimdiye dek hiç görülmemiş ölçüde yakıcıydı, yağmurlarla beliren tüm yeşilliği kavurdu. Toprak, kızgın kömürler gibi ısınınca, ekilen bütün yam tohumları kavruldu. Tüm iyi çiftçiler gibi Okonkwo da ekime ilk yağmurlarla birlikte başlamıştı. Yağmur kesilip sıcaklar geri döndüğünde dört yüz tohumu çoktan ekmişti. Bütün gün gökyüzüne bakıp yağmur bulutlarına dair işaretler aradı. Gece hiç uyumadı. Sabah tarlasına gittiğinde filizlerin solmaya başladığını gördü. Kalın sisal yapraklarıyla etraflarını sararak onları için için yanan topraktan korumaya çalıştı. Ama akşamüstü sisal yaprakları da kuruyup solmuştu. Onları her gün yenileyip gece yağmur yağması için dua etti. Fakat kuraklık sekiz pazar haftası boyunca devam etti ve tohumlar yandı.

Bazı çiftçiler henüz tohumlarını ekmemişti. Bunlar tarlalarını temizleme işini olabildiğince savsaklayan kaygısız, tembel çiftçilerdi. Fakat o yıl ertelemekte akıllılık etmişlerdi. Komşularının karşısında başlarını üzüntüyle iki yana sallayıp acılarını paylaş-

salar da, öngörülerine bağladıkları ertelemelerden dolayı, içten içe mutluydular.

Okonkwo sonunda yağmurlar yeniden başladığında kalan tohumlarını ekti. Tek tesellisi, kuraklıktan önce ektiği tohumların önceki yılın hasadından kalma kendi tohumları olmasıydı. Elinde hâlâ Nwakibie'den aldığı sekiz yüz tohumla babasının arkadaşından aldığı dört yüz tohum vardı. Bunlarla taze bir başlangıç yapabiliyordu.

Fakat o yıl dünya adeta tersine dönmüştü. Yağmur, daha önce hiç yağmadığı kadar, günler geceler boyunca şiddetli sağanaklar halinde yağdı ve tüm tohumlar sel altında kaldı. Ağaçlar kökünden söküldü, her yerde derin oyuklar oluştu. Sonra yağmur biraz hafifledi, fakat aralıksız yağmaya devam etti. Yağmur mevsiminin ortasında her zaman görülen güneşli ara dönem o yıl hiç yaşanmadı. Yam tohumları bolca yeşil yaprak verdi ama bütün çiftçiler bilirdi ki, güneş olmadan kökler büyümezdi.

O yılki harman tıpkı bir cenaze töreni gibi acıktıydı. Çiftçilerin çoğu, bozulup çürümüş yamaları topraktan çıkarırken gözyaşı döktü. Bir adam gıysisini ağacın dalına bağlayıp kendini astı.

Okonkwo sonrasında bu trajik yılı ne zaman hatırlasa soğuk bir ürperti hissetti. O günleri her düşündüğünde nasıl olup da çaresizlikten çökmediğine şaşırırdı. Çetin bir savaşçı olduğunu biliyordu, ama o yıl bir aslanı dahi yıldırarak kadar kötüydü.

Her zaman şöyle derdi: “O yılı atlatabildiysem her şeyi atlatırım.” Bunu yapabildiğini katı iradesine bağlıyordu.

O sıralar hasta olan babası Unoka o korkunç hasat ayı boyunca ona şunu söylemişti: “Umudunu yitirme. Yitirmeyeceğini biliyorum. Senin erkeğe yaraşır, mağrur bir kalbin var. Mağrur bir kalp, herkesle beraber uğradığı bir başarısızlığı atlatabilir, çünkü bu tür bir başarısızlık onurunu yaralamaz. Bir adamın tek başına

başarısız olması ise çok daha güç, çok daha acıdır.”

Unoka son günlerinde böyleydi. Yaşı ve hastalığı ilerledikçe konuşmayı daha da sever olmuştu. Bu durum Okonkwo'nun sabrını tarifsiz biçimde zorluyordu.

4.

"Bir kralın ağızına bakınca," dedi yaşlı bir adam, "annesinin memesini hiç emmediğini düşünürsün." Büyük bir yoksulluk ve talihsizlikten sonra bir anda klanın beylerinden biri haline gelen Okonkwo'dan bahsediyordu. Yaşlı adamın Okonkwo'ya karşı kötü hisleri yoktu. Hattâ gayretli ve çalışkan olmasından ötürü ona saygı duyuyordu. Ama çoğu insan gibi o da Okonkwo'nun kendisi kadar başarılı olmayanlara gösterdiği sert tepkilerden rahatsızdı. Bir hafta önce, yaklaşmakta olan geleneksel bayramlarında yapılacakları görüşmek üzere düzenledikleri bir klan toplantısında bir adam onun fikrine karşı çıkmıştı. Okonkwo adamın yüzüne bile bakmadan, "Bu toplantı erkekler için," demişti. Ona karşı gelen adamın hiç unvanı yoktu. Ona bu yüzden kadın muamelesi yapmıştı. Okonkwo bir adamın maneviyyatını nasıl çökerteceğini biliyordu.

Adama kadın yakıştırmasında bulununca toplantıdaki herkes Osugo'nun tarafını tuttu. Oradaki en yaşlı adam sert bir şekilde, palmiye çekirdekleri yardımsever bir ruh tarafından kırılanların alçakgönüllü olmayı unutmaması gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Okonkwo söylediği şey için özür diledi ve toplantı kaldığı yerden devam etti.

Aslında Okonkwo'nun palmiye çekirdeklerinin yardımsever bir ruh tarafından kırıldığı doğru değildi. Okonkwo onları kendi

kırmıştı. Onun yoksulluğa ve talihsizliğe karşı verdiği amansız mücadeleyi bilenler, şansının yaver gittiğini söyleyemezdi. Böylesi bir başarıyı hak eden biri varsa o da Okonkwo'ydu. Daha küçük yaşta bu topraklardaki en iyi güreşçi olarak nam salmıştı. Bunun şansa bir ilgisi yoktu. Olsa olsa çî'sinin ya da kişisel tanrısının iyi olduğu söylenebilirdi. Öte yandan İgbo halkı arasında bir deyiş vardı: Bir adam evet dediğinde çî'si de evet der. Okonkwo öyle güçlü bir şekilde evet demişti ki, çî'si buna uymak durumunda kalmıştı. Yalnızca çî'si değil, klanı da bunu kabullenmişti, çünkü bir adamın değeri çalışkanlığıyla ölçülürdü.

Düşmanlarına Udo'nun eşini öldürmelerini telafi etmek için genç bir adamla bir bakire vermedikleri takdirde savaş açacaklarını bildirmek üzere dokuz köy tarafından Okonkwo'nun seçilmesinin nedeni de buydu. Umuofia'dan öylesine korkuyorlardı ki, Okonkwo geldiğinde ona kral gibi davranmışlar, Udo'ya eş olacak bakireyi ve genç İkemefuna'yı ona derhal teslim etmişlerdi.

Klanın yaşlıları, İkemefuna'nın geçici olarak Okonkwo'nun gözetimine verilmesini kararlaştırmıştı. Ama bunun üç yıl kadar uzun bir süre olacağı kimsenin aklına gelmemişti. Hakkında verdikleri karardan sonra onu tümüyle unutmuş gibiydiler.

Başlarda İkemefuna çok korkmuş bir haldeydi. Birkaç kez kaçmayı denedi, ama nereden başlaması gerektiğini kestiremedi. Sık sık annesini ve üç yaşındaki kız kardeşini düşünüp gözyaşı döktü. Nwoye'nin annesi ona öz çocuklarından biriymiş gibi çok sıcak davrandı. Yine de İkemefuna'nın tek sorduğu şey evine ne zaman döneceğiydi. Üstelik hiçbir şey yemiyordu. Okonkwo bunu duyunca elinde büyük bir sopayla kulübeye geldi ve yamaları titreyerek yemeye başlayan çocuğun başında dikildi. Daha birkaç dakika geçmişti ki, İkemefuna kulübeyi arkasına koşup acı

içinde kustu. Nwoye'nin annesi yanına gidip ellerini göğsüne ve sırtına bastırđı. İkemefuna'nın hastalığı üç pazar haftası sürdü. İyileştiğinde korkusunu ve üzüntüsünü atlatmış görünüyordu.

Günler geçtikçe, hayat dolu tabiatıyla, Okonkwo'nun ev halkı, özellikle de çocukları arasında popüler hale geldi. Okonkwo'nun ondan iki yaş küçük oğlu Nwoye neredeyse hiç peşinden ayrılmıyordu, çünkü bu çocuğun bilmediğı şey yok gibiydi. Bambu saplarından, hattâ fil otundan flütler yapıyordu. Bütün kuşların isimlerini biliyor, küçük çalı kemirgenleri için zekice tuzaklar hazırlıyordu. En güçlü yayların hangi ağaçlardan yapıldığını da biliyordu.

Okonkwo bile ondan çok hoşlanmıştı. Tabii, bunu kendi içinde yaşıyordu. O, öfke hariç hiçbir duygusunu açıkça göstermezdi. Sevgiyi belli etmek zayıflık işaretiydi, ona göre göstermeye değer tek şey güçtü. Bu yüzden İkemefuna'ya da diğer herkese olduğu gibi despot bir biçimde davrandı. Yine de çocuktan hoşlandığına hiç şüphe yoktu. Bazen büyük köy toplantılarına veya ortaklaşa kutlanan geleneksel bayramlara gittiğinde tıpkı bir oğul gibi kendisine eşlik etmesine, taburesini ve keçi derisinden çantasını taşımasına izin veriyordu. İkemefuna da ona 'baba' diye hitap ediyordu.

İkemefuna, Umuofia'ya hasatla ekim arasındaki rahat sezonun bitiminde gelmişti. Kısa süre sonra hastalanmış, Barış Haftası'nın başlamasına ancak birkaç gün kala iyileşmişti. Okonkwo'nun barış kuralını ihlal ettiği ve âdet gereğı toprak tanrıçasının rahibi Ezeani tarafından cezalandırıldığı yıldı bu.

Okonkwo en genç eşi yüzünden haklı bir öfkeye kapılmıştı. Kadın, arkadaşının evine saçını ördürmeye gitmiş, öğle yemeğini pişirmek için dönmemişti. Okonkwo onun evde olmadığını bil-

miyordu. Bir süre boş yere yemek bekledikten sonra ne yaptığına bakmak için kulübesine gitti. İçeride hiç kimse yoktu. Ocak soğuktu.

Avlunun ortasındaki küçük bir ağacın gölgesinde duran devasa çömlekten su çekmek üzere kulübesinden çıkan ikinci eşini gördü. “Ojiugo nerede?” diye sordu.

“Saçını ördürmeye gitti,” dedi eşi.

Okonkwo içinde kabaran öfkeyi bastırmak için dudaklarını ısırды. Alışılmadık bir biçimde kendini tutarak sakin bir sesle sordu:

“Çocukları nerede? Onları da götürdü mü?”

“Buradalar,” diye araya girdi Nwoye’nin annesi olan ilk eşi. Okonkwo eğilip onun kulübesine baktı. Ojiugo’nun çocukları, ilk eşinin çocuklarıyla birlikte yemek yiyorlardı.

“Gitmeden önce senden karınlarını doyurmanı rica etti mi?”

Nwoye’nin annesi, Ojiugo’nun düşüncesizliğini biraz olsun hafifletebilmek için, “Evet,” diye yalan söyledi.

Okonkwo yalan söylediğini anladı. *Obi*’sine gidip Ojiugo’nun dönmesini bekledi. Gelince de onu çok kötü dövdü. Öfkeden, Barış Haftası’nda olduklarını unutmuştu. Diğer iki eşi dehşet içinde koşup geldiler, kutsal haftada olduklarını söyleyerek durması için yalvardılar. Ama Okonkwo işin içinde tanrıça korkusu bile olsa, atmaya başladığı dayağı yarıda bırakacak adam değildi.

Okonkwo’nun komşuları, eşinin çığlıklarını duyup duvarların arkasından seslenerek meselenin ne olduğunu sordular. Bazıları kendi gözleriyle görmek için içeri girdi. Kutsal hafta içerisinde birinin dövülmesi şimdiye dek görülmemiş bir şeydi.

Hava kararmadan önce toprak tanrıçası Ani’nin rahibi Ezeani, Okonkwo’nun *obi*’sine geldi. Okonkwo kola cevizi getirip rahibin önüne koydu.

“Kola cevizini geri al,” dedi rahip. “Tanrılarımıza ve atalarımıza saygısı olmayan bir adamın evinde yiyecek değilim.”

Okonkwo eşinin yaptıklarını açıklamaya çalıştı, ama Ezeani anlattıklarına kulak asmyor gibiydi. Söyleyeceklerini vurgulamak için elinde tuttuğu küçük değneği yere vurdu.

Okonkwo'nun konuşması bitince, “Beni dinle,” dedi. “Umuofia'nın yabancıları değilsin. Benim kadar sen de gayet iyi biliyorsun ki, atalarımızın buyruğu gereği toprağa ürün ekmeden önce bir hafta boyunca komşularımıza kırıncı bir söz dahi etmemeliyiz. Büyük toprak tanrıçamızı onurlandırmak için komşularımızla barış içinde yaşamalıyız. Ekinlerimiz ancak onun rızasıyla büyüyebilir. Sen büyük bir suç işledin.” Bunun üzerine değneğini sertçe yere indirdi. “Eşin hatalı, ama *obi*'ne gelip üstünde sevgilisiyle yakalamış olsaydın bile, onu dövmekle yine de büyük suç işlemiş olurdun.” Değneğini tekrar yere vurdu. “İşlediğin suç tüm klanı mahvedebilir. Hakaret ettiğin toprak tanrıçası bize bereketini vermeyi reddedebilir. O zaman hepimiz perişan oluruz.” Sesindeki öfkeli ton, buyurgan bir hal aldı. “Yarın Ani'nin mabedine bir dişi keçi, bir tavuk, bir parça kumaş ve yüz *cowry* getireceksin.” Bunu der demez ayağa kalkıp kulübeyi terk etti.

Okonkwo rahibin dediğini yaptı. Ayrıca bir testi de palmiye şarabı götürdü. Aslında içten içe pişmanlık duyuyordu. Ama komşularına gidip hata yaptığını söyleyebilecek bir adam değildi. Doğal olarak insanlar, klanın tanrılarına hiç saygısı olmadığını düşündüler. Düşmanları, şansının başına vurduğunu söylediler. Onu, ağır bir yemeğin ardından kendini kaybedip ç'i sine meydan okuyan küçük kuş *nza*'ya benzettiler.

Barış Haftası'nda hiç iş yapılmazdı. İnsanlar komşularını çağırıp palmiye şarabı içerdi. Bu yıl tek konuştukları şey, Okonkwo'nun işlediği *nso-ani*'ydi. Uzun yıllar sonra ilk kez bir adam

kutsal barışı ihlal etmişti. En yaşlıları bile çok uzak geçmişten bu suçu işleyen yalnızca bir iki kişiyi hatırlayabiliyordu.

Köyün en yaşlı adamı olan Ogbuefi Ezeudu kendisini ziyarete gelen iki adama, klanlarında Ani Barışı'nı ihlal etmenin cezasının artık epeyce hafiflediğini söyledi.

“Eskiden böyle değildi,” dedi. “Babam bana kendisine anlatılan bir olayı aktarmıştı. Geçmişte barışı ihlal eden bir adam ölene dek köyün içinde yerlerde sürüklenmiş. Ama korunması amaçlanan barışa zarar verdiği için bir süre sonra bu uygulama kaldırılmış.”

“Dün birisi anlattı,” dedi daha genç olanlardan biri. “Bazı klanlarda Barış Haftası içinde ölmek tiksinti uyandırıyormuş.”

“Bu gerçekten de doğru,” dedi Ogbuefi Ezeudu. “Obodoani’de böyle bir gelenek var. Biri yılın bu zamanında ölürse gömmeyip Kötülük Ormanı’na atıyorlar. Bence bu insanlar kötü bir geleceği sürdürüyor, çünkü akılları kıt. Çok sayıda erkeği ve kadını gömmeden atıyorlar. Peki, sonuç ne oluyor? Klanları, yaşayanlara fenalık yapmak için yanıp tutuşan bu gömülmemiş ölülerin kötü ruhlarıyla dolup taşıyor.”

Barış Haftası sona erince köydeki her erkek ve ailesi yeni tarlalar açmak için çalılarını temizlemeye başladı. Kesilen çalılar kurumaya bırakıldıktan sonra ateşe verildi. Dumanlar gökyüzüne doğru yükselirken farklı yönlerden beliren çaylak kuşları yanan arazinin üstünde süzülerek vedalaştılar. Yağmur mevsimi yaklaştığı için gidiyorlardı, bir dahaki kuru mevsime dek geri dönemeyeceklerdi.

Okonkwo sonraki birkaç günü tohumluk yamaları hazırlayarak geçirdi. Her yamı dikkatlice inceleyip ekmek için uygun olup olmadıklarına baktı. Tek bir tohum halinde ekmek için fazla büyük olanları, keskin palasıyla boylamasına bölerek ustalıklı ikiye

ayırdı. En büyük oğlu Nwoye ve İkemefuna büyük sepetlerdeki yamaları ambardan getirip, hazırlanmış tohumları dört yüzlü gruplar oluşturacak şekilde sayarak ona yardım ettiler. Okonkwo arada bir ikisine de birkaç yam verip hazırlamalarını istedi. Ama her defasında yaptıkları işte hata buldu ve bunu da onlara çok korkutucu bir biçimde söyledi.

“Bu yamaları pişirmek için mi kestiğini sanıyorsun?” dedi Nwoye’ye. “Bir daha bu ebatta kesersen çeneni kırarım. Hâlâ çocuk olduğunu düşünüyorsun. Ben senin yaşındayken kendi tarlamı yapmaya başlamıştım. Ve sen,” dedi İkemefuna’ya dönüp, “geldiğin yerde yam yetiştirmiyor musunuz?”

Aslında Okonkwo çocukların güç bir sanat olan tohumluk yam hazırlamayı tüm incelikleriyle öğrenebilmeleri için henüz çok küçük olduklarını biliyordu. Ama ona göre, başlamak için hiçbir zaman çok erken sayılmazdı. Yam, erkeklik göstergesiydi ve ailesini bir hasattan diğerine yamalarıyla geçindirebilen bir erkek gerçekten çok büyük bir adam sayılırdı. Okonkwo oğlunun büyük bir çiftçi, büyük bir adam olmasını istiyordu. Onda şimdiden boy gösterdiğini düşündüğü tembellik belirtilerinin kökünü kazımaya kararlıydı.

“Klanın içinde başını dik tutamayan bir oğlum olmayacak. Olursa onu kendi ellerimle boğarım. Karşımda dikilip bana böyle bakmaya devam edersen Amadiora kafanı kıracak!” diye yemin etti.

Bundan bir süre sonra toprak iki üç şiddetli yağmurun ardından nemlenince Okonkwo ve ailesi yanlarına sepetlerce tohumluk yam, çapa ve pala alıp tarlalarına gittiler ve ekime başladılar. Tarlanın tamamına düz şeritler halinde toprak tepelikleri oluşturdular ve tohumları içlerine ektiler.

Yam ekinlerin kralıydı ve bu kral epeyce zahmet gerektiriyor-

du. Üç dört ay boyunca şafak vaktinden başlayıp horozlar tünelerine çekilene dek sıkı bir çalışma temposu ve sürekli bakım istiyordu. Toprağın ısınıp filizlere zarar vermesini önlemek için sisal yapraklarından halkalar yapılıyordu. Yağmurlar şiddetlenmeye başladığında kadınlar, yam tepelikleri arasına mısır, kavun ve fasulye tohumları ekiyordu. Yamlar önce küçük çubuklara sonra da büyük ve uzun ağaç dallarına bağlanıyordu. Kadınlar, yamlar toplanana dek, ne daha erken ne de daha geç olmak üzere belirli periyotlarda üç kez tarladaki yabancı otları temizliyordu.

Artık yağmurlar başlamıştı, öyle aralıksız ve şiddetli yağıyordu ki, köyün yağmurcusu bile buna müdahale edemiyordu. Nasıl ki kuru mevsimin ortasında sağlığını ciddi biçimde tehlikeye atmadan yağmur yağdıramıyorsa, şimdi de yağmuru durduramıyordu. Doğanın böylesine uç iklimler yaratan güçlerine karşı koymak için gereken kişisel dinamizm, insani ölçüleri fazlasıyla aşar boyuttaydı.

Dolayısıyla yağmur mevsiminin ortasında doğaya müdahale edilemedi. Bazen öylesine yoğun boşandı ki, toprak ve gökyüzü adeta ıslak bir grilikte birleşmiş gibi göründü. Amadiora'nın gök gürültüsünün, aşağıdan mı yoksa yukarıdan mı geldiği anlaşılmadı. Böylesi zamanlarda Umuofia'nın sayısız saz kulübelerinin her birinde çocuklar ya annelerinin ocağının etrafında oturup anlatılan hikâyeleri dinler ya da babalarının *obi*'sinde odun ateşiyle ısınır, mısır kızartıp yerlerdi. Bu, zahmetli ve sıkıntılı ekim mevsimi ile aynı ölçüde zahmetli, fakat keyifli hasat ayı arasındaki kısa süreli bir dinlenme dönemi idi.

İkemefuna, kendini Okonkwo'nun ailesinin bir ferdi gibi hissetmeye başlamıştı. Annesini ve üç yaşındaki kız kardeşini unutmuş değildi, onları düşününce hâlâ ızdırap ve keder dolu anlar yaşıyordu. Fakat Nwoye ile birbirlerine öylesine derinden bağ-

lanmışlardı ki, böylesi anlar artık eskisi kadar sık ve acı verici değildi. Ikemefuna'nın bitmek bilmeyen bir masal stoku vardı. Nwoye'nin zaten bildikleri bile onun ağzından farklı bir klana özgü yerel bir tat ve tazelikle aktarılıyordu. Nwoye bu dönemi hayatının sonuna dek tüm detaylarıyla hatırladı. İkemefuna'nın, aralıklarla birkaç tanesi kalmış mısır koçanını *eze-agadi-nwayi*'ye, yani yaşlı bir kadının dişlerine benzetmesine kahkahalarla güldüğü ânı dahi unutmadı. Bunu söyleyince ilk aklına gelen, udala ağacının yanında yaşayan Nwayieke olmuştu. Kadının yalnızca üç dişi vardı ve sürekli çubuk tütürüyordu.

Yağmurlar gitgide hafifleyip seyrelince toprak ve gökyüzü yeniden kendi sınırlarına çekildi. Güneş ve hafif bir rüzgar eşliğinde düşen ince damlalara dönüştü yağmur. Çocuklar kulübelerinden çıkıp koşarak şarkı söylediler:

*Yağmur yağıyor, güneş parlıyor,
Yalnız Nnadi yemek pişirip yiyor.*

Nwoye, Nnadi'nin kim olduğunu ve neden tek başına yemek pişirip yiyerek yaşadığını hep merak etmişti. Sonunda onun, İkemefuna'nın favori hikâyesinde anlattığı topraklarda, karıncanın sarayını ihtişamla yönettiği ve kumların sonsuza dek dans ettiği o ülkede yaşadığına kanaat getirdi.

5.

Yeni Yam Bayramı yaklaşırken Umuofia'ya şenlik havası hakimdi. Bu bayram, toprak tanrıçası ve her türlü bereketin kaynağı Ani'ye şükranlarını sunmak için bir vesileydi. Bu insanların hayatında Ani, diğer tanrılardan daha büyük bir öneme sahipti. O, ahlakın ve davranışların nihai yargıycıydı. Ayrıca bedenleri toprağa verilmiş klan büyükleriyle yakın ilişki halindeydi.

Yeni Yam Bayramı, toprak tanrıçasını ve klanın atalarının ruhlarını onurlandırmak üzere her yıl hasat başlamadan önce kutlanırdı. Yeni yamlar, ancak içlerinden birazı bu güçlere adandıktan sonra yenebilirdi. Erkeği kadını, genci yaşlısı Yeni Yam Bayramı'nı dört gözle beklerdi, çünkü bu aynı zamanda bolluk mevsiminin ve yeni yılın başlangıcıydı. Bayramdan önceki son gece evlerde kalan tüm yamlar tüketilirdi. Yeni yıla, önceki yılın buruşup liflenmiş ekinleriyle değil, taze ve leziz yamlarla girilmeliydi. Tüm pişirme kapları, su kabaklarından ve ahşaptan yapılmış taslar, özellikle de yamların dövüldüğü ahşap havan titizlikle yıkanırdu. Festivalin ana yemeği, yam lapası ve sebze çorbasıydı. Bunlardan öylesine çok pişirilirdi ki, aile ne kadar çok yerse yesin, komşu köylerden ne kadar arkadaş ve akraba davet edilirse edilsin günün sonunda her zaman bol miktarda yiyecek artmış olurdu. Halk arasında hep anlatılan bir hikâyeye vardı: Zengin bir adam misafirlerine öyle çok miktarda lapa ikram etmiş ki, orta-

lık tepeleme dolu olduğundan kimse karşı tarafta olup bitenleri göremiyormuş. İçlerinden biri yemek başladıktan sonra gelip tam karşısına oturan kayınpederini ancak gecenin geç bir saatinde görebilmiş. Ancak o zaman selamlaşıp kalan yemeğin üstünden tokalaşmışlar.

Yeni Yam Bayramı tüm Umuofia için neşe kaynağıydı. Igbo halkının deyişiyle, kolu kuvvetli olan her erkeğin dört bir yandan çok sayıda misafir çağırması beklenirdi. Okonkwo eşlerinin akrabalarını her yıl davet ederdi, şimdi üç eşi olduğuna göre bu sene epeyce misafir olacaktı.

Fakat bayramlar Okonkwo'yu çoğu insan gibi heyecanlandırmıyordu. İyi bir yiyiciydi ve tek başına epeyce büyük bir iki testi palmiye şarabını içebilirdi. Ama günler boyu öylece oturup bayramın başlamasını ve bitmesini beklemek onu her defasında huzursuz ediyordu. Tarlasında çalışabilse kendini çok daha mutlu hissedirdi.

Festivalin başlamasına artık yalnızca üç gün kalmıştı. Okonkwo'nun eşleri, duvarları ve kulübeleri iyice parlayıp ışığı yansıtana dek kırmızı toprakla ovalamışlardı. Sonra üzerlerine beyaz, sarı ve koyu yeşil desenler çizmişlerdi. Ardından sekoya ağacının kırmızı boyasıyla kendilerini boyayıp, karınlarına ve sırtlarına güzel, siyah motifler çizmişlerdi. Çocuklar da süslenmişti, özellikle saçları güzel motifler oluşturacak şekilde tıraşlanmıştı. Üç kadın davet edilen akrabaları hakkında hararetle konuşuyor; çocuklar, annelerinin memleketinden gelecek bu misafirlerin onları ne kadar şımartacağını düşünerek mest oluyordu. İkemefuna da onlar kadar heyecanlıydı. Yeni Yam Bayramı, hayalinde gitgide daha uzak ve silik bir anıya dönüşen kendi köyüne kıyasla burada çok daha büyük bir etkinlik olarak kutlanıyor gibiydi.

Derken bir fırtına koptu. Bastırılmış bir öfkeyle avlusunda

amaçsızca dolaşan Okonkwo birden sinirini akıtacak bir çıkış yolu buldu.

“Bu muz ağacını kim öldürdü?” dedi.

Ortalığa bir anda sessizlik çöktü.

“Bu ağacı kim öldürdü? Yoksa hepiniz sağır dilsiz mi oldunuz?”

Aslında ağaç gayet iyi durumdaydı. Okonkwo'nun ikinci eşi yiyecek sarmak için yalnızca birkaç yaprağını kesmişti. Fakat bunu söyler söylemez Okonkwo başka söze gerek duymadan onu şiddetle dövdü ve tek kızıyla birlikte gözü yaşlı bir halde bırakıp gitti. Diğer eşlerinin hiçbiri, arada bir tereddütle, “Yeter Okonkwo,” demenin ötesinde müdahalede bulunmaya cesaret edemedi. Sadece güvenli bir mesafeden yalvarabildiler.

Okonkwo öfkesini böylece boşalttıktan sonra ava gitmeye karar verdi. Uzun süre önce Umuofia'ya yerleşmeye gelen usta bir demircinin yaptığı paslanmış, eski bir tüfeği vardı. Okonkwo cesareti herkesçe bilinen büyük bir adamdı, ama avcı değildi. Aslında tüfeğiyle bir fare dahi öldürmüştü değildi. İkemefuna'ya gidip tüfeğini getirmesi için seslendiğinde az önce dövdüğü eşi hiç ateş edilmeyen tüfeklerle ilgili bir şeyler homurdandı. Ne yazık ki, Okonkwo bunu duydu. Deli gibi fırlayıp odasından dolu tüfeğini aldı, koşarak gelip ambarın kısa duvarına can havliyle tırmanan eşine doğrulttu ve tetiğe bastı. Şiddetli bir patlama sesi eşinin ve çocuklarının çığlıklarına karıştı. Tüfeği fırlatıp ambara atladı. Kadın yerde, dehşete kapılmış bir halde titreyerek yatıyordu, ama yaralanmamıştı. Okonkwo derin bir iç çekti, yerden tüfeğini alıp gitti.

Bu olaya rağmen, Yeni Yam Bayramı Okonkwo'nun evinde neşeyle kutlandı. Okonkwo bayram sabahı erkenden gidip atalarına yam ve palmiye yağı adadı; yeni yılda kendisini, çocuklarını ve onların annelerini korumalarını istedi.

Zamanın geçmek bilmediği o gün civardaki üç köyden eşlerinin akrabaları geldi. Her grup beraberinde büyük bir testi palmiye şarabı getirmişti. Geceye dek yenilip içildikten sonra misafirler evlerine dönmek üzere yola koyuldular.

Yeni yılın ikinci günü, Okonkwo'nun köyüyle komşu köyler arasında büyük bir güreş müsabakası düzenlenirdi. İnsanların ilk günkü ziyafet ve sohbetlerden mi, yoksa ikinci günkü müsabakadan mı daha çok keyif aldığını söylemek güçtü. Ama içlerinde bir kadının bu konuda zerre kadar şüphesi yoktu. Bu kadın, Okonkwo'nun az kalsın vurduğu ikinci eşi Ekwefi'ydi. Yıl boyunca kutlanan hiçbir bayram ona güreş müsabakadan mı seyretmek kadar keyif vermezdi. Yıllar önce köy güzeli seçildiğinde, Okonkwo onun kalbini hâlâ hafızalardan silinmeyen en muhteşem güreş müsabakasında Kedi'yi alt ederek fethetmişti. O zaman onunla evlenmemişti, çünkü başlık parasını ödeyemeyecek kadar yoksuldu. Ama birkaç yıl sonra kocasından kaçıp Okonkwo'ya gelmişti. Bunlar yıllar önceydi. Ekwefi şimdi, yıllar boyu epeyce acıya boyun eğmiş kırk beş yaşında bir kadındı. Fakat güreş müsabakalarına olan sevgisi, otuz yıl önceki kadar güçlüydü hâlâ.

Yeni Yam Bayramı'nın ikinci gününde vakit henüz öğlen olmamıştı. Ekwefi ve tek kızı Ezinma ocağın yanına oturmuş tenceredeki suyun kaynamasını bekliyorlardı. Ekwefi'nin az önce öldürdüğü tavuk, ahşap havandaydı. Su kaynamaya başlayınca tencereyi tek bir hünerli hamleyle ocaktan alıp kaynar suyu tavuğun üstüne döktü. Boş tencereyi köşedeki yuvarlak altlığın üstüne koyduktan sonra isten kararmış avuçlarına baktı. Annesinin ocaktan aldığı sıcak tencereyi çıplak elleriyle tutabilmesi Ezinma'yı hep şaşırtmıştı.

“Ekwefi,” dedi, “insanlar büyüyünce ateşin onları yakmadığı doğru mu?” Ezinma çoğu çocuğun aksine annesine ismiyle hitap ederdi.

Ekwefi laf anlatmakla uğraşamayacak kadar meşgul olduğundan, “Evet,” diye cevap verdi. Kızı daha on yaşındaydı, fakat yaşıtlarından çok daha akıllıydı. “Ama Nwoye’nin annesi geçen gün sıcak çorbayla dolu kaseyi elinden düşürüp kırdı.”

Ekwefi havanın içindeki tavuğu ters çevirip tüylerini yolmaya başladı.

“Ekwefi,” dedi Ezinma tüy yolmaya girişirken, “gözkapağım seğiriyor.”

“Demek ki ağlayacaksın,” dedi annesi.

“Hayır,” dedi Ezinma, “şu gözkapağım, üstteki.”

“O halde, bir şey göreceksin.”

“Ne göreceğim?”

“Ben nereden bileyim?” dedi Ekwefi, cevabı onun bulmasını isteyerek.

“Tamam!” dedi Ezinma nihayet. “Ne olduğunu biliyorum! Güreş müsabakası.”

Sonunda tavuğun bütün tüyleri yolunmuştu. Ekwefi sivri gagasını çekip koparmaya çalıştı, ama bu çok zordu. Alçak taburesini döndürüp gagayı birkaç dakika ateşe tuttu. Sonra tekrar çekip kopardı.

O sırada birisi, “Ekwefi!” diye seslendi. Ses diğer kulübelerin birinden gelmişti. Bu, Okonkwo’nun ilk eşi, Nwoye’nin annesinin sesiydi.

“Ben mi?” diye cevapladı Ekwefi. Buralarda insanlar dışarıdan gelen çağrılara böyle cevap verirdi. Seslenen kişinin kötü bir ruh olacağı korkusuyla hiçbir zaman, “Evet,” demezlerdi.

“Ezinma’ya biraz ateş verir misin, bana getirsin.” Kendi çocukları ve İkemefuna nehre gitmişti.

Ekwefi kırık bir kaba birkaç tane kor kömür koydu. Ezinma bunu tertemiz silinmiş avludan Nwoye’nin annesine götürdü.

“Teşekkür ederim Nma,” dedi. Yeni yamaları soyuyordu, yamındaki sepette yeşil sebzeler ve fasulyeler vardı.

“Sana ateş yakayım,” dedi Ezinma.

“Teşekkür ederim Ezigbo.” Ona çoğu zaman ‘iyi insan’ anlamına gelen bu isimle hitap ederdi.

Ezinma dışarı çıkıp büyük bir odun yığınının birkaç parça getirdi. Bunları ayağının tabanıyla kırıp küçük parçalara ayırdıktan sonra üstlerine üfleyerek ateş yakmaya girişti.

Nwoye’nin annesi soyduğu yamaların üzerinden ona bakıp, “Gözlerini yakacaksın,” dedi. “Yelpazeyle yap.” Ayağa kalkıp kirişlerden birine bağlı duran yelpazeyi aldı. Fakat yerinden kalkar kalkmaz, soyduğu kabukları deminden beri adeta görev bilinciyle yiyen baş belası dişi keçi, bu sefer dişlerini yama geçirip iki büyük ısırık kopardı ve ağılında rahat rahat geniş getirmek için kulübeden fırlayıp kaçtı. Nwoye’nin annesi arkasından küfredip yerine geçti ve işinin başına döndü. Ezinma’nın yaktığı ateşten şimdi kalın dumanlar çıkıyordu. Alev alana kadar yelpazeyi sallamaya devam etti. Nwoye’nin annesi ona teşekkür etti. Ezinma annesinin kulübesine geri döndü.

O sırada uzaktan çalınan davulların sesi onlara dek gelmeye başlamıştı. Sesler köyün oyun alanından, yani *ilo*’dan geliyordu. Her köyün kendi *ilo*’su vardı. Bunlar köyün kendisi kadar eskiydi. Tüm büyük törenler ve danslar burada düzenlenirdi. Şimdi de davullar, duyulur duyulmaz tanınan güreş dansı ritimleri çalıyordu: hızlı, hafif ve neşeli. Ve bu ritimler havada süzülerek geliyordu.

Okonkwo boğazını temizleyip ayaklarını davulların ritmine göre hareket ettirdi. Bu, gençliğinden beri hep olduğu gibi yine yüreğinde alevler yaktı. Fethedip boyun eğdirme arzusuyla ürperdi. Tıpkı bir kadına duyulan arzu gibiydi bu.

“Güreşe geç kalacağız,” dedi Ezinma annesine.

“Güneş batmadan başlamazlar.”

“Ama davul çalıyorlar.”

“Evet. Davul çalmaya öğle vakti başlarlar, ama güreş için gün batana dek beklerler. Git bak bakalım, baban ikindi için yam çıkarmış mı.”

“Çıkarmış. Nwoye’nin annesi pişiriyor bile.”

“O halde git bizimkini de getir. Çabuk pişirmemiz lazım, yoksa güreşe geç kalacağız.”

Ezinma ambarın bulunduğu yöne koşup kısa duvarın üstünden geçerek iki tane yam alıp geri geldi.

Ekwefi bunları çabucak soydu. Baş belası dişi keçi koklayarak kabukları yemeye koyuldu. Ekwefi yamaları küçük parçalara doğradı, biraz da tavuk ilave edip sebze yemeği pişirmeye başladı.

O sırada avlunun hemen dışından gelen bir ağlama sesi duyular. Nwoye’nin kız kardeşi Obiageli’nin sesine benziyordu.

Ekwefi, “Bu ağlayan Obiageli değil mi?” diye seslendi Nwoye’nin annesine.

“Evet,” diye cevap verdi kadın. “Su kabını kırmış olmalı.”

Ağlama sesi artık epeyce yaklaşmıştı. Çok geçmeden çocuklar sıra halinde içeri girdiler. Hepsinin başında yaşlarına uygun ebatlarda kaplar vardı. Önce, başındaki en büyük kapla İkemefuna geldi, hemen arkasından Nwoye ve iki küçük erkek kardeşi girdi. En son Obiageli geldi, gözünden yaşlar boşanıyordu. Su kabını taşımak için başa konan kumaş altlık elindeydi.

“Ne oldu?” diye sordu annesi. Obiageli acıklı hikâyesini an-

lattıktan sonra annesi onu teselli edip yeni bir su kabı alacağına söz verdi.

Nwoye'nin küçük erkek kardeşleri annelerine kazanın gerçek hikâyesini anlatmaya yeltendiler, ama İkemefuna onlara sert sert bakınca seslerini çıkarmadılar. İşin aslı, Obiageli su kabıyla *inyanga* yapmaya kalkmıştı. Kabı başına yerleştirmiş, kollarını önünde kavuşturmuş ve belini yetişkin bir genç kadın gibi kıvrıma başlamıştı. Kap yere düşüp kırılınca da kahkahalarla gülmüştü. Ancak avlularının önündeki iroko ağacına yaklaştıkları zaman ağlamaya başlamıştı.

Davullar hiç durmadan hâlâ aynı tempoda çalınıyordu. Sesleri artık yaşayan köyün bir parçası haline gelmiş, adeta köyün kalp atışı olmuştu ve bu kalp havada, güneşte, hattâ ağaçlarda atıyor, köyü heyecanla dolduruyordu.

Ekwefi kocasının yemeğini bir kaseye doldurdu ve üstünü sardı. Ezinma yemeği babasının *obi*'sine götürdü.

Okonkwo keçi postunun üstüne oturmuş, ilk eşinin gönderdiği yemeği yiyordu. Bunu annesinin kulübesinden getirmiş olan Obiageli yere oturmuş, babasının yemeği bitirmesini bekliyordu. Ezinma kendi annesinin yemeğini babasının önüne koyup Obiageli'nin yanına oturdu.

Okonkwo ona, "Kadın gibi otur!" diye bağırdı. Ezinma bacaklarını birleştirip önüne uzattı.

Aradan uygun bir süre geçmesini bekledikten sonra, "Baba, güreşi izlemeye gidecek misin?" diye sordu.

"Evet," dedi. "Sen gidecek misin?"

"Evet," dedi Ezinma. Sonra bir an duralayıp, "Tabureni taşıyabilir miyim?" diye sordu.

"Hayır, bu erkek işi."

Okonkwo, Ezinma'yı bir başka severdi. Bir zamanlar köy gü-

zeli olan annesine çok benziyordu. Fakat sevgisini çok nadir gösterirdi.

“Obiageli bugün su kabını kırdı,” dedi Ezinma.

“Evet, bana anlattı,” dedi Okonkwo lokmalarının arasından.

“Baba,” dedi Obiageli, “insanlar yemek yerken konuşmamalı, yoksa biber yanlış bir yere gidebilir.”

“Çok doğru. Duydun mu Ezinma? Sen Obiageli’den büyüksün, ama o senden daha akıllı.”

Böyle deyip ikinci eşinin yemeğini açtı ve yemeye başladı. Obiageli getirdiği kaseyi alıp annesinin kulübesine döndü. Ardından elinde üçüncü yemekle Nkeçi girdi. Nkeçi, Okonkwo’nun üçüncü eşinin kızıydı.

Uzakta davullar çalmaya devam etti.

6.

Köyde ne kadar kadın, erkek, çocuk varsa herkes *ilo*'da toplandı. Oyun alanının etrafında, orta kısmı boş bırakacak şekilde geniş bir daire oluşturdular. Köyün ileri gelenleri ve yaşlılar, küçük oğulları veya kölelerinin taşıdığı kendi taburelerine oturdular. Aralarında Okonkwo da vardı. Onlardan başka, bir de erkenden gelip çatalı desteklerin üzerine pürüzsüz kütükler yerleştirerek yapılmış birkaç sırayı kapabilenlerin dışında herkes ayaktaydı.

Güreşçiler henüz çıkmamıştı. Sahnede davulcular vardı. Yüzleri yaşlılara dönük bir halde, daire şeklinde dizilmiş kalabalık seyirci topluluğunun hemen önüne oturmuşlardı. Arkalarında kutsal olarak kabul edilen büyük ve eski bir kapok ağacı vardı. Bu ağacın içinde, doğurulmayı bekleyen iyi çocukların ruhları yaşırdı. Sıradan günlerde, çocuk isteyen genç kadınlar onun gölgesi altında oturmaya gelirdi.

Ahşaptan yapılma uzun bir kutunun içinde, ebatlarına göre yerleştirilmiş yedi davul vardı. Üç adam, ellerindeki sopaları haretle birinden diğerine vuruyordu. Kendilerini davulların ruhuna teslim etmişlerdi.

Bu tür etkinliklerde düzeni sağlamakla görevli genç adamlar birbirlerinden ve halen dairenin dışında, kalabalığın arkasında duran iki güreş takımının liderlerinden fikir alarak ortalıkta koş-

turuyordu. Arada sırada, iki genç adam ellerinde palmiye yapraklarıyla dairenin etrafında koşuyor; önlerindeki toprağa, hattâ inat edenlerin ayaklarına ve bacaklarına vurarak kalabalığın ortaya taşmasına engel oluyordu.

Sonunda iki takım da dans ederek alana geldi. Kalabalık heyecanla bağırıp alkışladı. Davullar coştı. İnsanlar öne doğru yığıldı. Düzeni sağlayan gençler palmiye yapraklarını sallayarak etraflarında koştu. Yaşlı adamlar davulların ritmiyle uyum içinde başlarını salladılar ve mest edici ritimle güreştikleri günleri hatırladılar.

Yarışma on beş on altı yaşındaki delikanlılarla başladı. Her takımında bu yaşlarda üç genç vardı. Bunlar asıl güreşçiler değildi, yalnızca ortamı hazırlıyorlardı. İlk iki karşılaşma kısa sürede sona erdi. Ama üçüncüsü, genellikle heyecanlarını bu denli göstermeyen yaşlılarda dahi büyük bir coşku yarattı. Bu da diğer ikisi kadar çabuk bitmişti, hattâ belki biraz daha kısa sürmüştü. Ama böylesi bir güreşe daha önce pek azı şahit olmuştu. İki genç birbirlerine sarıldığında birisi öyle bir şey yaptı ki, sorsalar izleyenlerden hiç kimse tarif edemezdi, çünkü adeta yıldırım kadar hızlı bir şekilde, diğer gencin sırtı bir anda yere gelmişti. Kalabalık heyecanla bağırıp alkışladı, bir süre çılgın davulların sesini dahi bastırdı. Okonkwo birden ayağa fırladı ama hemen tekrar yerine oturdu. Galip gelen delikanlının takımından üç genç koşarak gelip delikanlıyı omuzlarına aldılar ve coşkulu kalabalığın önünde dans ettiler. Çok geçmeden herkes delikanlının kim olduğunu öğrendi. Adı Maduka'ydı, Obierika'nın oğlu.

Davulcular gerçek maçlar başlamadan önce kısa bir mola verdiler. Vücutları terden ıslık ıslık parlamıştı, yelpazeleri alıp serinlemeye çalıştılar. Küçük testilerden su içip kola cevizi yediler. Tekrar sıradan insanlara dönüşmüşlerdi, kendi aralarında ve yanla-

rındakilerle konuşup gülüyorlardı. Heyecandan kaskatı gerilen ortam yeniden yumuşamıştı. Tıpkı bir davulun gerilmiş derisine su dökülmüş gibiydi. İnsanların çoğu geldiklerinden beri belki de ilk kez etraflarına bakıp yanlarında oturan veya ayakta duranların kim olduğunu gördüler.

“Seni fark etmedim,” dedi Ekwefi, maçların başlamasından beri ayakta omuz omuza durduğu kadına.

“Seni suçlamıyorum,” dedi kadın. “Daha önce hiç böyle bir kalabalık görmedim. Okonkwo seni tüfeğiyle az kalsın öldürecekmiş, doğru mu?”

“Doğru, sevgili arkadaşım. Henüz olanları dile getirecek söz bulamıyorum.”

“Senin çin son derece uyanık, arkadaşım. Kızım Ezinma nasıl?”

“Bir süredir gayet iyi. Belki de kalmaya gelmiştir.”

“Bence öyle. Kaç yaşında şimdi?”

“On yaşında sayılır.”

“Bence kalacak. Genelde altı yaşından önce ölmezlerse kalırlar.”

“Kalması için dua ediyorum,” dedi Ekwefi derin bir iç çekerek.

Konuştugu kadının adı Çielo’ydu. Tepelerin ve Mağaraların Kahini Agbala’nın rahibesiydi. Normal yaşamında ise iki çocuklu bir duldu. Ekwefi ile çok samimiydi, ikisinin pazarda ortak bir barakası vardı. Ekwefi’nin tek kızı Ezinma’yı özellikle çok sever, ona ‘kızım’ diye hitap ederdi. Sık sık fasulye keki alır, bir parçasını Ezinma’ya götürmesi için Ekwefi’ye verirdi. Çielo’yu gündelik yaşamında gören biri, Agbala’nın ruhu üzerindeyken kehanetlerde bulunan rahibeyle aynı kişi olduğuna inanmakta güçlük çekerdi.

Davulcular sopalarını tekrar ellerine aldı. Havaya soğuk bir ürperti yayıldı, ortalık fırlatmaya hazır bir yay gibi gerildi.

İki takım ortadaki açık alanda karşı karşıya dizildiler. Takımların birinden genç bir adam dans ederek karşı tarafa gidip, dövüşmek istediği kişiyi işaret etti. İkisi birlikte dans ederek ortaya geldiler ve güreşe başladılar.

İki tarafta da on iki adam vardı. Meydan okuyarak güreşe çağırma sırası bir takımdan diğerine geçiyordu. İki hakem, güreşçilerin etrafında dolaşıyor, yenişemeyecekleri kanısına varınca oyunu durduruyordu. Beş maç bu şekilde bitti. Ama en heyecanlı dakikalar içlerinden birinin sırtının yere geldiği anlardı. O zaman kalabalıktan çıkan muazzam ses gökyüzüne yükselip her yöne dağılıyor, civar köylerden dahi duyuluyordu.

Son maç takımların liderleri arasındaydı. İkisi de dokuz köyün en iyi güreşçilerindendi. Kalabalık bu yıl hangisinin yeneceğini merak ediyordu. Bazıları Okafo'nun daha iyi olduğunu düşünüyor, bazıları da onun İkezue'nin dengi olmadığını söylüyordu. Geçen yıl, hakemler yarışmanın normal süreyi aşmasına izin verdiği halde yenişememişlerdi. İkisinin de stilleri aynıydı ve birbirlerinin planlarını önceden sezebiliyorlardı. Aynı şey bu yıl da olabilirdi.

Güreşe başladıklarında artık akşam oluyordu. Davullarla birlikte kalabalık da coştı. İki genç merkeze doğru dans ederek gelirken herkes ön tarafa yığıldı. Palmiye yaprakları onları geriye çekmede çaresiz kaldı.

İkezue sağ elini uzattı. Okafo eli yakaladı ve sarıldılar. Çok çekişmeli bir müsabakaydı. İkezue sağ topuğunu Okafo'nun arkasına geçirerek usta bir ege stiliyle onu sırtüstü düşürmeye çalıştı. Ama ikisi de diğerinin aklından geçenleri anlıyordu. Kalabalık, halkayı iyice daraltarak, çılgın ritimleri ayrı bir ses olmaktan çı-

kıp insanların kalp atışı haline gelen davulcuları içine aldı.

Güreşçiler hâlâ birbirlerini sımsıkı kavramış vaziyetteydi. Kollarındaki, bacaklarındaki ve sırtlarındaki kaslar dışarı fırlamış, seğiriyordu. Yine denk bir mücadele gibi görünüyordu. İki hakem onları ayırmak için yanlarına doğru gidiyordu ki, İkezue çaresizlik içinde aniden bir dizinin üstüne çöküp rakibini başının üstünden geriye savurmaya çalıştı. Ama üzücü bir hesaplama hatasıydı bu. Amadiora şimşeği kadar hızlı olan Okafo sağ bacağını havaya kaldırıp rakibinin başının üstünden geçirdi. Kalabalık sağır edici haykırışlarla tezahürat yaptı. Okafo'nun taraftarları onu havaya kaldırıp evine kadar omuzlarında taşıdılar. Başarısını övmek için şarkı söylediler, genç kadınlar da ellerini çırpıtı.

Köyümüz için kim güreşecek?

Köyümüz için Okafo güreşecek.

Yüz adamı yendi mi?

Dört yüz adamı yendi.

Yüz Kedi'nin sırtını yere getirdi mi?

Dört yüz Kedi'nin sırtını yere getirdi.

O halde haber yollayın, bizim için dövüşsün.

7.

İkemefuna üç yıldır Okonkwo'nun evinde yaşıyordu. Umuofia'nın yaşlıları onu unutmuşa benziyordu. Tıpkı yağmur mevsiminde boy veren bir yam filizi gibi büyümüştü. Enerjisi bitmek bilmiyordu. Artık tam anlamıyla yeni ailesinin bir parçası haline gelmişti. Nwoye'nin öz ağabeyi gibiydi, daha en başından çocuğun içinde yeni bir ateş yakmıştı. Kendisini yetişkin gibi hissetmesini sağlamıştı. Artık akşamlarını yemek pişiren annesinin yanında geçirmiyorlardı, *obi*'sinde Okonkwo ile birlikte oturuyor ya da akşam şarabı için palmiye ağacından özsu çıkarmasını seyrediyorlardı. Şimdi Nwoye'yi en mutlu eden şey annesinin veya babasının diğer eşlerinin ona odun kırmak ve havanda yiyecek dövmek gibi zor ve erkeklere özgü işler vermeleriydi. Küçük erkek kardeşi veya kız kardeşi gelip de bu tür bir iş için annelerinin onu çağırdığını söylediğinde sinirlenmiş numarası yapıp, kadınlar ve yarattıkları dertler hakkında yüksek sesle yakınıyordu.

Okonkwo oğlundaki gelişmeyi görüp içten içe seviniyordu. Bunu Ikemefuna'ya borçlu olduğunun farkındaydı. Nwoye'nin güçlü bir genç olmasını, kendisi ölüp atalarının yanına gittiğinde babasının evini çekip çevirebilmesini istiyordu. Oğlunun zengin olmasını, atalarına düzenli adaklar sunabilmesi için ambarının her zaman yeterince dolu olmasını istiyordu. Kadınlar hakkında söylendiğini duymak da onu ayrıca mutlu ediyordu. Demek

ki zamanı gelince evdeki kadınları yönetebilecekti. Bir adam ne kadar zengin olursa olsun kadınlarını ve çocuklarını (özellikle de kadınlarını) yönetmeyi beceremiyorsa gerçek bir erkek sayılmazdı. Böyle bir erkek şarkıda sözü edilen, on bir eşi olup da içecek çorba bulamayan o adama benzerdi.

Bu yüzden Okonkwo, çocukları *obi*'sinde kendisiyle birlikte oturmaya teşvik ediyor, onlara yaşadıkları topraklara ilişkin şiddet ve kan dolu erkek hikâyeleri anlatıyordu. Nwoye erkeksi olmanın ve sert olmanın doğru olduğunu biliyordu, yine de içten içe hâlâ annesinin anlattığı ve hiç şüphesiz küçük çocuklarına anlatmaya devam ettiği hikâyeleri tercih ediyordu: kaplumbağa ve kurnaz oyunlarının öyküsü, güreşte tüm dünyaya meydan okuyup sonunda kediye yenilen *eneke-nti-oba* kuşunun öyküsü... Sık sık anlattığı bir hikâyeyi hatırlıyordu: Bundan uzun zaman önce Toprak ve Gökyüzü tartışmışlar. Gökyüzü yedi yıl hiç yağmur yağdırmamış. Ekinler kurumuş; taş gibi sertleşen Toprak çapaları kırdığından ölümler gömülemedi. Sonunda, yalvarıp yakarması ve insanların çektiği eziyeti anlatan bir şarkıyla kalbini yumuşatması için Gökyüzü'ne bir Akbaba gönderilmiş. Annesi bu şarkıyı ne zaman söylese Nwoye, Toprak'ın ulağı Akbaba'nın merhamet dilemek için şarkı söylediği gökyüzündeki o uzak yere gitmiş gibi hissedirdi. Sonunda Gökyüzü acımış, yağmuru gölevez yapraklarına sarıp Akbaba'ya vermiş. Fakat Akbaba eve doğru uçarken uzun pençesi yaprakları delmiş ve yağmur, daha önce hiç olmadığı kadar şiddetle boşanmış. Öyle şiddetli yağmış ki, Akbaba teslimatı yapmak üzere geri dönmek yerine, evine uzak bir ülkedeki, gözüne ilişen ateşe doğru uçmuş. Aşağı indiğinde bir adamın kurban kestiğini görmüş. Ateşin yanında ısınıp kurbanın iç organlarını yemiş.

Nwoye böyle hikâyeleri seviyordu. Ama şimdi biliyordu ki, bunlar aptal kadınlara ve çocuklara göreydi, babası ise onun

gerçek bir erkek olmasını istiyordu. Bu yüzden artık kadınların hikâyeleriyle ilgilenmiyormuş gibi davrandı. Bunu yaptığında babasının mutlu olduğunu, kendisini azarlayıp dövmekten vazgeçtiğini gördü. Böylece Nwoye ve İkemefuna, Okonkwo'nun kabile savaşlarına ilişkin hikâyelerini, yıllar önce kurbanına nasıl sinsi sokulup hakkından geldiğini ve ilk insan başını nasıl ele geçirdiğini dinlediler. Okonkwo onlara geçmişten bahsederken, karanlıkta ya da odun ateşinin cılız ışığında oturup kadınların yemek pişirmesini bekliyordular. Yemek hazır olunca her biri kocasına bir kase çorba ve lapa getiriyordu. Yağ kandili yakılıyor, Okonkwo her kasedeki yemeğin tadına bakıyor, sonra kalanını Nwoye ile İkemefuna'ya veriyordu.

Bu şekilde aylar ve mevsimler geçti. Sonra çekirgeler geldi. Uzun yıllardır görülmemiş bir şeydi bu. Yaşlılar, çekirgelerin her nesilde yalnızca bir kez geldiğini, bunu takip eden yedi yıl boyunca her sene yeniden ortaya çıktıklarını, sonra diğer nesle dek tümüyle yok olduklarını söylediler. Uzak bir ülkedeki mağaralarına dönüyorlardı. Orada bodur bir insan ırkı tarafından korunuyorlardı. Diğer neslin vadesi geldiğinde bu insanlar mağaraların kapısını açıyor ve çekirgeler tekrar Umuofia'ya geliyordu.

Bu defa hasat toplandıktan sonraki soğuk harmattan mevsiminde geldiler ve tarlalardaki tüm yabancı otları yediler.

O sırada Okonkwo ile iki çocuk, kulübeleri çevreleyen kırmızı dış duvarlarda çalışıyordu. Harman sonrası sezondaki en basit işlerden biriydi bu. Duvarları bir sonraki yağmur mevsiminden korumak için kalın palmiye dalları ve yapraklarıyla kaplıyorlardı. Okonkwo duvarın dış tarafında, çocuklar da içeride çalışıyordu. Duvarın üst kısmında küçük delikler vardı. Okonkwo bu deliklerden *tie-tie*'yi, yani ipi geçirip çocuklara uzatıyor, onlar da bunu ahşap payandalara dolayıp tekrar ona gönderiyordu. Böylece

kapladıkları dallar ve yapraklar duvara iyice yapıştıyordu.

Kadınlar yakacak toplamak için çalılığa, küçük çocuklar da komşu evlerdeki arkadaşlarına gitmişti. Havada harmattan rüzgarı vardı ve dünyaya puslu bir uyku hissi yayıyordu. Okonkwo ve çocuklar mutlak bir sessizlik içinde çalışıyordu. Bu sessizlik ancak, duvarın üstüne kaldırılan bir palmye yaprağıyla ve bitmek bilmeyen yiyecek arayışındaki telaşlı bir tavuk kuru yaprakları etrafa savurduğunda bozuluyordu.

Derken birdenbire gökyüzünü bir gölge kapladı. Güneş, büyük bir bulutun ardına gizlenmiş gibi oldu. Okonkwo başını işten kaldırıp yukarı baktı, yılın bu olmadık zamanında yağmur mu yağacak diye merak etti. Ama hemen sonrasında her yönden sevinç çığlıkları yükseldi. Umuofia öğle vakti mahmurluğundan bir anda uyanıp canlandı.

Her yerden neşe içinde, "Çekirgeler geliyor!" bağırışmaları duyuldu. Ne kadar erkek, kadın, çocuk varsa hepsi işlerini veya oyunlarını bırakıp bu olağanüstü manzarayı görebilmek için açık alanlara doğru koştular. Çekirgeler çok uzun yıllardır gelmiyordu, onları daha önce yalnızca yaşlılar görmüştü.

Önce çok küçük bir sürü geldi. Bunlar önden inceleme yapmak için gönderilen habercilerdi. Sonra ufukta ağır ağır yaklaşan bir grup belirdi, sanki sonsuz uzunlukta siyah bir bulut Umuofia'ya doğru süzülüyordu. Çok geçmeden gökyüzünün yarısını kapladılar. Artık o yoğun kütle, tıpkı parıldayan yıldız kümeleri gibi ışık saçan küçücük boşluklarla delinmişti. Güç ve güzellikle dolu muhteşem bir manzaraydı bu.

Herkes toplanmış heyecanla konuşuyor, çekirgelerin gece Umuofia'da konaklaması için dua ediyordu. Umuofia'ya uzun yıllardır uğramasalar da, herkes onların çok lezzetli olduğunu içgüdüsel olarak biliyordu. Sonunda çekirgeler yere indi. Her

ağaca, her yaprağa kondular; çatıları ve toprağı baştan sona kapladılar. Heybetli ağaç dalları onların ağırlığına dayanamayıp kırıldı. Bütün köy uçsuz bucaksız, toprak rengi aç sürünün rengine büründü.

Çoğu insan sepetleri alıp onları yakalamaya çalıştı. Ama yaşlılar karanlık çökene dek sabretmelerini söylediler. Haklı çıkmışlardı. Çekirgeler akşam olunca çalılıklara kondular, kanatları çiyden sırlıslam oldu. O zaman tüm Umuofia, soğuk harmattan rüzgarına rağmen çalılıklarda toplandı. Herkes torbalarını ve kaplarını çekirgelerle tıka basa doldurdu. Sabah olunca onları toprak kaplarda kızarttılar, sonra kuruyup gevrekleşmeleri için güneşin altına serdiler. Bu nadir bulunan yiyeceği günlerce katı palmiye yağı ile birlikte yediler.

Ogbuefi Ezeudu geldiğinde, Okonkwo *obi*'sinde İkemefuna ve Nwoye ile birlikte oturmuş keyifle, kıtır kıtır çekirge yiyor, bolca palmiye şarabı içiyordu. Ezeudu, Umuofia'nın bu bölgesindeki en yaşlı adamdı. Vaktiyle, korku bilmeyen büyük bir savaşçıydı, şimdiyse tüm klanda büyük saygı görüyordu. Yemeğe katılmayı reddetti, Okonkwo'dan dışarıda biraz konuşmalarını rica etti. Bastonuna dayanarak yürüyen yaşlı adamla birlikte dışarı çıkıp yürüdüler. İşitilmeyecekleri kadar uzaklaştıklarında, Okonkwo'ya dönüp, "Bu çocuk sana baba diyor," dedi. "Onun ölümüne yardımcı olma." Okonkwo şaşırılmıştı, bir şey diyecek gibi oldu ama yaşlı adam devam etti:

"Evet. Umuofia onu öldürmeye karar verdi. Tepelerin ve Mağaraların Kahini kararı resmen bildirdi. Onu usûl gereği Umuofia'nın dışına çıkarıp öldürecekler. Senden bu işe karışmamamı istiyorum. Sana baba diyor."

Ertesi gün Umuofia'nın dokuz köyünden bir grup yaşlı, sabah erkenden Okonkwo'nun evine geldi. Aralarında alçak ses-

le konuşmaya başlamadan evvel Nwoye ve İkemefuna'yı dışarı gönderdiler. Fazla uzun kalmadılar, ama onlar gittikten sonra Okonkwo uzun süre çenesini avuçlarının içine alıp kıpırdamadan oturdu. Günün ilerleyen saatlerinde İkemefuna'yı çağırdı ve ertesi gün evine götürüleceğini söyledi. Bu konuşmaya kulak misafiri olan Nwoye gözyaşlarına boğuldu ve bu yüzden babasından temiz bir dayak yedi. İkemefuna ise şaşkındı. Kendi evi, hafızasında gitgide soluk ve uzak bir anıya dönüşmüştü. Annesini ve kız kardeşini hâlâ özlüyordu, onları yeniden görmekten çok mutlu olacaktı. Ama nedense onları göremeyeceğini hissediyordu. Babasının birtakım adamlarla alçak sesle konuştuğu o günü hatırladı, şimdi aynı şey sil baştan yaşanıyormuş gibi geldi.

Nwoye annesinin kulübesine gidip İkemefuna'nın evine döneceğini söyledi. Kadın biber ezdiği tokmağı elinden düşürdü, kollarını göğsünde kavuşturdu ve derin bir iç çekerek, "Zavallı çocuk," dedi.

Ertesi gün adamlar yanlarında bir testi şarapla geldiler. Hepsi de büyük bir klan toplantısına veya komşu köye ziyarete gidiyormuş gibi tam takım giyinmişti. Giysilerini sağ koltuk altlarından geçirmiş, sol omuzlarına keçi derisinden çantalarını ve kınına konmuş palalarını asmışlardı. Okonkwo çabucak hazırlandı. Hep birlikte yola koyuldular. Şarap testisini İkemefuna taşıyordu. Okonkwo'nun evine ölüm sessizliği çökmüştü. Çok küçük çocuklar bile olan biteni anlamış gibiydi. O gün Nwoye akşama dek annesinin kulübesinden hiç çıkmadı, gözünde biriken yaşlarla orada öylece oturdu.

Yolculuklarının başında Umuofialı adamlar çekirgeler, kadınlar ve onlarla birlikte gelmeyi reddeden yumuşak erkekler hakkında konuşup gülüştüler. Ancak Umuofia sınırına yaklaştıklarında sessizliğe gömüldüler.

Güneş, gökyüzünün ortasına doğru ağır ağır yükseldi. Yürüdükleri kuru ve kumlu yol, içine gizlediği sıcaklığı kismaya başladı. Civardaki ormanlardan birkaç kuşun cıvıltısı duyuldu. Yürüdükçe ayaklarının altında ezilen kuru yapraklar çıtırdadı. Bunun dışında mutlak bir sessizlik hakimdi. Derken uzaklardan belli belirsiz *ekwe* ritimleri duyuldu. Uzak bir klandan huzur dolu bir dans müziği rüzgarla birlikte yükselip kayboldu.

Adamlar kendi aralarında, “Bu *ozo* dansı,” dediler. Ama nereden geldiğini hiçbiri kestiremedi. Bazısı Ezimili, bazısı Abame, diğerleri de Aninta’dan geldiğini söyledi. Kısa bir süre bunu tartıştıktan sonra yine sessizliğe gömüldüler. Bir türlü ele geçmeyen müzik, rüzgarla birlikte belirip kaybolmaya devam etti. Bir yerlerde bir adam müzik, dans ve büyük bir ziyafet eşliğinde klanına özgü bir unvan alıyordu.

Yol artık ormanın göbeğinde dar bir patikaya dönüşmüştü. Adamların köyünü çevreleyen kısa ağaçlar ve seyrek çalılıklar yerlerini, belki de ezelden beri var olan, ne balta ne yangın görmüş devasa ağaçlara ve sarmaşıklara bırakmıştı. Güneş yaprakların arasından sızıyor, dallar kumlu yolda ışık ve gölgelerin oynadığı desenler çiziyordu.

İkemefuna hemen arkasında bir fısıltı duyup birden döndü. Fısıldayan adam diğerlerine seslenerek acele etmelerini söyledi.

“Hâlâ gidecek çok yolumuz var,” dedi. Bunun üzerine o ve bir başka adam İkemefuna’nın önüne geçip adımlarını hızlandırdılar.

Böylece Umuofialı adamlar kınların içindeki palalarıyla yola devam etti. İkemefuna da başında taşıdığı bir testi palmiye şarabıyla ortalarında kaldı. Başlarda biraz huzursuzsa da artık korkmuyordu. Okonkwo arkasından geliyordu. Okonkwo’nun gerçek babası olmadığını aklına getirmekte artık zorlanıyordu. Kendi

babasını hiçbir zaman sevmemişti ve bu üç yılın sonunda ondan iyice soğumuştı. Ama annesi ve üç yaşındaki kız kardeşi... tabii, şimdi üç değil, altı yaşındaydı. Onu görünce tanıyabilecek miydi? Artık epeyce büyümüş olmalıydı. Annesi sevinçten nasıl da ağlayacak, ona bu kadar iyi baktığı ve evine geri getirdiği için Okonkwo'ya kimbilir nasıl teşekkür edecekti. Tüm o yıllar içinde başına gelen her şeyi öğrenmek isteyecekti. İkemefuna hepsini hatırlayabilecek miydi? Ona Nwoye ve annesinden bahsedecekti, çekirgeleri anlatacaktı... Fakat birden aklına bir düşünce takıldı: Belki annesi çoktan ölmüştü. Bu düşünceyi zihninden boş yere kovmaya çalıştı. Beceremeyince de küçük bir çocukken bu tür meseleleri halletmek için başvurduğu yöntemi denedi. O şarkıyı hâlâ hatırlıyordu:

Eze elina, elinal

Sala

Eze ilikwa ya

Ikwaba akwa oligholi

Ebe Danda neçi eze

Ebe Uzuzu nete egwu

Sala

Şarkıyı içinden söyleyip ritmine ayak uydurarak yürüdü. Şarkı sağ ayağında biterse annesi yaşıyor demektir. Solda biterse ölmüştü. Hayır, ölmemişti de hastaydı. Sağda bitmişti. O halde hayatta ve iyiydi. Tekrar söyledi. Bu kez solda bitti. Ama ikincisi zaten sayılmazdı. İlk şarkı Çukwu'ya, yani Tanrı'nın evine ulaşırdı. Çocuklar arasında yaygın bir deyişti bu. İkemefuna kendini yeniden çocuk gibi hissetti. Evine, annesinin yanına gittiğinden olsa gerekti.

Arkasındaki adamlardan biri boğazını temizledi. İkemefuna dönüp baktı. Adam onu azarlayarak devam etmesini, karşısında dikilmemesini söyledi. Söyleyiş tarzı öyle sertti ki, İkemefuna sırtında soğuk bir ürperti hissetti. Siyah testiye tutan elleri korkudan hafifçe titredi. Okonkwo neden en arkadan geliyordu? Birden bacaklarının çözüldüğünü hissetti. Dönüp tekrar bakmaya korktu.

Az önce boğazını temizleyen adam palasını çekerken Okonkwo başını çevirdi. Fırlayan palanın sesini işitti. Testi yere düşüp kırıldı. Kendisine doğru koşan İkemefuna'nın çığlığını duydu: "Baba, beni öldürüyorlar!" Dehşet içinde afallayarak palasını çekip çocuğa saptı. Zayıf olduğunu düşüncelerinden korkmuştu.

Nwoye o gece, daha babasının eve girdiğini gördüğü anda, İkemefuna'nın öldüğünü anladı. Tıpkı gerilmiş bir yayın çatırdayarak kırılması gibi içinde bir şeylerin koptuğunu hissetti. Ağlamadı. Yalnızca eli ayağı boşandı. Aynı hissi yakın zaman önce, geçen hasat mevsiminde yine yaşamıştı. Bu mevsimi sevmeyen çocuk yoktu. Küçük bir sepette birkaç yam olsun taşıyabilecek kadar büyümüş bütün çocuklar, yetişkinlerle birlikte tarlaya giderdi. Yamları topraktan çıkarmaya yardım edemeseler bile hemen oracıkta yenecekleri kızartmak için çalı çırpı toplayabilirlerdi. Tarlada, açık havada kırmızı palmiye yağına bandırılarak yenen bu kızartılmış yamın tadı evde yenebilecek tüm yemeklerden daha tatlı olurdu. Geçen hasat mevsiminde, tarlada geçen böyle bir günün sonunda Nwoye hayatında ilk kez, tıpkı şimdi olduğu gibi, içinde bir şeylerin koptuğunu hissetmişti. Nehrin karşı tarafındaki uzak bir tarladan ellerinde yamlarla dolu sepetlerle eve dönerken, gür ormanın içlerinden gelen bir bebek ağlaması işitmişlerdi. O ana dek sohbet ederek yürüyen kadınlar birden

susmuş ve adımlarını hızlanmışlardı. Nwoye ikizlerin çömlere konup ormana atıldığını duymuş, ama daha önce hiçbirine rastlamamıştı. Bütün vücuduna belli belirsiz bir ürperti yayılmış, yolda kötü bir ruhla karşılaşan yalnız bir yaya gibi başının şiştiğini hissetmişti. Sonra adeta içinde bir şeyler kopmuş gibi olmuştu. Babası o gece İkemefuna'yı öldürdükten sonra eve geldiğinde, aynı his yeniden üzerine çörekledi.

8.

Okonkwo, Ikemefuna'nın ölümünden sonra iki gün hiçbir şey yemedi. Sabahtan akşama dek palmiye şarabı içti. Gözleri kan çanağına döndü, bakışları tıpkı kuyruğundan yakalanıp yere çarpılan bir fareninki gibi vahşileşti. *Obi*'sinde birlikte oturmaları için oğlu Nwoye'yi yanına çağırdı. Ama çocuk ondan korkuyordu, uyukladığını gördüğü anda sessizce sıvışıp kaçtı.

Geceleri uyuyamıyordu. Ikemefuna'yı düşünmemeye çalışıyordu, ama kendini zorladıkça daha beter oluyordu. Bir ara yatağından kalkıp avluda dolaşmaya çıktı. Ama öylesine zayıf düşmüştü ki, bacakları onu güç bela taşıyordu. Kendini sivrisineğin bacaklarıyla yürüyen sarhoş bir dev gibi hissetti. Arada bir başının üstüne soğuk bir ürperti çöküyor, oradan bütün vücuduna yayılıyordu.

Üçüncü gün, ikinci eşi Ekwefi'den biraz *plantain*¹ kızartmasını istedi. Eşi sevdiği şekilde hazırlayıp yanına Atta fasulyesi ve balık dilimleri koydu.

"İki gündür hiçbir şey yemedin," dedi kızı Ezinma yemeği götürdüğünde. "O yüzden bunu bitirmen lazım." Oturup bacaklarını önüne uzattı. Okonkwo dalgın dalgın yemeye koyuldu. On yaşındaki kızına bakıp, 'Bu çocuk erkek olmalıymış,' diye düşündü. Bir parça balık alıp ona uzattı.

1) Tropik ülkelerde yetişen bir tür muz; pişirilerek, özellikle de kızartılarak yenir. -71

“Git bana biraz soğuk su getir,” dedi. Ezinma balığını çiğneyerek kulübeden fırladı, az sonra annesinin kulübesindeki toprak testiden doldurduğu bir kase soğuk suyla geri döndü.

Okonkwo kaseyi alıp bir dikişte bitirdi. Birkaç lokma daha yedikten sonra yemeği kenara itti.

“Çantamı getir,” dedi. Ezinma keçi derisinden yapılmış çantasını kulübenin diğer ucundan alıp getirdi. Okonkwo elini içine sokup enfiye şişesini aradı. Epeyce derin bir çantaydı, kolunun neredeyse tamamı içindeydi. Çantada enfiye şişesinden başka şeyler de vardı. Ona ulaşmaya çalışırken bir içki boynuzu ile su kabığından içki matarası birbirine çarptı. En sonunda bulduğu şişeyi çıkarıp dizine birkaç kez hafifçe vurduktan sonra sol avucuna bir parça enfiye döktü. Sonra kaşığını çıkarmadığını fark edip çantasını tekrar aradı ve fildişinden yapılmış küçük, düz enfiye kaşığını çıkarıp kahverengi enfiyeyi burun deliklerine götürdü.

Ezinma bir eline yemek kabını, diğer eline de boş su kasesini alıp annesinin kulübesine geri döndü. Okonkwo yine, ‘Bu çocuk erkek olmalıymış,’ diye geçirdi içinden. Akli tekrar İkemefuna’ya gitti; içine bir ürperti yayıldı. Oyalanacak bir iş bulsa belki unutabilecekti. Ama hasatla ekim mevsimi arasındaki dinlenme dönemindeydiler. Bu süre içinde erkeklerin yaptığı tek iş avlularının duvarını yeni palmye yapraklarıyla kaplamaktı. Okonkwo da bunu çoktan yapmıştı. Çekirgelerin geldiği gün duvarın bir tarafında kendisi, bir tarafında Nwoye ile İkemefuna çalışarak bitirmişlerdi.

“Ne zaman titrek bir yaşlı kadın oldun,” diye söylendi kendi kendine. “Dokuz köyün tamamında savaşta gösterdiğin mertliklerle tanınıyorsun. Savaş meydanında beş kişiyi öldürmüş bir adam, bu sayıya bir çocuğu daha ekledi diye nasıl böyle dağılıbilir? Okonkwo, sen gerçekten de kadın gibi oldun.”

Birden ayağa fırladı, keçi derisinden çantasını omzuna asıp arkadaşı Obierika'yı ziyarete gitti.

Obierika dışarda, bir portakal ağacının gölgesinde oturmuş rafya palmyesinin yapraklarından dam örtüsü yapıyordu. Okonkwo ile selamlaşıp *obi*'sine buyur etti.

“Ben de şu damı bitirir bitirmez seni görmeye gelecektim,” dedi bacaklarına yapışan kum tanelerini silkelerken.

“İyi bir vesileyle mi?”

“Evet,” dedi Obierika. “Bugün kızımın talibi geliyor. Başlık parası meselesini halledeceğimizi umuyorum. Senin de burada olmanı istiyorum.”

O sırada Obierika'nın oğlu Maduka *obi*'ye girdi. Okonkwo'yu selamlayıp avluya doğru yöneldi.

“Gel benimle tokalaş,” diye seslendi Okonkwo. “Geçen günkü güreşin beni çok mutlu etti.” Çocuk gülümseyip Okonkwo'yla tokalaştı ve avluya çıktı.

“Büyük işler başaracak,” dedi Okonkwo. “Onun gibi bir oğlum olsaydı mutlu olurum. Nwoye'den endişeliyim. Bir kase dövülmüş yam bile onu güreşte alt edebilir. İki küçük kardeşi ondan daha fazla umut vaat ediyor. Ama sana şu kadarını söyleyebilirim Obierika, çocuklarım bana benzemiyor. Yaşlı muz ağacı öldüğünde yerine yetişecek filizler nerede? Ezinma erkek olsaydı daha mutlu olurum. O doğru ruha sahip.”

“Kendini boş yere üzüyorsun,” dedi Obierika. “Çocuklar daha çok küçük.”

“Nwoye bir kadını hamile bırakabilecek kadar büyüdü. Onun yaşında ben çoktan kendimi geçindirmeye başlamıştım. Hayır dostum, o kadar küçük değil. Horoz olacak civciv, yumurtadan çıktığı gün belli olur. Nwoye'nin erkek olması için elimden gelen her şeyi yaptım, ama fazlasıyla annesine çekmiş.”

Obierika içinden, 'Büyükbabasına,' diye geçirdi, ama söylemedi. Aynı düşünce Okonkwo'nun da zihninden geçti. Fakat bu hayaleti nasıl savuşturacağını uzun süre önce öğrenmişti. Babasının zayıflığı ve başarısızlığı ne vakit aklına gelip canını sıkarsa kendi gücünü ve başarısını düşünerek bu düşünceleri zihninden kovuyordu. Şimdi de öyle yaptı. Düşüncelerini derhal son yaptığı erkeklik gösterisine yöneltti.

"O çocuğu öldürmek için bizimle gelmeyi neden reddettiğini anlayabilmiş değilim," dedi Obierika'ya.

"Çünkü istemedim," dedi Obierika sertçe. "Yapacak daha iyi işlerim vardı."

"Onun ölmesi gerektiğini söyleyen Kahin'in kararını ve otoritesini sorgular gibisin."

"Hayır. Neden sorgulayayım? Hem Kahin kararını uygulamak için beni görevlendirmede."

"Ama birinin bunu yapması gerekiyordu. Hepimiz kandan korksaydık yapılamazdı. Sence o zaman Kahin ne yapardı?"

"Gayet iyi biliyorsun ki Okonkwo, ben kandan korkmam. Biri sana böyle bir şey derse yalan söylüyor demektir. Ayrıca izin verirsen sana bir şey söyleyeyim dostum. Senin yerinde olsaydım, evde kalırdım. Yaptığın şey Toprak'ın hoşuna gitmeyecektir. Tanrıça bu tür bir eylemi, ailelerin tümünü yok etme gerekçesi sayar."

"Toprak beni elçisinin buyruğunu yerine getirdiğim için cezalandıramaz," dedi Okonkwo. "Bir çocuğun parmakları, avucuna koyan annesi ise, bir parça sıcak yam ile yanmaz."

"Bu doğru," dedi Obierika. "Ama Kahin bana oğlumun öldürülmesi gerektiğini söyleseydi, ne karşı çıkardım ne de bunu yapan olurdu."

Daha tartışacaklardı, ama o sırada Ofoedu içeri girdi. Gözle-

rindeki parlıtıdan anlatacak önemli bir şeyi olduğu belliydi. Ama acele ettirmek kabalık olurdu. Obierika ona Okonkwo için kırıldığı kola cevizinden bir parça uzattı. Ofoedu ağır ağır yiyerek çekirgelerden bahsetti. Yemeyi bitirince, “Bu günlerde çok ilginç şeyler oluyor,” dedi.

“Ne oldu?” diye sordu Okonkwo.

“Ogbuefi Ndulue’yi biliyor musunuz?”

“İre köyünden Ogbuefi Ndulue,” diye atıldı Okonkwo ile Obierika aynı anda.

“Bu sabah öldü,” dedi Ofoedu.

“Bu ilginç bir şey değil,” dedi Obierika. “O, İre’deki en yaşlı adamdı.”

“Haklısın,” dedi Ofoedu. “Ama asıl sormanız gereken, Umuofia’ya ölümünü bildirmek için neden hiç davul çalınmadığı.”

“Neden?” diye sordular Okonkwo ile Obierika yine aynı anda.

“İşin ilginç tarafı bu. Değnekle yürüyen ilk eşini biliyorsunuz, değil mi?”

“Evet. Adı Ozoemena.”

“Öyle,” dedi Ofoedu. “Ozoemena bildiğiniz gibi hastalığı sırasında Ndulue ile ilgilenemeyecek kadar yaşlıydı. Ona genç eşleri baktılar. Bu sabah ölünce eşlerinden biri Ozoemena’nın kulübesine gidip haberi vermiş. Ozoemena yaygısından kalkmış, değneğini almış ve *obi*’ye gitmiş. Eşikte diz çöküp ellerini yere koymuş ve yaygının üzerinde yatan kocasına seslenmiş. Üç kez, ‘Ogbuefi Ndulue,’ deyip kulübesine geri dönmüş. Eşlerden en genci adamı yıkarken orada bulunması için tekrar onu çağdırmaya gittiğinde kadını yaygısının üzerinde ölü bulmuş.”

“Bu gerçekten de çok ilginç,” dedi Okonkwo. “Ndulue’nin cenazesini eşi gömülene dek erteleyecekler.”

“Bu yüzden ölümünü Umuofia’ya bildirmek için davul çalınmamış.”

“Ndulue ve Ozoemena için hep ikisinin tek bir zihni var dendi,” dedi Obierika. “Hatırlıyorum da ben küçükken onları anlatan bir şarkı vardı. Eşine söylemeden hiçbir şey yapamazdı.”

“Bunu bilmiyordum,” dedi Okonkwo. “Gençliğinde güçlü bir adam olduğunu düşünürdüm.”

“Öyleydi,” dedi Ofoedu.

Okonkwo şüpheyle kafasını iki yana salladı.

“Vaktiyle Umuofia’ya savaşta liderlik etti,” dedi Obierika.

Okonkwo kendini yine eskisi gibi hissetmeye başlıyordu. İhtiyacı olan tek şey zihnini meşgul edecek bir şeyler bulmaktı. İkemefuna’yı yoğun geçen ekim mevsiminde veya hasatta öldürmüş olsaydı bu kadar kötü hissetmeyecekti, o zaman zihni işine yoğunlaşmış olacaktı. Okonkwo düşünce değil, eylem adamıydı. Ama iş yokken yapılabilecek en iyi ikinci şey konuşmaktı.

Ofoedu *obi*’den çıktıktan az sonra Okonkwo da keçi derisi çantasını alıp gitmeye hazırlandı.

“Eve gidip öğle için palmyelerimden özsu çıkarmam lazım,” dedi.

“Uzun ağaçlarından senin için kim çıkarıyor?” diye sordu Obierika.

“Umezulike,” dedi Okonkwo.

“Bazen keşke *ozo* unvanını almasaydım diye düşünüyorum,” dedi Obierika. “Gençlerin özsu çıkarma adına palmye ağaçlarını öldürdüğünü görmek beni çok üzüyor.”

“Öyle gerçekten de,” dedi Okonkwo. “Ama toprağın yasalarına uymak lazım.”

“Bu yasayı nasıl edindik bilmiyorum,” dedi Obierika. “Diğer

çoğu klanda unvan sahibi erkeklerin palmiyeye tırmanması yasak değil. Ama biz burada uzun ağaca tırmanamaz, ancak yerde kalarak kısa ağaçlardan özsu çıkarabilir diyoruz. Bu tıpkı, köpek onun için tabu olduğundan köpek eti kesmek için palasını vermeyen, onun yerine dişlerini kullanmalarını öneren Dimaragana'nın durumuna benziyor.”

“Bence klanımızın *ozo* unvanına bu denli değer vermesi iyi bir şey,” dedi Okonkwo. “Senin bahsettiğin diğer klanlarda *ozo* öyle ucuz ki, her dilenci alabiliyor.”

“Boşver, zaten öylesine söylüyordum,” dedi Obierika. “Abame ve Aninta'da bu unvan iki *cowry*'den az ediyor. Önüne gelen her adam ayak bileğine unvanın zincirini takıyor, üstelik çalmış olsa bile kaybetmiyor.”

“*Ozo* adına leke sürüyorlar,” dedi Okonkwo gitmek üzere ayağa kalkarken.

“Kayınlanmın gelmesine çok kalmadı,” dedi Obierika.

“Birazdan dönerim,” dedi Okonkwo güneşin konumuna bakarak.

Okonkwo geldiğinde Obierika'nın kulübesinde yedi adam vardı. Talip, yirmi beş yaşlarında bir gençti, babası ve amcasıyla gelmişti. Obierika'nın yanında iki ağabeyi ve on altı yaşındaki oğlu Maduka vardı.

“Akueke'nin annesine söyle bize biraz kola cevizi getirsin,” dedi Obierika oğluna. Maduka kulübeden şimşek gibi çıkıp bir anda gözden kayboldu. Sohbet önce onun üzerine odaklandı. Herkes çevik bir çocuk olduğunda hemfikirdi.

“Bazen fazla çevik olduğumu düşünüyorum,” dedi Obierika hoş görür bir edayla. “Neredeyse hiç yürüdüğü yok. Hep telaş içinde. Bir iş için göndermeye kalktığınızda daha söylediğinizin yarısını işitmeden uçup gidiyor.”

“Sen de böyleydin,” dedi ağabeyi. “Halkımızın dediği gibi, ane inek ot çiğnerken çocukları ağzını seyreder. Maduka da senin ağzını seyretti.”

O konuşurken, çocuk arkasında üvey kız kardeşi Akueke ile birlikte döndü. Kızın elinde, üstünde üç kola cevizi ve cennet biberi bulunan ahşap bir tabak vardı. Tabağı babasının büyük ağabeyine uzattıktan sonra çok utangaç bir halde talibinin ve akrabalarının elini sıktı. On altı yaşlarındaydı ve artık evlenme çağındaydı. Talibi ve akrabaları uzman gözlerle genç bedenini inceleyip güzel ve olgunlaşmış olup olmadığına baktılar.

Saçlarını toplayıp tepede topuz yapmıştı. Cildi sekoya yağıyla ıslıl ıslıl parlıyordu. Tüm vücuduna *uli* ile siyah desenler çizilmişti. Körpe ve dolgun göğüslerinin üzerine üç sıra halinde düşen siyah bir kolye takmıştı. Kollarında kırmızı ve sarı bilezikler, belinde dört beş dizi *jigida*, yani bel kolyesi vardı.

Tokalaştıktan, daha doğrusu elini sıkmalara için uzattıktan sonra yemek pişirmesine yardım etmek için annesinin kulübesine döndü.

Duvarda asılı havan tokmağını almak için ocağın yanına giderken annesi, “Önce *jigida*’nı çıkar,” diyerek onu uyardı. “Sana her gün *jigida*’yla ateşin dost olmadığını söylüyorum. Ama hiç duymuyorsun. Kulaklarını duymak için değil, süs olsun diye taşıyorsun. Bir gün *jigida*’n belindeyken alev alacak, o zaman göreceksin.”

Akueke kulübenin diğer ucuna gidip belindeki kolyeyi çıkarmaya başladı. Bunun yavaş ve dikkatlice yapılması, her sıranın ayrı ayrı çıkarılması gerekiyordu, yoksa kopar ve binlerce küçük halkanın yeniden dizilmesi gerekirdi. Kalçasından geçip ayaklarının üstüne kayana dek her sırayı avucunun içiyle aşağıya ittirdi.

Obi’deki erkekler Akueke’nin talibinin getirdiği palmiye şa-

rabını içmeye çoktan başlamışlardı. Çok iyi ve güçlü bir şaraptı, kabaran şarabı zapt etsin diye testinin ağzına sarkıtılan palmiye meyvesine rağmen dışarıya beyaz köpükler taşıyordu.

“Bu şarap iyi bir özsu toplayıcının işi,” dedi Okonkwo.

İsmi İbe olan genç talibin yüzüne geniş bir gülümseme yayıldı. Babasına bakıp, “Duydun mu?” dedi. Sonra diğerlerine dönerek, “Benim iyi bir özsu toplayıcı olduğumu asla kabul etmiyor,” dedi.

“Özsu çıkarırken en iyi üç palmiye ağacımı öldürdü,” dedi babası Ukegbu.

“O dediğin beş yıl önceydi,” dedi İbe şarabı doldururken, “daha nasıl yapıldığını öğrenememiştim.” İlk boynuzu babasına uzattı. Sonra diğerlerininkini doldurdu. Okonkwo keçi derisi çantasından büyük boynuzunu çıkardı, toz varsa diye içine üfle-di ve İbe’ye verdi.

İçkilerini içerken toplanma nedenleri dışındaki her şeyden konuştular. Ancak testi boşaldıktan sonra talibin babası boğazını temizleyip ziyaretlerinin amacını açıkladı.

Bunun üzerine Obierika ona kısa süpürge saplarından oluşan küçük bir demet uzattı. Ukegbu onları saydı.

“Otuz mu?” diye sordu.

Obierika başıyla onayladı.

“Sonunda bir yerlere varmaya başladık,” dedi Ukegbu. Sonra kardeşine ve oğluna dönerek, “Hadi, dışarı çıkıp aramızda konuşalım,” diye ekledi. Üçü kalkıp gittiler. Döndüklerinde Ukegbu süpürge saplarını Obierika’ya geri verdi. Obierika saydı, şimdi otuz yerine yalnızca on beş sap vardı. Büyük ağabeyi Maçi’ye uzattı, o da saydıktan sonra, “Otuzun altına inmeyi düşünmemiş-tik,” dedi. “Ama köpeğin dediği gibi, ‘Ben senin için çömelirsem, sen de benim için çömelirsen oyun olur’. Evlilik de kavga değil,

oyun olmalı. O yüzden düşürüyoruz.” Sonra on beş sapa on tane daha ekleyip Ukegbu’ya verdi.

Bu şekilde Akueke’nin başlık parası sonunda yirmi çuval *cowry* olarak kararlaştırıldı. İki taraf uzlaşmaya varana dek çoktan akşam olmuştu.

Obierika oğlu Maduka’ya, “Git, Akueke’nin annesine işimizin bittiğini söyle,” dedi. Hemen ardından kadın büyük bir kase la-payla içeri girdi. Peşinden Obierika’nın ikinci eşi bir tencere çor-bayla geldi. Maduka da bir testi palmiye şarabı getirdi.

Yemeklerini yiyip palmiye şaraplarını içerken komşularının âdetlerinden bahsettiler.

“Daha bu sabah,” dedi Obierika, “Okonkwo ile Abame ve Aninta’dan konuştuk. Orada unvan sahibi adamlar ağaçlara tır-manıyor, eşleri için yam dövüyorlar.”

“Tüm âdetleri tam tersine işliyor. Başlık parasına bizim yap-tığımız gibi saplarla karar vermiyorlar. Pazardan keçi ya da inek alır gibi çekişe çekişe pazarlık ediyorlar.”

“Bu çok kötü,” dedi Obierika’nın büyük ağabeyi. “Ama bir yerde iyi olan, başka bir yerde kötü oluyor. Umunso’da saplarla bile pazarlık yapılmıyor. Talip, kayınları yeter diyene dek çuval çuval *cowry* veriyor. Bu kötü bir âdet, çünkü her zaman kavgaya neden oluyor.”

“Dünya büyük,” dedi Okonkwo. “Ben şunu bile duydum: Bazı kabilelerde bir erkeğin çocukları eşine ve onun akrabalarına ait sayılıyormuş.”

“Olamaz,” dedi Maçi. “O zaman çocuk yaparlarken kadın er-keğin üstünde olur diyelim bari.”

“Beyaz adamların hikâyesine benziyor bu,” dedi Obierika. “Dediklerine göre şu tebeşir gibi beyazmışlar.” Eline bir parça te-beşir aldı. Her adam *obi*’sinde tebeşir bulundurur, misafirleri kola

cevizi yemeden önce bununla yere çizgiler çizerdi. “Ve bu beyaz adamların, denildiğine göre ayak parmakları yokmuş.”

“Onlardan hiç görmedin mi?” dedi Maçi.

“Sen gördün mü?” diye sordu Obierika.

“İçlerinden biri sık sık buralardan geçer,” dedi Maçi. “Adı da Amadi.”

Amadi’yi tanıyanlar kahkahalarla güldüler. Adam cüzzamlıydı ve cüzzamlılar için kullanılan kibar tabir ‘beyaz tenli’ydi.

9.

Okonkwo üç geceden sonra ilk defa uyuyabildi. Gece yarısı bir ara uyandı. Aklı yine son üç günde olanlara gitti, fakat bu defa hiç huzursuz olmadı. Hattâ şimdiye dek neden bu kadar huzursuz olduğuna şaştı. Gündüz vakti düşündüğünde, gördüğü rüyanın geceleyin nasıl o denli korkunç görüldüğüne anlam veremiyormuş gibiydi. Yatağın içinde gerindi; bacağının üstünü kaşdı, uyurken sivrisinek sokmuştu. Şimdi bir tanesi de sağ kulağının dibinde vızıldıyordu. Kulağına vurup, ‘Umarım öldürmüştür,’ diye düşündü. Neden hep kulaklara gelirlerdi ki? Küçükken annesi bununla ilgili bir hikâye anlatmıştı. Bu da diğer tüm kadın hikâyeleri gibi saçmaydı. “Sivrisinek, Kulak’a evlenme teklif etmiş,” demişti. “Kulak o kadar çok gülmüş ki, kendini kaybedip yere düşmüş. ‘Daha ne kadar yaşayacağını sanıyorsun?’ demiş. ‘Zaten şimdiden iskeletsin.’ Sivrisinek gururu kırılmış bir halde oradan uzaklaşmış. Ondan sonra ne zaman yanından geçecek olsa Kulak’a sokulup hâlâ hayatta olduğunu söylemiş.”

Okonkwo yan dönüp tekrar uykuya daldı. Sabahleyin birisinin kapıya sertçe vurmasıyla uyandı.

“Kim o?” diye gürledi. ‘Ekwefi olmalı,’ diye düşündü. Eşleri arasında kapısına güm güm vurma cüretini gösteren yalnızca Ekwefi’ydi.

“Ezinma ölüyor,” diye seslendi Ekwefi. Hayatının tüm ızdırabı ve kederi bu sözcüklerde toplanmış gibiydi.

Okonkwo yatağından fırladı, kapının sürgüsünü açıp koşarak Ekwefi'nin kulübesine gitti.

Ezinma, annesinin bütün gece canlı tuttuğı büyük bir ateşin yanında, yaygıya uzanmış titriyordu.

Okonkwo, "Bu *iba*," deyip palasını aldı ve *iba* ilacı için gereken yaprak, ot ve ağaç kabuklarını toplamak üzere çalığa gitti.

Ekwefi hasta çocuğun yanına diz çöküp oturdu. Arada bir eliyle alev alev yanan, terli alnını yokladı.

Ezinma annesinin tek çocuğı, hayatının merkezindeki tek şeydi. Çoğı zaman annesinin ne yemek pişireceğine Ezinma karar verirdi. Ekwefi ona yumurta gibi leziz yiyeceklerden bile verirdi, ki çocukların bu tür yiyecekleri yemelerine nadiren izin verilirdi, çünkü onları çalmaya teşvik edeceği düşünülürdü. Bir gün Ezinma yumurta yerken Okonkwo beklenmedik bir şekilde içeri girmişti. Çok şaşırmış, bir daha çocuğa yumurta verme cüretini gösterirse Ekwefi'yi döveceğine yemin etmişti. Ama Ezinma'nın istediğı bir şeyi geri çevirmek mümkün değildi. Babasının tepkisinden sonra yumurtaya daha da iştah duyar olmuştu. Ayrıca artık yerken dikkat ettikleri tüm o gizlilikten de büyük keyif alıyordu. Annesi her defasında onu yatak odalarına götürüp kapıyı kapatıyordu.

Ezinma diğer çocuklar gibi annesine, "Nne," demiyordu. Babası ve diğer yetişkinlerin yaptığı gibi ona ismiyle sesleniyordu. İkisinin arasındaki ilişki yalnızca anne-çocuk ilişkisi değildi. İki denk insanın arkadaşlığı gibiydi ve bu arkadaşlık yatak odasında yumurta yemek gibi küçük sırlarla daha da pekişmişti.

Ekwefi hayatı boyunca pek çok acı tecrübe yaşamıştı. On kez çocuk doğurmuş, dokuzu daha üç yaşına gelmeden ölmüştü. Çocuklarını birbiri ardına gömdükçe acısı çaresizliğe, en sonunda da ümitsiz bir kabullenişe dönüştü. Normalde bir kadının en bü-

yük zaferi olan doğum, Ekwefi için umuttan yoksun bir fiziksel ızdırıp haline geldi. Yedi pazar haftası sonunda yapılan isim koyma töreni onun için anlamsız bir ritüeldi. Gitgide derinleşen ümitsizliği, çocuklarına koyduğu isimlere yansiyordu. Birinin ismi yürek paralayıcı bir ağıt gibiydi: Onwumbiko, yani 'Ölüm, sana yalvarıyorum'. Ama ölüm buna kulak asmadı. Onwumbiko on beş aylıkken öldü. Diğeri kızdı, adını Ozoemena koymuştu: 'Bir daha olmasın.' O da on bir aylıkken öldü. Peşinden iki bebeğini daha kaybetti. Artık küstahlaşmıştı, bir sonraki çocuğuna meydan okurcasına Onwuma ismini verdi: 'Ölüm canının istediğini yapabilir.' Yaptı da.

Ekwefi'nin ikinci bebeği ölünce Okonkwo sorunun ne olduğunu öğrenmek için aynı zamanda Afa Kahini'nin rahipliğini yapan bir hekime gitmişti. Adam bebeğin *ogbanje* olduğunu, yani öldükten sonra tekrar doğmak için annesinin rahmine giren kötü ruhlu çocuklardan biri olduğunu söylemişti.

"Eşin tekrar hamile kaldığında," demişti, "kulübesinde yatmasına izin verme. Gitsin, kendi ailesinin yanında kalsın. Bu şekilde kötü ruhlu işkencecisini atlatıp onun o kötücül doğum-ölüm döngüsünü kıracaktır."

Ekwefi hekimin dediğini yaptı. Hamile kalır kalmaz başka bir köydeki yaşlı annesinin yanına gitti. Üçüncü çocuğunu orada doğurdu ve sekiz günlükken sünnet ettirdi. İsim koyma törenine üç gün kalana dek Okonkwo'nun yanına dönmedi. Bebeğin adı Onwumbiko'ydu.

Onwumbiko'ya doğru düzgün bir cenaze töreni yapılamadı. Okonkwo başka bir hekim çağırmişti. Bu adam *ogbanje* çocuklar hakkındaki engin bilgisiyle tüm klana nam salmıştı. Adı Okagbue Uyanwa'ydı. Oldukça dikkat çekici bir görünümü vardı. Uzun boylu, gür sakallı ve keldi. Açık tenliydi; gözleri kırmızı,

bakışları vahşiydi. Kendisine danışmaya gelenleri dinlerken sürekli dişlerini gıcırdatırdı. Okonkwo'ya ölü bebekle ilgili birkaç soru sordu. Cenaze için gelen tüm komşular ve akrabalar etraflarına toplandı.

“Hangi pazar günü doğmuştu?” diye sordu.

“Oye,” dedi Okonkwo.

“Ve bu sabah öldü, öyle mi?”

Okonkwo onayladı ve ancak o zaman bebeğin aynı pazar günü öldüğünü fark etti. Bu rastlantı komşuların ve akrabaların da dikkatini çekti, aralarında konuşup bunun önemli olduğunu söylediler.

“Eşinle nerede yatıyorsun, kendi *obi*'nde mi, onun kulübesinde mi?”

“Onun kulübesinde.”

“Bir dahaki sefere onu *obi*'ne çağır.”

Daha sonra hekim, bebek için yas tutulmamasını emretti. Sol omzuna asılı keçi derisinden yapılmış çantasından keskin bir usura çıkarıp bebeği kesti. Ayak bileğinden tutup yerde peşi sıra sürükleyerek Kötülük Ormanı'na götürdü ve oraya gömdü. Böyle bir muameleden sonra tekrar gelmeyi bir kez daha düşünmesi gerekecekti. Tabii, eksik bir parmak veya hekimin kestiği yerdeki koyu renk bir iz gibi, bedenlerinde kesilmelerinin işaretini taşıyarak geri dönen o inatçı çocuklardan değilse.

Onwumbiko'nun ölümünden sonra Ekwefi perişan olmuştu. Kocasının ilk eşinin üç oğlu vardı, hepsi de güçlü ve sağlıklıydı. Arka arkaya üç erkek doğurunca Okonkwo âdet gereği onun için bir keçi kesmişti. Ekwefi ona karşı kötü hisler beslemiyordu. Ama kendi çisinden dolayı öylesine üzgündü ki, başkalarının talihine sevinecek durumda değildi. Nwoye'nin annesinin ziyafet ve müzik eşliğinde üçüncü oğlunun doğumunu kutladığı o gün

de Ekwefi mutlu topluluğun arasındaki tek kederli insandı. Kocasının eşi, diğer tüm eşlerin yaptığı gibi, bunu art niyetli olmasına yordu. Ekwefi'nin acısının dışarıya değil, yalnızca kendi ruhuna aktığını, talihlerinden dolayı diğerlerini değil de kendisini bunca şeyden mahrum bırakan kötü ç'isini suçladığını nereden bilebilirdi?

Sonunda Ezinma doğdu. Sağlıklı olmasa da yaşamaya kararlı görünüyordu. Başta Ekwefi onu da tıpkı diğerleri gibi donuk bir teslimiyetle kabul etti. Ama dört, beş, hattâ altı yaşına dek yaşadığını görünce anne sevgisi ve endişesi yeniden canlandı. Çocuğunu iyileştirmeye azmetti, kendini tüm benliğiyle buna adadı. Çabaları, Ezinma'nın arada bir kısa süreliğine sağlığına kavuşup taze palmiye şarabı gibi enerjiyle dolup taşmasıyla ödüllendirildi. Böyle zamanlarda tehlikeyi atlatmış gibi görünüyordu. Ama sonra birdenbire yeniden hastalanıyordu. Onun *ogbanje* olduğunu herkes biliyordu. Bu ani hastalık nöbetleri onun türünün tipik bir özelliği idi. Ama o kadar uzun yaşamıştı ki, belki de kalmaya karar vermişti. Bazıları doğum ve ölümün kötücül döngüsünden usanır, annelerine acır ve kalırlardı. Ekwefi yüreğinin derinliklerinde Ezinma'nın kalacağına inanıyordu. Buna inanıyordu, çünkü hayatına anlam katan tek şey bu inançtı. Ve inancı da bundan yaklaşık bir yıl önce bir hekimin Ezinma'nın *iyi-uwa'sını* kazıp çıkarmasıyla daha da pekişmişti. O zaman herkes çocuğun yaşayacağını anlamıştı, çünkü *ogbanje* dünyası ile olan bağı kopmuştu. Ekwefi rahatlamıştı. Ama kızı için öyle endişeleniyordu ki, korkusunu tam olarak üstünden atamamıştı. Çıkarılan *iyi-uwa'nın* gerçek olduğuna inanmasına rağmen, gerçekten kötü olan bazı çocukların insanları yanlış yönlendirerek sahtesini çıkarttırdıkları gerçeğini göz ardı edemiyordu.

Fakat Ezinma'nın *iyi-uwa'sı* oldukça gerçek görünüyordu. Bu,

kirli bir beze sarılmış pürüzsüz bir çakıl taşıydı. Onu kazıp çıkaran kişi yine tüm klanda bu konulardaki bilgisiyle nam salmış olan Okagbue'ydi. Ezinma başlangıçta ona yardım etmek istemişti. Ama bu zaten beklenen bir tepkiydi. Hiçbir *ogbanje* sırrını kolayca açık etmezdi, hattâ çoğu hiç söylemezdi, çünkü zaten soru sorulamayacak kadar küçük yaşta ölürlendi.

“İyi-uwa'nı nereye gömdün?” dedi hekimin sorusunu yineleyerek.

“Nerede olduğunu biliyorsun. Onu bir yere gömdün, böylece ölüp annene işkence etmek için geri dönebileceksin.”

Ezinma, üzgün ve yalvaran gözlerini kendisine kilitlemiş olan annesine baktı.

Yanında dikilen Okonkwo, “Soruya hemen cevap ver,” diye kükredi. Tüm aile ve komşularından bazıları da oradaydı.

Hekim sakin ve kendinden emin bir sesle Okonkwo'ya, “Onu bana bırak,” dedi. Sonra tekrar Ezinma'ya döndü. “İyi-uwa'nı nereye gömdün?”

“Çocukları gömdükleri yere,” dedi Ezinma. Sessizce izleyen seyirciler kendi aralarında mırıldandılar.

“O halde gel ve bana yerini göster,” dedi hekim.

Kalabalık, Ezinma ile birlikte yola koyuldu. Okagbue kızın hemen arkasındaydı. Onun arkasında da sırayla Okonkwo ve Ekwefi vardı. Ezinma ana yola gelince nehre gidecekmiş gibi sola döndü.

“Ama çocukları gömdükleri yer olduğunu söylemiştin?” dedi hekim.

“Hayır,” dedi Ezinma. Kendini ne denli önemli hissettiği enerji dolu yürüyüşünden rahatlıkla anlaşılıyordu. Bazen birden koşmaya başlıyor, sonra yine bir anda duruyordu. Kalabalık onu ses çıkarmadan takip ediyordu. Başlarının üstünde testilerle nehir-

den dönen kadınlar ve çocuklar önce neler olduğunu merak ettiler, fakat Okagbue'yi görünce meselenin *ogbanje* olduğunu tahmin ettiler. Zaten hepsi Ekwefi ve kızını yakından tanıyordu.

Ezinma büyük udala ağacına gelince sola dönüp çalılığa girdi. Kalabalık da peşinden gitti. Ufak cüssesiyle ağaçların ve sarmaşıkların arasından daha kolay geçiyordu. Çalılık, ayaklar altında ezilen kuru yapraklar ve kırık dallarla, kenara itilen ağaç dallarının sesleriyle canlanmıştı. Ezinma derinlere gitmeye devam etti, kalabalık da onu takip etti. Sonra birdenbire geriye döndü ve tekrar yola doğru yürümeye başladı. Herkes geçmesi için durup ona yol verdi ve yine tek sıra halinde peşine düştü.

“Bize bunca yolu boş yere yürüttüysen seni fena döverim,” diye tehdit savurdu Okonkwo.

“Sana onu rahat bırakmanı söylemiştim,” dedi Okagbue. “Onlarla nasıl başa çıkılacağını biliyorum.”

Ezinma yine gerisingeri yola gitti, sağına soluna baktı ve sağa döndü. Eve geri gelmişlerdi.

Ezinma nihayet babasının *obi*'sinin önünde durunca Okagbue, “*Iyi-uwa*'nı nereye gömdün?” diye sordu. Okagbue'nin ses tonu değişmemişti, hâlâ sakin ve kendinden emindi.

“Şu portakal ağacının yanına,” dedi Ezinma.

Bunun üzerine Okonkwo öfkeyle küfretti: “Şunu niye baştan söylemedin, seni Akalogoli'nin kötü kızı!”

Hekim ona aldırış etmedi. “Gel ve bana tam yerini göster,” dedi sakince.

Ağacın yanına gidince, “Burası,” dedi Ezinma.

“Parmagınla tam yerini göster,” dedi Okagbue.

“Burası,” dedi Ezinma parmağıyla yere dokunarak. Okonkwo yağmur mevsimindeki gök gürültüsünü andıran homurtular çıkararak yanlarında dikiliyordu.

“Bana bir çapa getirin,” dedi Okagbue.

Ekwefi çapayı getirdiğinde çoktan keçi derisi çantasını ve üstündeki büyük giysiyi bir kenara koymuştu. Beline kemer gibi sardıktan sonra bacaklarının arasından geçirip arkadan tekrar beline bağladığı iç çamaşırıyla kalmıştı. Hemen işe koyulup Ezinma'nın gösterdiği yeri kazmaya başladı. Komşular etrafına oturup çukurun gitgide derinleşmesini seyrettiler. Toprağın koyu renkli yüzeyinin altından, kadınların kulübenin duvarlarını ve yerlerini ovaladıkları parlak kırmızı renkli toprak çıktı. Okagbue yorulmak bilmeden sessizce kazdı. Sırtı terden ışıl ışıl parlamıştı. Okonkwo çukurun yanında duruyordu. Okagbue'ye biraz dinlenmesini, bu arada kendisinin kazmasını önerdi. Okagbue henüz yorulmadığını söyleyerek bunu reddetti.

Ekwefi yam pişirmek için kulübesine gitti. Kocasını her zamankinden daha fazla yam çıkarmıştı, çünkü hekimin de karnının doyurulması lazımdı. Ezinma annesiyle gidip sebzeleri hazırlamasına yardım etti.

“Burada çok fazla sebze var,” dedi.

“Tencerenin yamla dolu olduğunu görmüyor musun?” dedi Ekwefi. “Hem, pişince yaprakların ne kadar küçüldüğünü biliyorsun.”

“Evet,” dedi Ezinma. “Bacaksız kertenkele, annesini bu yüzden öldürmüştü.”

“Çok doğru,” dedi Ekwefi.

“Annesine pişirmesi için yedi sepet sebze vermişti, sonra yalnızca üç sepet kaldığını görmüş ve annesini öldürmüştü.”

“Hikâyenin sonu böyle değil.”

“Tamam!” dedi Ezinma. “Şimdi hatırladım. Yedi sepet daha getirip kendisi pişirmişti. Yine yalnızca üç tane kaldığını görünce kendini de öldürmüştü.”

Obi'nin önünde Okagbue ve Okonkwo, Ezinma'nın gömdüğü iyi-uwa'yı bulmak için çukur kazıyordu. Komşular etrafa oturmuş onları seyrediyordu. Çukur artık öyle derinleşmişti ki, kazanı göremiyorlardı. Yalnızca çukurun yanında gitgide yükselen kırmızı toprağı görüyorlardı. Okonkwo'nun oğlu Nwoye çukurun kenarında ayakta duruyordu, hiçbir şeyi kaçırmak istemiyordu.

Okagbue çapayı tekrar Okonkwo'dan aldı. Her zamanki gibi sessizce çalıştı. Komşular ve Okonkwo'nun eşleri artık sohbet etmeye başlamışlardı. Çocuklar da sıkılmış, oynuyorlardı.

Okagbue birden tıpkı bir leopar gibi çevik bir hareketle yukarı sıçradı.

“Çok yakında,” dedi. “Onu hissettim.”

Ortalık yeniden canlandı, oturanlar ayağa fırladı.

Okonkwo'ya, “Eşini ve çocuğunu çağır,” dedi. Ama Ekwefi ve Ezinma sesleri duyup ne olduğuna bakmak için çoktan koşmuşlardı.

Okagbue tekrar çukura girdi, etrafı izleyenlerle sarılmıştı. Birkaç çapa dolusu toprağı daha attıktan sonra iyi-uwa'ya ulaştı. Çapayla dikkatlice alıp yüzeye fırlattı. Bazı kadınlar korkuyla kaçıştı. Ama hemen geri döndüler. Şimdi herkes uygun bir mesafede durmuş, bez parçasına bakıyordu. Okagbue yukarı çıktı. Tek kelime etmeden, izleyicilere dahi bakmadan keçi derisi çantasına gidip içinden iki tane yaprak çıkardı ve çiğnemeye başladı. İkisini de çiğneyip yutunca bezi sol eliyle alıp çözdü. Parlak, pürüzsüz çakıl taşı ortaya çıkmıştı. Taşı havaya kaldırıp Ezinma'ya sordu:

“Bu senin mi?”

“Evet,” dedi Ezinma. Bunun üzerine tüm kadınlar neşeyle çığlık attı, çünkü Ekwefi'nin sorunları nihayet sona ermişti.

Tüm bunlar yaşanmalı bir yıldan fazla olmuştu. O günden beri Ezinma hiç hastalanmamıştı. Ama geceleyin birdenbire titremeye

başlamıştı. Ekwefi onu ocağın yanına taşımış, yaygısını yere serip yatırmış ve ateş yakmıştı. Fakat durumu gitgide kötüye gitmişti. Yanına diz çöküp oturmuş, alev alev yanan terli alnını yoklayarak binlerce kez dua etmişti. Kocasının eşleri bunun yalnızca *iba* olduğunu söylemişlerdi, ama onları duymamıştı bile.

Okonkwo sol omzuna yüklediği, şifalı ağaçlar ve fundalıklardan topladığı bir yığın ot, yaprak, kök ve kabukla birlikte Ekwefi'nin kulübesine geldi. Yükünü yere koyup oturdu.

“Bana bir tencere getir,” dedi. “Çocuğu da rahat bırak.”

Ekwefi tencere getirmeye gitti. Okonkwo yığının içinden en iyilerini gereken ölçülerde seçip küçük parçalar halinde doğradı ve tencereye koydu. Ekwefi üstüne su döktü.

Yarya kadar dolunca, “Bu kadar yeter mi?” diye sordu.

“Biraz daha. Sana biraz daha dedim. Sağır mısın?” diye kükredi Okonkwo.

Ekwefi tencereyi ateşe koydu. Okonkwo palasını alıp *obi*'sine dönmek üzere ayağa kalktı.

“Tencereyi kontrol etmen lazım,” dedi. “Fazla kaynamasın. Yoksa etkisi gider.” Böyle deyip *obi*'sine gitti. Ekwefi tencereye de hasta bir çocukmuş gibi bakmaya başladı. Bakışları sürekli Ezinma'yla kaynayan tencere arasında gidip geldi.

Okonkwo ilacın yeterince kaynadığını düşününce geri geldi. Tencereye baktı ve olmuş dedi. “Ezinma'ya alçak bir tabureyle kalın bir yaygı getir,” dedi.

Tencereyi ateşten alıp taburenin önüne koydu. Ezinma'yı kaldırdı, tabureye oturttu ve bacaklarının arasına buharı tüten tencereyi yerleştirdi. Kalın yaygıyı, tencereyi de örtecek şekilde üstüne serdi. Ezinma dayanılmaz ve boğucu buhardan kurtulmak için çırpındı, ama sımsıkı kavranmıştı. Ağlamaya başladı.

Sonunda yaygıyı kaldırdıklarında terden sırlıklam olmuştu. Ekwefi onu bir kumaş parçasıyla iyice kuruladı ve kuru yaygının üzerine yatırdı. Ezinma çok geçmeden uykuya daldı.

10.

Akşamın ilk saatleri, keskin güneş ısını hafifletip artık vücuda işkence etmeyecek denli azaltır azaltmaz köyün ilo'su kalabalıklaşmaya başladı. Klan törenlerinin çoğu bu saatlerde yapılırdı. Bir tören için 'öğle yemeğinden sonra' başlayacak dense bile herkes çok daha sonra, güneşin etkisi hafiflediğinde başlayacağını bilirdi.

Kalabalığın oturma ve duruş şeklinden törenin yalnızca erkekler için olduğu rahatlıkla anlaşılıyordu. Kadınlar da çoktu, ama onlar tıpkı bir yabancı gibi dışarıdan seyretmekle yetiniyordu. Unvanlı erkekler ve yaşlılar taburelerine oturmuş, duruşmanın başlamasını bekliyorlardı. Onların önünde hiç kimsenin oturmadığı bir dizi tabure vardı. Toplamda dokuz tane olan taburelerin arkasında saygılı bir mesafede duran iki küçük grup vardı. Yüzleri yaşlılara dönüktü. Grubun birinde üç erkek, diğerinde üç erkek ile bir kadın vardı. Kadının adı Mgbafo'ydu, yanındaki erkekler kardeşleriydi. Diğer grupta kocası Uzowulu ve akrabaları vardı. Mgbafo ve kardeşleri hiç kıpırdamadan durdukları için heykel gibi görünüyorlardı, hattâ onları yapan heykeltıraş yüzlerine meydan okuyan bir ifade yerleştirmiş gibiydi. Uzowulu ve akrabaları ise kendi aralarında fısıldaşıyordu. Dışarıdan fısıldaşma gibi görünse de aslında son sesleriyle konuşuyorlardı. Kalabalıktaki herkes konuşuyordu. Ortalık pazar yeri gibiydi.

Rüzgarın sürüklediği sesleri, uzaktan derin bir uğultu olarak duyuluyordu.

Demir gongun çalınışı, kalabalıktaki beklenti havasını canlandırdı. Herkes bakışlarını *egwugwu* evine çevirdi. Gongun sesi *gong, gong, gong, gong* diye çınladı; güçlü bir flüt yüksek perdeden tiz bir ses çıkardı. Sonra *egwugwu*'ların dehşet verici boğuk sesleri duyuldu. Kadınlar ve çocuklar panik halinde geriye doğru kaçtılar. Ama bu anlık bir tepkiydi. Zaten durdukları yer yeterince uzaktı, *egwugwu*'lardan biri üstlerine doğru gelecek olursa kaçacak imkânları vardı.

Davul tekrar çalındı, flüt yeniden üflendi. *Egwugwu* evinde yükselen titreşim sesler tam bir kargaşaya dönüştü. Az önce topraktan çıkan atalarının ruhları kendilerine has esrarengiz bir dille selamlaşırken ortalığı *Aru oyim de de de de dei!* sözleri kapladı. Topraktan çıkıp belirdikleri *egwugwu* evi kalabalıktan uzaktaydı, cephesi ormana bakıyordu. İnsanlar yalnızca, özel olarak seçilen kadınların düzenli aralıklarla rengarenk desenler çizdiği arka tarafını görebiliyordu. Bu kadınların hiçbiri kulübenin içini görmemişti. Şimdiye dek hiçbir kadın görememişti. Onlar yalnızca, erkeklerin gözetiminde dış duvarları cilalar ve boyarlardı. İçeride neler olduğunu hayal etseler dahi düşüncelerini kendilerine saklardı. Klanın bu en gizli, en güçlü kültü hakkında hiçbir kadın soru soramazdı.

Karanlık, kapalı kulübenin içinde *Aru oyim de de de de dei!* sesleri, alevden diller gibi dört bir yana uçuşuyordu. Klanın atalarının ruhları dışarı çıkmıştı. Metal gong artık hiç durmadan çalıyor, kargaşanın üstünde tiz ve keskin bir flüt sesi süzülüyordu.

Derken *egwugwu*'lar görüldü. Kadınlar ve çocuklar çığlık atarak koşuştular. İçgüdüsel bir tepkiydi bu. Bir kadın, *egwugwu*'lardan biri görünür görünmez fırlayıp kaçtı. Klanın en büyük dokuz

maskeli ruhu hep birlikte dışarı çıktıklarında tüyler ürpertici bir manzara oluşturlardı, yine öyle olmuştu. Mgbafo bile kaçmaya davrandı, kardeşleri onu tutmak zorunda kaldılar.

Dokuz *egwugwu*'nun her biri klanın bir köyünü temsil ediyordu. Liderlerinin adı Kötülük Ormanı'ydı. Başından dumanlar tütüyordu.

Umuofia'nın dokuz köyü, klanın ilk atasının dokuz oğlu tarafından kurulmuştu. Kötülük Ormanı, Umeru köyünü, ya da dokuz oğlun en büyüğü olan Eru'nun çocuklarını temsil ediyordu.

Lider *egwugwu*, rafya palmyesinin yapraklarıyla kaplı kollarını havaya savurarak, "*Umuofia kwenu!*" diye bağırdı. Klanın büyükleri, "Yaa!" diye bağırarak karşılık verdiler.

"*Umuofia kwenu!*"

"Yaa!"

"*Umuofia kwenu!*"

"Yaa!"

Sonra Kötülük Ormanı, çingiraklı asasının sivri ucunu toprağa sapladı. Asa, sanki içine giren metalik bir ruhla çalkalanıyormuşçasına sallanıp şingirdamaya başladı. Boş taburelerden ilkini çekip oturdu. Diğer sekiz *egwugwu* da onun ardından yaş sırasına göre oturdular.

Okonkwo'nun eşleri, hattâ belki diğer kadınlar da ikinci *egwugwu*'nun tıpkı Okonkwo gibi yaylanarak yürüdüğünü, ayrıca Okonkwo'nun *egwugwu*'ların arkasında oturan unvanlı insanların ve yaşlıların arasında olmadığını da fark etmiş olabiliyorlardı. Ama bunları düşündülse de kendilerine sakladılar. Çünkü yaylanarak yürüyen *egwugwu*, klanın ölmüş atalarından biriydi. Rafya palmyesi yapraklarıyla kaplı, duman tüten bedeni; sadece yuvarlak, oyuk gözleri ve bir adamın parmakları kadar büyük, kömürle boyanmış dişleri dışında baştan sona beyaza boyanmış

kocaman, ahşaptan yapılmış bir yüz maskesi ile korkunç görünüyordu. Başında iki tane iri boynuz vardı.

Tüm *egwugwu*'lar oturup, üstlerindeki çok sayıda küçük zil ve çingırağın sesleri kesildiğinde Kötülük Ormanı, karşılarında duran iki gruba seslendi.

“Uzowulu'nun bedeni, seni selamlıyorum,” dedi. Ruhlar, insanlara hep ‘beden’ diye hitap ederdi. Uzowulu itaatini ifade etmek için eğilip sağ eliyle toprağa dokundu.

“Atamız, elim toprağa dokundu,” dedi.

“Uzowulu'nun bedeni, beni tanıyor musun?” diye sordu ruh.

“Seni nasıl tanıyabilirim atam? Sen bizim bilgi sınırlarımızın ötesindesin.”

Kötülük Ormanı ardından diğer gruba dönüp üç erkek kardeşin en büyüğüne seslendi.

“Odukwe'nin bedeni, seni selamlıyorum,” dedi. Odukwe eğilip toprağa dokundu ve duruşma başladı.

Uzowulu öne çıkıp davasını anlattı.

“Orada duran kadın, benim eşim Mgbafu'dur. Onunla param ve yamalarımla evlendim. Kayınlarıma hiçbir borcum yok. Onlara yam borçlu değilim. Gölevez borçlu değilim. Bir sabah üçü evime geldi, beni dövdüler, eşimi ve çocuklarımı alıp gittiler. Bu olay yağmur mevsiminde oldu. Eşim dönecek diye boş yere bekledim. Sonunda kayınlarıma gidip şöyle dedim: ‘Kız kardeşinizi geri aldınız. Onu ben kovmadım. Siz kendiniz aldınız. Klan yasasına göre başlık parasını geri vermeniz lazım.’ Ama eşimin kardeşi bana diyecek hiçbir şeyleri olmadığını söyledi. Ben de meseleyi klanın atalarına getirdim. Anlatacaklarım bitti. Sizi selamlarım.”

“Sözlerin güzel,” dedi *egwugwu*'ların lideri. “Bir de Odukwe'yi dinleyelim. Belki onun sözleri de güzeldir.”

Odukwe kısa boylu ve tıknazdı. Öne çıktı, ruhları selamladı ve anlatmaya başladı.

“Kaynım size evine gittiğimizi, onu dövüp eşini ve çocuklarını aldığımızı söyledi. Hepsi doğru. Başlık parasını geri almak için geldiğini ve bizim onu reddettiğimizi söyledi. Bu da doğru. Kaynım Uzowulu bir hayvandır. Kız kardeşim onunla dokuz yıl yaşadı. Bu yıllar boyunca, şu gökyüzü altında tek bir günü da-hi kocasından dayak yemeden geçirmede. Sayısız kez kavgalarını uzlaştırmaya çalıştık, her defasında Uzowulu suçluydu...”

“Yalan!” diye bağırdı Uzowulu.

“İki yıl önce,” diye devam etti Odukwe, “hamileyken onu öyle çok dövdü ki sonunda düşük yaptı.”

“Yalan. Sevgiliyle yattıktan sonra düşük yaptı.”

“Uzowulu’nun bedeni, seni selamlıyorum,” dedi Kötülük Ormanı onu susturarak. “Ne tür bir sevgili, hamile bir kadınla yatar?” Kalabalıktan onay uğultuları yükseldi. Odukwe devam etti:

“Geçen yıl kız kardeşim hastayken onu yine dövmüş. Komşular onu kurtarmaya gelmeseymiş öldürecekmiş. Bunu duyunca size anlatıldığı gibi yaptık. Umuofia yasasına göre, bir kadın kocasından kaçarsa başlık parası geri verilir. Ama bu meselede hayatını kurtarmak için kaçtı. İki çocuğu Uzowulu’ya aittir. Buna itirazımız yok, fakat henüz annelerinden ayrılamayacak kadar küçükler. Öte yandan eğer Uzowulu deliliğinden kurtulur ve düzgün bir şekilde gelip, geri dönmesi için yalvarırsa eşi ona dönecek, ama tek bir şartla: Bir daha onu döverse cinsel organını keseriz.”

Bunun üzerine kalabalıktan kahkaha sesleri yükseldi. Ama Kötülük Ormanı ayağa kalktığı anda ortalık yeniden sessizleşti. Kafasından sürekli bir duman bulutu çıkıyordu. Tekrar yerine oturup iki şahit çağırdı. Bunlar Uzowulu’nun komşularıydı. İki-si de dayak atıldığını onayladılar. Kötülük Ormanı ayağa kalktı, asasını çekip yeniden toprağa sapladı. Kadınların bulunduğu yö-

ne doğru birkaç adım koştı. Hepsi dehşet içinde kaçıştılar, ama hemen ardından yerlerine geri döndüler. Dokuz *egwugwu* fikir alışverişi yapıp karara varmak üzere evlerine girdiler. Uzun süre sesleri çıkmadı. Nihayet metal gong ve flüt çalındı. *Egwugwu*'lar özel evlerinden dışarı çıktılar. Birbirlerini selamladıktan sonra tekrar *ilo*'ya geldiler.

“*Umuofia kwenu!*” diye bağırdı Kötülük Ormanı klanın yaşlılarına ve ileri gelenlerine dönerek.

“*Yaa!*” diye karşılık verdi kalabalık gök gürlemesini andırır bir sesle. Ardından gökyüzüne sessizlik çöktü ve tüm gürültüyü yutup eritti.

Bunun üzerine Kötülük Ormanı konuşmaya başladı ve konuştuğu süre boyunca kimseden çıt çıkmadı. Diğer sekiz *egwugwu* da heykel gibi kımıldamıyordu.

“Davanın iki tarafını da dinledik,” dedi Kötülük Ormanı. “Bizim görevimiz birini övüp diğerini yermek değil, anlaşmazlığı çözmektir.” Böyle deyip Uzowulu'nun grubuna döndü ve kısa süreli bir sessizliğin ardından, “Uzowulu'nun bedeni, beni tanıyor musun?” diye sordu.

“Seni nasıl tanıyabilirim atam? Sen bizim bilgimizin ötesinde-sin,” dedi Uzowulu.

“Ben Kötülük Ormanı'yım. Bir adamı, hayatın ona en tatlı geldiği anda öldürürüm.”

“Doğru,” dedi Uzowulu.

“Bir testi şarap alıp kayınlarına git ve eşine geri dönmesi için yalvar. Bir adamın bir kadınla kavga etmesi yiğitçe değildir.” Sonra Odukwe'ye döndü ve yine kısa bir sessizliğin ardından, “Odukwe'nin bedeni, seni selamlıyorum,” dedi.

“Elim yerde,” diye cevapladı Odukwe.

“Beni tanıyor musun?”

“Seni kimse tanıyamaz.”

“Ben Kötülük Ormanı’yım, ağzı dolduran kuru etim, çalı çırpı olmadan yanan ateşim. Kaynın sana şarap getirdiğinde kız kardeşinin onunla gitmesine izin ver. Seni selamlıyorum.”

Asasını sert topraktan çekip yeniden sapladı.

“*Umuofia kwenu!*” diye bağırdı. Kalabalık da ona karşılık verdi.

Yaşlılardan biri diğerine, “Bu kadar önemsiz bir meselenin *egwugwu*’lara taşınmasına anlam veremedim,” dedi.

“Uzowulu’nun nasıl bir adam olduğunu bilmiyor musun?” dedi öteki. “Başka hiçbir karara kulak asmazdı.”

Onlar konuşurken başka iki grup, diğerlerinin yerine geçerek *egwugwu*’ların karşısına çıktı ve büyük bir toprak davası başladı.

11.

Ortalık zifiri karanlıktı. Bir süredir ay gitgide daha geç doğar olmuştu, şimdiyse ancak şafak vaktinde çıkıyordu. Ay, geceyi terk edip horozlar öterken doğduğunda, geceler kömür gibi simsiyah olurdu.

Ezinma ve annesi acı yaprak çorbası ve yam lapasından oluşan akşam yemeklerini yemiş, yere serdikleri yaygının üzerinde oturuyorlardı. Bir palmiye yağı kandili kulübeyi sarımsı bir ışıkla aydınlatıyordu. Zaten o olmasa yemek yemek de mümkün olmazdı, insan o karanlık gecede ağzını bile bulamazdı. Okonkwo'nun evindeki dört kulübede de birer kandil vardı ve diğerlerinden bakılınca her kulübe, gecenin zifiri karanlığına yerleştirilmiş sarımtırak, loş ışıktan bir göz gibi görünüyordu.

Gecenin olağan bir parçası olan böceklerin kulak tırmalayıcı bağırışları ve Nwayieke yamaları döverken ahşap havan ve tokmaktan çıkan sesler dışında ortalık tümüyle sessizdi. Nwayieke dört ev ötede yaşıyordu ve geç yemek pişirmesiyle ünlüydü. Civardaki bütün kadınlar Nwayieke'nin havan ve tokmak seslerine aşinaydı. Bu da gecenin olağan bir parçasıydı.

Okonkwo eşlerinin gönderdiği yemekleri yemiş, sırtını duvara yaslamış, oturuyordu. Çantasını karıştırıp içinden enfiye şişesini çıkardı. Şişeyi ters çevirip sol avucunun üstüne tuttu ama hiçbir şey dökülmedi. Tütünü silkelemek için şişeyi dizine vurdu.

Okeke'nin enfiyesi her defasında böyle sorun çıkarıyordu. Çok çabuk nemleniyordu ve içinde fazlasıyla güherçile vardı. Okonkwo uzun zamandır ondan enfiye almıyordu. İyi enfiyenin nasıl öğütüldüğünü bilen adam aslında İdigo'ydu. Ama o da kısa süre önce hastalanmıştı.

Oturduğu yerden eşleri ile çocuklarının birbirlerine anlattıkları halk hikâyelerini duyuyordu. Alçak sesli konuşmaları, arada bir söyledikleri şarkılarla bölünüyordu. Ekwefi ve kızı Ezinma yere serdikleri yaygının üzerinde oturuyorlardı. Hikâye anlatma sırası Ekwefi'deydi.

“Bir zamanlar,” diye anlatmaya başladı, “bütün kuşlar gökyüzünde bir ziyafete davet edilmiş. Çok sevinmişler ve kendilerini o büyük güne hazırlamaya başlamışlar. Gövdelerine kırmızı sekoya boyası sürüp, üzerlerine *uli* ile güzel desenler çizmişler.

“Kaplumbağa tüm bu hazırlıkları görmüş ve çok geçmeden ne için olduğunu öğrenmiş. Hayvanlar dünyasında olup biten hiçbir şey gözünden kaçmazmış, çok uyanıkmış. Gökyüzünde büyük bir ziyafet verileceğini işittiği anda, sırf düşüncesi bile ağzını şiddetli bir arzuyla sulandırmaya yetmiş. O günlerde kıtlık varmış. İki aydır doğru düzgün yemek yiyemeyen kaplumbağanın bedeni, bunu duyunca boş kabuğunun içinde adeta kuru bir değnek gibi takırdamış. Onlarla birlikte gökyüzüne nasıl gidilebileceğini düşünmeye başlamış.”

“Ama onun kanatları yok ki,” diye araya girdi Ezinma.

“Sabırlı ol,” dedi annesi. “Zaten hikâye de bu. Kaplumbağanın kanatları yokmuş, ama kuşlardan onlarla birlikte gitmek için izin istemiş.

“Kuşlar bunu duyunca, ‘Biz seni gayet iyi tanıyoruz,’ demişler. ‘Sen kurnaz ve nankörsün. Bizimle gelmene izin verirsek çok geçmeden hainliklerine başlarsın.’

“Beni hiç tanıımıyorsunuz,’ demiş kaplumbağa. ‘Artık değiştim. Diğerlerine sorun çıkarmanın aslında kendisine de sorun çıkardığını öğrendim.’

“Kaplumbağa tatlı dille konuşmayı iyi bilirmiş. Çok geçmeden bütün kuşlar onun değiştiğine ikna olmuşlar. Her biri ona bir tane tüy vermiş. O da bunlarla kendisine iki kanat yapmış.

“Sonunda büyük gün gelmiş. Toplanacakları yere ilk varan kaplumbağa olmuş. Bütün kuşlar gelince hep birlikte yola koyulmuşlar. Kaplumbağa çok mutluymuş, kuşların arasında uçarken hiç durmadan konuşmuş. Bir süre sonra grup adına konuşma yapması için onu seçmişler, çünkü çok iyi bir hatipmiş.

“Unutmamamız gereken önemli bir şey var,’ demiş hep birlikte uçarlarken. ‘Bunun gibi büyük bir ziyafete davet edilince, o davete özel yeni isimler almak gerekir. Gökyüzündeki ev sahiplerimiz bizden bu çok eski geleneği onurlandırmamızı bekleyecektir.’

“Kuşların hiçbirinin böyle bir gelenekten haberi yokmuş. Ama kaplumbağanın başka hususlardaki tüm kusurlarına rağmen, çok gezdiğinden dolayı farklı türlerin geleneklerinden haberdar olduğunu biliyorlarmış. O yüzden de her biri kendine yeni bir isim bulmuş. Kaplumbağa da öyle yapmış, onun bulduğu isim *Hepiniz*’miş.

“Nihayet grup gökyüzüne varmış. Ev sahipleri onları görünce çok sevinmişler. Kaplumbağa rengarenk tüyleriyle ayağa kalkıp davetleri için teşekkür etmiş. Konuşması öyle etkileyiciymiş ki, bütün kuşlar onu getirdiklerine memnun olmuş, söylediği her şeyi başlarını sallayarak onaylamışlar. Ev sahipleri de özellikle diğerlerinden farklı görüldüğü için onun kuşların kralı olduğunu düşünmüşler.

“Kola cevizleri ikram edilip yendikten sonra gökyüzü halkı,

misafirlerinin önüne kaplumbağanın daha önce hiç görmediği, hayal dahi etmediği son derece lezzetli yiyecekler koymuşlar. Çorba, pişirildiği tencerenin içinde, ateşten alınıp sıcacık ikram edilmiş. İçinde bol miktarda et ve balık varmış. Kaplumbağa gü-rültüyle burnunu çekip havayı koklamış. Yam lapası ile palmiye yağı ve taze balıkla pişirilmiş yam yemeği, ayrıca testilerce palmiye şarabı da varmış. Misafirlerin önüne hepsi koyulduktan sonra gökyüzü halkından biri öne çıkıp her şeyden bir parça tatmış. Ardından kuşları yemeğe davet etmiş. Fakat kaplumbağa hemen ayağa fırlayıp, 'Bu ziyafeti kimin için hazırladınız?' diye sormuş.

"Hepiniz için."

"Bunun üzerine kaplumbağa kuşlara dönüp şöyle demiş: 'Hatırlayacağınız üzere benim adım *Hepiniz*. Burada gelenek önce sözcüye sonra diğerlerine ikram etmektir. Size ben yemeyi bitirdikten sonra servis yapılacak.'

"Böyle deyip yemeye girişmiş. Kuşlar öfkeyle homurdanmışlar. Gökyüzü halkı tüm yemeği krallarına bırakmanın gelenekleri olduğunu sanmışlar. Böylece kaplumbağa yemeğin en iyi kısmını yiyip iki testi palmiye şarabı içmiş. Karnı yiyecek ve içeceklerle öylesine dolmuş ki, gövdesi şişip kabuğundan taşmış.

"Kuşlar toplanıp kalanları yemeye ve ortalığa fırlattığı kemikleri gagalamaya başlamışlar. Bazıları yiyemeyecek kadar öfkeliymiş. Boş mideyle eve dönmeyi tercih etmişler. Ama gitmeden önce hepsi kaplumbağaya verdiği tüyü geri almış. Kaplumbağa, sert kabuğu yiyecek ve içeceklerle dolu, ayrıca kendisini eve götürecek kanatları olmadan öylece kalakalmış. Kuşlardan eşine bir mesaj iletmelerini rica etmiş, ama hepsi onu geri çevirmiş. Sonunda, diğerlerinden daha fazla sinirlenmiş olan papağan birden fikrini değiştirmiş ve mesajını iletmeyi kabul etmiş.

"Eşime söyle,' demiş kaplumbağa, 'evde ne kadar yumuşak

şey varsa çıkarıp yere sersin, ki gökyüzünden aşağıya büyük bir kazaya uğramadan atlayabileyim.’

“Papağan mesajını ileteneğine söz verip gitmiş. Ama kaplumbağanın evine gelince eşine evdeki tüm sert şeyleri dışarı çıkarmasını söylemiş. O da kocasının çapalarını, palalarını, mızraklarını, silahlarını hattâ savaş topunu bile çıkarmış. Kaplumbağa gökyüzünden bakınca eşinin evden bir şeyler çıkardığını görmüş, fakat neler olduğunu seçemeyecek kadar uzaktaymış. Her şey tamam gibi görününce kendini aşağı bırakmış. Düşmüş, düşmüş, bu düşüş hiç bitmeyecek diye korkmaya başlayana dek düşmüş. Sonunda tıpkı savaş topu gibi bir ses çıkararak avlusuna çakılmış.”

“Ölmüş mü?” diye sordu Ezinma.

“Hayır,” dedi Ekwefi. “Kabuğu kırılıp parçalara ayrılmış. Ama o civarda çok iyi bir hekim varmış. Kaplumbağanın eşi onu çağırmış, o da kabuk parçalarının hepsini toplayıp yeniden birleştirmiş. Kaplumbağanın kabuğu işte bu yüzden pürüzsüz değildir.”

“Bu hikâyede hiç şarkı yok,” diye hatırlattı Ezinma.

“Yok,” dedi Ekwefi. “Bir sonrakini şarkılı olanından seçerim. Ama şimdi sıra sende.”

“Bir zamanlar,” diye başladı Ezinma, “Kaplumbağa ile Kedi, Yamlara karşı için güreşmeye gitmişler... hayır, başlangıcı bu değil. Bir zamanlar hayvanların ülkesinde büyük bir kıtlık varmış. Kedi'nin dışında herkes zayıfmış. Kedi ise şişmanmış, gövdesi sanki yağla ovalanmış gibi parlıyormuş...”

Fakat Ezinma birdenbire sustu, çünkü o anda dışarıdan, gelenin sessizliğini bölen yüksek ve tiz bir ses duyuldu. Agbala'nın rahibesi Çielo kehanette bulunuyordu. Aslında bunun ilginç bir tarafı yoktu. Zaman zaman Çielo tanrısının ruhunun kontrolüne girer ve kehanetlerini duyururdu. Ama bu gece kehanetleri ve

selamları Okonkwo'ya hitap ediyordu, o yüzden de ailesindeki herkes hikâyeleri bir kenara bırakıp kulak kesilmişti.

“*Agbala do-o-o-o! Agbala ekeneo-o-o-o-o!*” diye bağırdı. Sesi, geceyi yırtan keskin bir bıçak gibiydi. “*Okonkwo! Agbala ekene gio-o-o-o! Agbala çolu ifu ada ya Ezinmao-o-o-o!*”

Ezinma'nın ismini duyan Ekwefi havada ölüm kokusu alan bir hayvan gibi birden kafasını kaldırdı. Kalbi sıkıştı ve güm güm atmaya başladı.

O sırada rahibe, Okonkwo'nun evine gelmiş, kulübesinin önünde onunla konuşuyordu. Üst üste birkaç kez, Agbala'nın, kızı Ezinma'yı görmek istediğini söyledi. Okonkwo, Ezinma'nın uyuduğunu söyleyerek sabah gelmesi için ona dil döktü. Ama Çielo onu duymazlıktan gelip Agbala kızını görmek istiyor diye bağırmaya devam etti. Sesi, tıpkı bir metal gibi keskindi. Okonkwo'nun eşleri ve çocukları söylediği her şeyi kulübelerinden net bir biçimde duydular. Okonkwo kızının son günlerde hasta olduğunu ve uyuduğunu söyleyerek hâlâ yalvarıyordu. Ekwefi bunu duyunca hemen kızını yatak odasına götürdü ve yüksek bambu yataklarına yatırdı.

O sırada rahibenin çığlığı duyuldu. “Sakın ha Okonkwo!” diyerek onu uyardı. “Agbala'yla konuşurken dikkatli ol. Bir tanrı konuşurken insan konuşur mu? Sakın ha!”

Okonkwo'nun kulübesinden geçip daire şeklindeki avluya çıktı ve doğruca Ekwefi'nin kulübesine yöneldi. Okonkwo da peşinden gitti.

“Ekwefi,” diye seslendi. “Agbala seni selamlıyor. Kızım Ezinma nerede? Agbala onu görmek istiyor.”

Ekwefi sol elinde yağ kandilini taşıyarak kulübesinden çıktı. Dışarıda hafif bir rüzgar vardı, alev sönmesin diye sağ elini kandilin önüne tuttu. Nwoye'nin annesi elinde kandille kulübesin-

den çıktı. Çocukları da kulübenin önünde karanlıkta durmuş, bu tuhaf olayı seyrediyordu. Ardından Okonkwo'nun en genç eşi de çıkıp diğerlerine katıldı.

“Agbala onu nerede görmek istiyor?” diye sordu Ekwefi.

“Nerede olacak, tepeler ve mağaralardaki evinde,” dedi rahibe.

“Ben de sizinle geliyorum,” dedi Ekwefi kararlı bir tonda.

Rahibe, “*Tufia-a!*” diye küfretti; sesi, kuru mevsimdeki gök gürültüsünün öfkeli gürleyişi gibi çatallandı. “Sen, kadın, kudretli Agbala'nın huzuruna kendi kararınla çıkmaya nasıl cüret edersin? Dikkat et kadın, öfkelenip seni çarpmasın. Git bana kızımı getir.”

Ekwefi kulübesine girip Ezinma'yla birlikte dışarı çıktı.

“Gel kızım,” dedi rahibe. “Seni sırtımda taşıyacağım. Annenin sırtında giden bebek yolun uzunluğunu fark etmez.”

Ezinma ağlamaya başladı. Çielo'nun ona ‘kızım’ diye hitap etmesine alışkındı. Ama şimdi bu cılız sarı ışıkta gördüğü farklı bir Çielo'ydü.

“Ağlama kızım,” dedi rahibe. “Agbala sana sinirlenmesin.”

“Ağlama,” dedi Ekwefi, “seni az sonra geri getirecek. Sana biraz balık vereyim.” Kulübesine girip kurutulmuş balıkları ve çorba pişirirken kullandığı diğer malzemeleri koyduğu duman rengi sepeti indirdi. Bir parça balığı ikiye bölüp kendisine sımsıkı yapışmış olan Ezinma'ya verdi.

Düzgün bir desen oluşturacak şekilde yer yer tıraşlanmış başını okşayıp, “Korkma,” dedi. Birlikte dışarı çıktılar. Rahibe bir dizinin üstüne çökerek eğildi. Ezinma sol elinde sımsıkı tuttuğu balığıyla onun sırtına tırmandı. Gözleri ağlamaktan ıslıl ıslıl parlıyordu.

Çielo yine, “*Agbala do-o-o-o! Agbala ekeneo-o-o-o-o!*” diye bağırarak tanrısına selamlarını tekrarlamaya başladı. Keskin bir

dönüş yaptı ve saçakların altından eğilerek geçip Okonkwo'nun kulübesinden çıktı. Ezinma annesine seslenerek yüksek sesle ağlamaya başladı. İki sesin sahibi zifiri karanlığın içinde gözden kayboldu.

Ekwefi çaylak kuşu tek civcivini kaçırmış bir tavuk gibi gözlerini seslerin geldiği yöne dikip bakakaldı. Birden üzerine tuhaf bir bitkinlik çöktü. Az sonra Ezinma'nın sesi duyulmaz oldu, yalnızca gitgide uzaklaşan Çielo'nun sesi geliyordu.

“Sanki kızını kaçırmışlar gibi orada ne diye dikiliyorsun?” dedi Okonkwo kulübesine dönerken.

Nwoye'nin annesi de, “Birazdan getirir,” dedi.

Ama Ekwefi bu tesellileri duymadı bile. Bir süre daha dikildikten sonra aniden kararını verdi. Hızla Okonkwo'nun kulübesinden geçip dışarı çıktı.

Okonkwo, “Nereye gidiyorsun?” diye seslendi.

“Çielo'yu takip edeceğim,” dedi ve karanlıkta gözden kayboldu. Okonkwo boğazını temizledi ve yanındaki keçi derisi çantasından enfiye şişesini çıkardı.

Rahibenin sesi artık güç bela duyulur olmuştu. Ekwefi süratle ana yola çıkıp sesin geldiği sol tarafa döndü. Karanlıkta hiçbir şey görmüyordu. Yine de iki tarafı da dallar ve nemli yapraklarla çevrili kumlu patikada yolunu bulmakta zorlanmadı. Koşmaya başladı, bir yandan da vücuduna çarpıp ses çıkarmasınlar diye göğüslerini tutuyordu. Birden sol ayağını dışarı çıkıntı yapmış bir ağaç köküne çarptı. Dehşete kapıldı. Bu hiç de iyiye alamet değildi. Daha hızlı koşmaya başladı. Ama Çielo'nun sesi hâlâ uzaktaydı. Yoksa o da mı koşuyordu? Sırtında Ezinma'yla nasıl bu kadar hızlı gidebiliyordu? Serin bir gece olmasına rağmen, koştuğu için sıcak basmaya başlamıştı. Yola taşan gür otların ve sarmaşıkların arasından hiç durmadan koşmaya devam etti. Az

sonra ayağı takıldı ve düştü. Çielo'nun bağırmayı bıraktığını ancak o zaman irkilerek fark etti. Kalbi güm güm atarak hiç kımıldamadan bekledi. Az sonra Çielo'nun bağırısları yalnızca birkaç adım önünden geldi. Ama Ekwefi onu göremedi. Gözlerini bir süre kapalı tutup tekrar açmayı denedi. Faydası yoktu. Burnunun ötesini göremiyordu.

Gökyüzünde yağmur bulutları olduğundan hiç yıldız yoktu. Küçük, yeşil ışıklarıyla dolaşan ateş böcekleri yalnızca karanlığı daha da yoğunlaştırmaya yarıyordu. Çielo'nun bağırısları arasında gecenin sessizliğini bölen tek şey karanlıkta zikzaklar çizen orman böceklerinin tiz vızıltılarıyla.

“*Agbala do-o-o-o!.. Agbala ekeneo-o-o-o!*..” Ekwefi arkalarından, ne çok yakın ne de çok geride olan bir mesafede yorgun argın yürümeye başladı. ‘Kutsal mağaraya gidiyor olmalılar,’ diye düşündü. Ağır ağır yürüyünce düşünmeye fırsatı olmuştu. Peki, mağaraya vardıklarında ne yapacaktı? İçeri girmeye cüret edemezdi. Mağaranın girişinde, o ürkütücü yerde tek başına bekleyecekti. Birden gecenin tüm karabasanları zihnine üşüştü. Uzun zaman önce *Ogbu-agali-odu*'yu gördüğü geceyi hatırladı. Kabilenin uzak geçmişte düşmanlarına karşı kullanmak üzere hazırladığı güçlü ‘iksirler’ aracılığıyla dünyaya saldığı, fakat şimdi nasıl kontrol edileceğini unuttuğı o kötü ruhlardan biriydi bu. Ekwefi ile annesi şimdiki gibi karanlık bir gecede nehirden dönerken onlara doğru süzülerek gelen ruhun parıltısını görmüşlerdi. Hemen su testilerini fırlatıp yolun kenarına yatarak uğursuz ışığın üzerlerine çöreklenip kendilerini öldürmesini beklemişlerdi. Ekwefi, *Ogbu-agali-odu*'yu bir daha hiç görmedi. Fakat aradan bunca zaman geçmesine rağmen, o geceyi ne zaman hatırlasa hâlâ kanı donuyordu.

Rahibenin sesi artık daha uzun aralıklarla duyuluyordu, ama coşkusu eksilmemişti. Hava serin ve rutubetliydi, çiy düşmüştü.

Ezinma hapsirdi. Ekwefi belli belirsiz bir mırıltıyla, “Çok yaşa,” dedi. Aynı anda rahibe de, “Çok yaşa kızım,” dedi. Karanlıkta Ezinma’nın sesi, annesinin kalbini ısıttı. Peşlerinden ağır ağır yürümeye devam etti.

Fakat o sırada rahibe, “Biri peşimden geliyor!” diye bağırdı. “İster insan ol ister ruh, Agbala başını kör usturayla tıraşlasın! Topuklarını görene dek boynunu döndürsün!”

Ekwefi olduğu yerde mihlanmış gibi durdu. İçinden bir ses, “Kadın, Agbala sana bir şey yapmadan evine git,” dedi. Ama yapamadı. Çielo aralarındaki mesafeyi açana dek bekledikten sonra yine peşlerinden gitti. O kadar çok yürümüştü ki, bacaklarında ve başında hafif bir uyuşma başlamıştı. O anda bir şeyin farkına vardı: Mağaraya gidiyor olamazlardı. Onun önünden çok önce geçmiş olmaları gerekiyordu. Klanın en uzak köyü olan Umuacı’ye gidiyor olmalıydılar. Çielo’nun sesi yine uzun aralıklarla duyulmaya başlamıştı.

Ekwefi’ye gece bir parça aydınlanmış gibi geldi. Bulutlar gitmiş, birkaç yıldız görünmüştü. Ay doğmaya hazırlanıyor olmalıydı, inadından vazgeçmişti. Ay böyle geç doğduğunda insanlar, tıpkı aksi bir kocanın tartıştıkları vakit eşinin yemeğini reddedişi gibi ayın da yemeği reddettiğini söylerlerdi.

“Agbala do-o-o-o! Umuacı! Agbala ekene unuo-o-o!” Ekwefi’nin tahmini doğru çıkmıştı. Rahibe şimdi Umuacı köyünü selamlıyordu. Katettikleri mesafe inanılır gibi değildi. Dar orman yolundan çıkıp köyün açıklığına geldiklerinde karanlık hafiflemiş, ağaçların şekilleri hayal meyal seçilebilir olmuştu. Ekwefi, kızını ve rahibe-yi görebilmek için gözlerini dört açtı, ama ne zaman onları gördüğünü sansa, adeta eriyen bir karanlık kütle gibi aniden çözülüp yok oldular. O da uyuşmuş bir halde yürümeye devam etti.

Çielo’nun sesi yola ilk çıktığı zamanki gibi gitgide yükseliyor-

du. Ekwefi geniş bir açıklıkta olduğunu hissetti ve köyün ilo'sunda, yani oyun alanında olduklarını tahmin etti. Aynı anda, Çielo'nun artık ileri doğru gitmediğini de neredeyse sıçrayarak fark etti. Geri dönüyordu. Ekwefi hızla dönüş yolundan çekildi. Çielo yanından geçti ve geldikleri yolu geri gitmeye başladılar.

Bu uzun ve yorucu bir yolculuk olmuştu. Ekwefi yolun çoğunu uyurgezer gibi gitti. Ay yükselmeye başlamıştı, henüz gökyüzünde belirmese de ışığı şimdiden karanlığı eritmişti. Ekwefi artık rahibeyi ve sırtındaki yükü ayırt edebiliyordu. Aralarındaki mesafeyi artırmak için adımlarını yavaşlattı. Çielo birden arkasını dönüp onu görürse olabileceklerden korktu.

Ay doğsun diye dua etmişti. Ama şimdi fark ediyordu ki, yeni yeni doğmaya başlayan ayın cılız ışığı karanlıktan daha korkutucuydu. Ortalık hayal meyal görebildiği fantastik figürlerle dolmuştu; dikkat kesilerek baktıkça dağılıp farklı şekillerde yeniden biçimleniyorlardı. Özellikle bir manzara onu öyle korkutmuştu ki, bir insanın yakınlığına ve arkadaşlığına sığınma ihtiyacıyla az kalsın Çielo'ya seslenecekti. Gördüğü şey, palmiye ağacına tırmanan bir adam figürüydü; başı yere, bacakları gökyüzüne dönüktü. Fakat tam o anda Çielo'nun sesi yine yükselip o çılgınca tekrarlarına başlayınca irkildi, onun şimdi insanlıkla bir ilgisi yoktu. Pazarda birlikte oturduğu, kızım diye hitap ettiği Ezinma'ya arada bir fasulye keki alan Çielo değildi. Farklı bir kadındı, Tepelerin ve Mağaraların Kahini Agbala'nın rahibesiydi. Ekwefi iki korku arasında güçlkle yürümeye devam etti. Uyuşmuş bir halde attığı adımların sesi, arkasından yürüyen bir başkasından geliyormuş gibiydi. Kollarını çıplak göğsünün üzerinde kavuşturmuştu. Hava soğumuştu, fena halde çiy düşüyordu. Artık gecenin tehlikelerini dahi düşünemeyecek durumdaydı. Yanı uyuklu yürüyor, yalnızca Çielo şarkı söylemeye başladığında irkilip

tam anlamıyla uyanıyordu.

Sonunda dönüp mağaralara yöneldiler. O andan itibaren Çielo hiç durmadan bağırdı. Çok sayıda farklı isimlerle tanrısını selamladı: Geleceğin sahibi, toprağın elçisi, bir insanın hayatına ona en tatlı geldiği anda son veren tanrı... Ekwefi de ayıldı ve uyuşmuş korkuları yeniden canlandı.

Ay artık yükselmişti. Çielo ve Ezinma'yı net bir şekilde görebiliyordu. Bir kadının bu cüssede bir çocuğu bu kadar uzun süre ve bu denli kolayca taşıyabilmesi aslında tam bir mucizeydi. Ama Ekwefi bunu düşünmüyordu bile, çünkü Çielo o gece bir kadın değildi.

“Agbala do-o-o-o! Agbala ekeneo-o-o! Çi negbu madu ubosi ndu ya nato ya uto daluo-o-o!..”

Ekwefi ay ışığında olduğundan daha büyük ve korkunç gözükürken tepeleri artık görebiliyordu. Yan yana halka oluşturacak şekilde dizilmiş tepelerin arasında dairenin merkezine giden bir patika vardı.

Rahibe bu halkaya adımını attığı anda sesi hem iki katına çıktı hem de her yöne dağılmaya başladı. Bu gerçekten de büyük bir tanrının mabediydi. Ekwefi sessiz ve dikkatli bir şekilde peşlerinden gitti. Buraya gelmenin akıllıca bir davranış olduğundan şüphelenmeye başlamıştı. 'Ezinma'ya bir şey olmaz,' diye düşündü. Zaten olsa da durdurabilecek miydi? Yeraltındaki mağaralara girmeye cüret edemezdi. Buraya kadar boş yere geldiğini düşündü.

Kafası bu düşüncelerle meşgul olduğundan mağaranın ağzına ne kadar yaklaştıklarını fark etmedi. Rahibe sırtında Ezinma'yla birlikte bir tavuğun güç bela geçebileceği genişlikteki bir delikten girip gözden kaybolunca onları durdurmaya çalışırcasına, birden fırlayıp peşlerinden koştu. Girişte durup onları yutan o yuvarlak karanlığa bakarken gözlerinden yaşlar boşandı. İçinden yemin

etti: Ezinma'nın ağladığını duyacak olursa, gerekirse onu dünyanın tüm tanrılarında korumak için mağaraya girecek ve onunla birlikte ölecekti.

Bu yeminin ardından oradaki bir kayanın üzerine oturup beklemeye başladı. Artık korkmuyordu. Oturduğu yerden rahibeyi duyabiliyordu, sesindeki metalik ton mağaranın uçsuz bucaksız boşluğunda yok olmuştu. Yüzünü kucağına gömüp beklemeye koyuldu.

Ne kadardır orada beklediğinin farkında değildi. Ama epeyce olmuş olmalıydı. Sırtı, tepelere giden patıkaya dönüktü. Birden arkasında bir ses duyup hızla döndü. Bir adam elinde bir palayla dikiliyordu. Ekwefi çığlık atarak ayağa fırladı.

“Aptal olma. Çielo'yla birlikte mabede gireceğini sanmıştım,” diye dalga geçti Okonkwo.

Ekwefi cevap vermedi. Minnettarlıktan gözleri yaşarmıştı. Artık kızının güvende olduğunu biliyordu.

“Sen eve git, uyu,” dedi Okonkwo. “Ben burada bekleyeceğim.”

“Ben de bekleyeceğim. Gün ağarmak üzere. İlk horoz öttü.”

Birlikte orada dururlarken Ekwefi gençlik günlerini hatırladı. Anene ile evlenmişti, çünkü Okonkwo o dönemde evlenemeyecek kadar yoksuldu. Anene ile evlenmesinden iki yıl sonra daha fazla dayanamayıp Okonkwo'ya kaçmıştı. Sabahın erken saatleriydi. Ay ıslıl ıslıl parlıyordu. Su doldurmak için nehre gidiyordu. Okonkwo'nun evi yolunun üzerindeydi. Gidip kapısını çaldı. Okonkwo açtı. O günlerde bile fazla konuşan bir adam değildi. Ekwefi'yi alıp yatağına götürdü ve karanlıkta elbisesinin ucunu bulmaya çalışarak ellerini belinde gezdirdi.

12.

Ertesi sabah tüm komşular bayram havasına girmişti, çünkü Okonkwo'nun arkadaşı Obierika kızının *uri*'sini kutluyordu. Bu, (başlık parasının büyük kısmını çoktan ödemiş olan) talibin yalnızca kızın anne babasına ve yakın akrabalarına değil, *umunna* adı verilen oldukça kalabalık yakınlarına da palmiye şarabı getirdiği gündü. Kadın, erkek, çocuk, herkes davetliydi. Ama aslında bu, kadınlara yönelik bir törendi ve baş oyuncular da gelin ile annesiydi.

Gün doğar doğmaz aceleyle kahvaltılarını eden kadınlar ve çocuklar, tüm köye yemek pişirecek olan gelinin annesine bu zor ama mutlu görevinde yardımcı olmak için Obierika'nın evinde toplanmaya başladılar.

Okonkwo'nun ailesi de diğerleri gibi çoktan uyanmıştı. Nwoye'nin annesi ve Okonkwo'nun en genç eşi, çocuklarıyla birlikte Obierika'nın evine gitmeye hazırды. Nwoye'nin annesi, Obierika'nın eşi için bir sepet gölevez, bir kalıp tuz ve tütülenmiş balık; Okonkwo'nun en genç eşi Ojiugo da bir sepet *plantain* ve gölevezle küçük bir testi palmiye yağı hazırlamıştı. Çocukları ise testilerce su taşımıştı.

Ekwefi gece yaşadığı yıpratıcı olaylardan sonra yorgun ve uykusuzdu. Eve döneli çok olmamıştı. Rahibe, sırtında uyan Ezinma'yla mabetten tıpkı bir yılan gibi sürünerek çıkmıştı.

Okonkwo ve Ekwefi'ye hiç bakmamış, onları mağaranın ağzında gördüğüne şaşırıldığını belli edecek hiçbir harekette bulunmamıştı. Dümdüz önüne bakıp köye doğru yola koyulmuştu. Okonkwo ve eşi arada saygılı bir mesafe bırakıp peşinden gitmişti. Rahibenin belki de kendi evine gideceğini düşünmüşlerdi, ama o dosdoğru Okonkwo'nun evine yönelmiş, *obi*'sinden geçip Ekwefi'nin kulübesine girmiş ve yatak odasına gitmişti. Ezinma'yı dikkatlice yatağa yatırmış ve kimseye tek kelime söylemeden çıkmıştı.

Herkes uyanırken Ezinma hâlâ uyuyordu. Ekwefi, Nwoye'nin annesi ve Ojiugo'dan, Obierika'nın eşine geç kalacağını söylemelerini rica etti. O da bir sepet göleveze ve balık hazırlamıştı, ama Ezinma'nın uyanmasını beklemeliydi.

“Senin de biraz uyuman lazım,” dedi Nwoye'nin annesi. “Çok yorgun görünüyorsun.”

Onlar konuşurken Ezinma kulübeden çıktı, gözlerini ovuşturdu ve gerinip sıska bedenini gevşetti. Diğer çocukları su testileriyle görünce Obierika'nın eşine su taşıyacaklarını hatırladı. Tekrar kulübeye girip testisini aldı.

“Yeterince uyudun mu?” diye sordu annesi.

“Evet,” dedi. “Hadi gidelim.”

“Kahvaltını etmeden olmaz,” dedi Ekwefi ve geçen gece pişirdiği sebze çorbasını ısıtmak için kulübesine girdi.

“Biz gidiyoruz,” dedi Nwoye'nin annesi. “Obierika'nın eşine daha sonra geleceğini söylerim.” Ardından Nwoye'nin annesi, dört çocuğu, Ojiugo ve iki çocuğu hep birlikte Obierika'nın eşine yardım etmeye gittiler.

Obi'sinden geçerlerken, “Öğle yemeğimi kim pişirecek?” diye sordu Okonkwo.

“O işi halletmek için geri geleceğim,” dedi Ojiugo.

Okonkwo da yorgun ve uykusuzdu. Kimse bilmiyordu, ama

gece hiç uyumamıştı. Belli etmese de çok endişelenmişti. Ekwe-
fi rahibenin peşinden gidince erkeğe yaraşır ve makul bulduğu
bir süre bekledikten sonra palasını alıp mabede gitmişti. Orada
olacaklarını düşünmüştü. Rahibenin önce köyleri dolaşmayı ter-
cih edebileceği ancak oraya varınca aklına gelmişti. Eve dönmüş
ve oturup beklemeye koyulmuştu. Yeterince beklediğine kanaat
getirince tekrar mabede gitmişti. Fakat Tepeler ve Mağaralar'da
ölüm sessizliği vardı. Ekwefi'yi ancak dördüncü gelişinde bula-
bilmişti. O zamana kadar da epeyce endişelenmişti.

Obierika'nın evinde karınca yuvasını andıran bir telaş vardı. Ola-
bilecek her yere, üç kalıp güneşte kurutulmuş toprağı birleştire-
rek ve ortalarına ateş yakarak hazırladıkları geçici ocaklar konul-
muştu. Bu ocaklara sürekli tencereler konulup indiriliyor, sayısı
yüzü bulan ahşap havanlarda yamalar dövülüyordu. Kadınların
bir kısmı yam ve manyok, bir kısmı da sebze çorbası pişiriyor-
du. Genç erkekler ya yam eziyor ya da odun kırıyordu. Çocuklar
nehre sayısız seferler yapıyordu.

Üç genç adam Obierika'nın iki keçi kesmesine yardım etti.
Çorba bunlarla yapıldı. İki keçi de besiliydi, ama en besili ola-
nı avlunun duvarındaki bir kancaya iple bağlanmıştı. Küçük bir
inek kadar iriydi. Obierika akrabalarından birini ta Umuike'ye
sırf bu keçiyi alsın diye göndermişti. Bunu kayınlarına canlı ola-
rak verecekti.

Devasa keçiyi alması için Obierika'nın gönderdiği genç adam,
"Umuike pazarı mükemmel bir yer," dedi. "O kadar çok insan var
ki, iğne atsan yere düşmez."

"Müthiş bir iksirin marifeti bu," dedi Obierika. "Umuike halkı
pazarlarının büyüyüp komşu köylerdeki pazarları yutmasını is-
tiyordu. Bunun için güçlü bir iksir hazırladılar. Her pazar günü,

ilk horozun ötmesinden evvel bu iksir pazar yerine gelip orada yelpazeli yaşlı bir kadın kılığında durur. Kadın, bu sihirli yelpazeyle tüm komşu klanları pazara gelmeye çağırır. Önüne, arkasına, sağına ve soluna doğru sallar.”

“Böylece herkes gelir,” dedi bir başka adam. “Dürüst adamlar da hırsızlar da. O pazarda hiç fark ettirmeden belinden giysini çalabilirler.”

“Evet,” dedi Obierika. “Nwankwo’yu da gözünü kulağını dört açması için uyardım. Bir defasında bir adam oraya bir keçi satmaya gitmiş. Keçiyi kalın bir ipe bağlamış, ipin ucunu da bileğine dolamış. Fakat pazarda dolaşırken insanların tıpkı bir deliyi gösterircesine, kendisini işaret ettiklerini görmüş. Önce buna anlam verememiş. Ama arkasına dönüp bakınca ipin diğer ucunda sürüklediği şeyin keçi değil, ağır bir kütük olduğunu görmüş.”

“Sence bir hırsız böyle bir şeyi tek başına yapabilir mi?” diye sordu Nwankwo.

“Hayır,” dedi Obierika. “İksir kullanıyorlar.”

Boğazlarını kesip kanlarını kaseye doldurdukları keçileri, tüylerini tütsülemek için açık alanda yaktıkları ateşe tuttular. Yanık tüy kokuları yemek kokularına karıştı. Sonra kadınların çorba pişirmesi için keçileri yıkayıp doğradılar.

Tüm bu karınca yuvası faaliyeti tıkr tıkr devam ettiği sırada ani bir kesinti yaşandı. Uzaktan bir bağırış duyuldu: *Oji odu açu iiji-o-o!* (Sinekleri kovmak için kuyruğunu kullanan!) Kadınların hepsi ellerindeki işi bırakıp sesin geldiği yöne koşturdular.

Rahibe Çielo, “Hepimiz birden gidersek yemekler yanar,” diye bağırdı. “Üç dört kişi burada kalsın.”

“Doğru,” dedi başka bir kadın. “Üç dört kadını burada bırakacağız.”

Yemeklere bakmak için beş kadın kaldı, diğerleri serbest bi-

rakılan ineği görmek için koşturdu. İneği bulup sahibine götürdüler. Hayvanın sahibi, komşusunun ekinlerinde ineğini serbest bırakanlara uygulanan ağır para cezasını hemen oracıkta ödedi. Kadınlar ödemeyi aldıktan sonra, bağırsı duyup dışarı çıkmayan bir kadın var mı diye kontrol ettiler.

“Mgbogo nerede?” diye sordu içlerinden biri.

“Hasta, yatıyor,” dedi Mgbogo’nun komşusu. “İba olmuş.”

“Diğer tek kişi Udenkwo,” dedi bir başka kadın. “Onun da bebeği daha yirmi sekiz günlük bile değil.”

Obierika’nın eşinin yemek için yardıma çağırmadığı kadınlar evlerine döndüler, geri kalanı da hep birlikte Obierika’nın evine gittiler.

İçeride bırakılan kadınlar, “Kimin ineğiymiş?” diye sordular.

“Kocamın,” dedi Ezelagbo. “Küçük çocuklardan biri ahırın kapısını açmış.”

Öğleye kavurucu Obierika’nın kayınları önden iki testi palmiye şarabı gönderdiler. Şaraplar usûlen kadınlara verildi. Her biri, pişirme işlerini kolaylaştırması için bir iki bardak içti. Bir kısmı da geline ve ona eşlik eden, saçına son ustura rötüşlerini yapan ve pürüzsüz cildine kırmızı sekoya boyası süren kızlara verildi.

Güneşin kavurucu etkisi hafiflemeye başlayınca Obierika’nın oğlu Maduka uzun bir çalı süpürgesi alıp babasının *obi*’sinin önünü süpürdü. Sanki bunu bekliyorlarmış gibi, Obierika’nın akrabaları ve arkadaşları yavaş yavaş gelmeye başladılar. Hepsinin omzunda keçi derisinden çantası, kolunun altında ise dürülmüş, keçi derisinden yaygısı vardı. Bazıları yanlarında oymalı, tahta taburelerini taşıyan oğullarını getirmişlerdi. Okonkwo da onların arasındaydı. Yarım daire şeklinde oturup havadan sudan sohbet etmeye başladılar. Çok geçmeden talibin grubu da gelecekti.

Okonkwo enfiye şişesini çıkarıp yanında oturan Ogbuefi Ezenwa'ya uzattı. Ezenwa şişeyi alıp dizine hafifçe vurdu, enfiyeyi dökmeden önce sol avucunu üstüne silip kuruladı. Hareketleri sakın ve dikkatliydi, bunları yaparken şöyle dedi:

“Umarım kayınlarım çok şarap getirir. Cimrilikleriyle ünlü bir köyden de gelseler, Akueke'nin krallara layık bir gelin olduğunu bilmeleri lazım.”

“Otuz testiden az getirmeye cesaret edemezler,” dedi Okonkwo. “Ederlerse de, onlara bu konudaki düşüncelerimi söyleyeceğim.”

O sırada Obierika'nın oğlu Maduka babasının akrabalarına göstermek üzere devasa keçiyi iç avludan alıp getirdi. Hepsi hayran kaldılar, bu işin böyle yapılması gerektiğini söylediler. Ardından keçi tekrar iç avluya götürüldü.

Hemen ardından kayınlar geldi. Önce ellerinde bir testi şarapla, tek sıra halinde genç erkekler ve çocuklar girdi. Onlar içeri girdikçe Obierika'nın akrabaları testileri saydı. Yirmi, yirmi beş. Sonra uzun bir ara oldu. Ev sahipleri, 'Sana söylemiştim' dercesine birbirlerine baktılar. Bir süre sonra testiler gelmeye devam etti. Otuz, otuz beş, kırk, kırk beş. Bunun üzerine ev sahipleri 'İşte şimdi erkek gibi davrandılar' dercesine, başlarını salladılar. Toplamda elli testi şarap olmuştu. Testi taşıyanların ardından talip İbe ve ailesinin yaşlıları girdi. Onlar da yarım daire şeklinde oturdular, böylece ev sahipleriyle tam bir daire oluşturmuş oldular. Şarap testilerini ortalarına koydular. Sonra gelin, annesi ve yarım düzine başka kadın ile kızlar iç avludan girdiler; daireyi dolaşp hepsiyle tokalaştılar. En önde gelinin annesi, arkasında gelin ve diğer kadınlar vardı. Evli kadınlar en iyi giysilerini giymiş, kızlar kırmızı ve siyah bel kolyeleri ve pirinç halhallar takmıştı.

Kadınlar gidince Obierika kayınlarına kola cevizi ikram etti.

İlkini en büyük ağabeyi kırdı. “Hepimiz çok yaşayalım,” dedi kırarken. “Ve ailelerimiz birbiriyle dost olsun.”

Kalabalık, “Ee-e-e!” diye karşılık verdi.

“Bugün sana kızımızı veriyoruz. Sana iyi bir eş olacak. Tıpkı kasabamızın annesi gibi sana dokuz oğul doğuracak.”

“Ee-e-e!”

Misafir grubundaki en yaşlı adam, “Sizin için de, bizim için de iyi olacak,” dedi.

“Ee-e-e!”

“Halkımın sizden kız almak üzere buraya ilk gelişi değil bu. Annem de sizlerden biriydi.”

“Ee-e-e!”

“Ve sonuncu da olmayacak, çünkü siz bizi anlıyorsunuz, biz de sizi anlıyoruz. Siz büyük bir klansınız.”

“Ee-e-e!”

“Zengin erkekler ve büyük savaşçılarsınız.” Okonkwo’ya döndü. “Kızınız bize senin gibi oğullar verecek.”

“Ee-e-e!”

Kola cevizi yenip palmiye şarabı içilmeye başladı. Dört beş kişilik gruplar halinde, ortalarında bir testi şarapla oturdular. Vakit ağır ağır ilerleyip akşam olduğunda misafirlere yemek ikram edildi. Büyük kaselerle yam lapası ve buharı tüten çorbalar verildi. Kaseler dolusu yam yemeği de vardı. Müthiş bir ziyafetti.

Gece çökerken üç ayaklı ahşap dayanaklara meşaleler konup yakıldı ve genç erkekler şarkı söylemeye başladılar. Yaşlılar daire şeklinde oturdular. Şarkı söyleyenler dairenin etrafını dolaşıp yanlarında durdukları her adam hakkında övücü sözler söylediler. Hepsi için söyleyecek bir şeyleri vardı. Bazıları büyük çiftçilerdi, bazıları klan adına konuşan hatiplerdi, Okonkwo yaşayan

en büyük greŖçi ve savaŖçıydı. Daireyi tamamladıktan sonra ortaya oturdular. Kızlar iç avludan dans etmeye geldiler. Başlarda gelin onların arasında değildi. Sonunda sağ elinde bir horozla içeri girince kalabalıktan neŖeli baęırŖlar yükseldi. Diğer dansçılar ona yol verdiler. Horozu müzisyenlere verip dans etmeye başladı. Dans ederken pirinç halhalleri Ŗakırdadı, yumuŖak sarı ıŖıkta, kırmızı sekoya boyası sürlmŖ vcudu parlıyordu. Müzisyenler ahŖap, toprak ve metal enstrmanlarıyla Ŗarkıdan Ŗarkıya geçtiler. Hepsi son derece neŖeliydi. Köyn en yeni Ŗarkısını söylediler:

Elini tutsam

“Dokunma!” der

Ayağını tutsam

“Dokunma,” der

Ama ne vakit belindeki kolyeyi tutsam

Anlamazlıktan gelir.

Misafirler gecenin epeyce geç vaktinde kalktılar. Gelinlerini talibin ailesiyle yedi pazar haftası geçirmek üzere evlerine götüreceklerdi. Giderken Ŗarkılar söylediler. Köylerine dönmeden önce Okonkwo gibi itibarlı adamlara kısa nezaket ziyaretlerinde bulundular. Okonkwo onlara iki horoz hediye etti.

13.

Go-di-di-go-go-di-go. Di-go-go-di-go. Klana hitap eden *ekwe*'nin sesi idi. Herkesin öğrendiği şeylerden biri de bu içi oyuk enstrümanın diliydi. Arada bir gülle de atılıyordu. *Diim! Diim! Diim!*

Ekwe konuşmaya başlayıp gülle sessizliği adeta yardığında ilk horoz henüz ötmemişti. Umuofia halen uykuya ve sessizliğe gömülüydü. Erkekler bambu yataklarında kıpırdandılar ve endişeyle kulak kabarttılar. Birisi ölmüştü. Gülle, gökyüzünü yırtar gibiydi. *Di-go-go-di-go-di-di-go-go* sesleri, mesaj yüklü gecede süzülüp yayılıyordu. Kadınların uzaktan belli belirsiz duyulan ağıtları, toprağa acı bulutundan bir tortu gibi çöküyordu. Arada bir, ölünün yanına bir erkek geldiğinde, kadınların ağlamalarını bastıran gür bir ağıt duyuluyordu. Erkekçe bir acıyla sesini birkaç kez yükseltiyor, sonra diğer erkeklerle oturup kadınların sonu gelmeyen ağıtlarını ve *ekwe*'nin kendine has dilini dinliyordu. Aralıklarla gülle atılıyordu. Tek başına kadınların ağıdı köyün dışından duyulmazdı ama *ekwe*, haberi dokuz köyün tümüne, hattâ daha da ötelere ulaştırdı. Önce klanın ismini söyledi: *Umuofia obodo dike* (cesur insanların toprağı). *Umuofia obodo dike! Umuofia obodo dike!* Bunu üst üste yineledi ve her tekrarlayışında o gece bambu yataklarda atan tüm kalpler endişeyle kabardı. Sonra biraz daha detaya girip köyün adını söyledi: "Sarı bileği taşlı İguedo!" Okonkwo'nun köyüydü bu. İguedo sözcüğü üst

üste yinelenirken dokuz köydeki herkes nefeslerini tutup bekledi. Sonunda adamın adı söylendi ve insanlar derin bir iç çekti. “E-u-u, Ezeudu öldü!” Okonkwo yaşlı adamın kendisini son ziyaretini hatırladı ve sırtına soğuk bir ürperti yayıldı. Adam o zaman, “Bu çocuk sana baba diyor,” demişti ona. “Onun ölümüne yardımcı olma.”

Ezeudu büyük bir adamdı, cenazesine bütün klan katıldı. Geleneksel ölüm davulları çalındı, tüfekler ve gülleler atıldı. Erkekler ortalıkta deli gibi koşturup gördükleri her ağacı, her hayvanı kesti, duvarların üstünden atlayıp çatılarda dans etti. Bu bir savaşçı cenazesi olduğundan sabahtan geceye dek farklı yaş gruplarından savaşçılar gelip gitti. Hepsi tütsülenmiş rafya palmiyesi yapraklarından etekler giymişti, vücutları tebeşir ve kömürle boyanmıştı. Arada bir ölümler diyarından atalarının ruhları, yani *egwugwu*’lar geliyordu. Baştan sona rafya yapraklarıyla kaplanmışlardı. Dünyevi olmayan, titrek bir sesle konuşuyorlardı. Bazıları çok vahşi davranıyordu. O gün erken saatlerde içlerinden biri keskin bir palayla gelince, etrafta telaşlı bir kaçışma yaşanmıştı. Etrafa ciddi zararlar vermesini önlemek için iki adam beline sağlam bir ip bağlayarak onu zapt etmek zorunda kalmıştı. Arada bir dönüp bu adamları kovalamıştı. Onlar da canlarını kurtarmak için kaçmış ama her seferinde arkasında sürüklediği uzun ipi yakalamak için geri dönmüşlerdi. Ürkütücü bir sesle şarkı söyleyerek, gözüne Ekwenzu’nun, yani Kötü Ruh’un girdiğini bildirmişti.

Ama içlerinde en fazla korku uyandıranı henüz gelmemişti. Her zaman tabut şeklinde ve tek başına dolaşırdı. Gittiği her yere iğrenç bir koku yayar, sinekler peşinden ayrılmazdı. En iyi hekim bile o yaklaştığı zaman kaçacak yer arardı. Uzun yıllar önce başka bir *egwugwu* karşısında durma cesareti göstermiş ve iki gün bo-

yunca olduğu yere mihlanmıştı. Tek eli vardı ve onunla su dolu bir kufe taşıyordu.

Bazı *egwugwu*'lar ise oldukça zararsızdı. İçlerinden biri öyle yaşlı ve güçsüzdü ki, elindeki asaya olanca ağırlığıyla yaslanmıştı. Aksayarak ölünün yanına gitti, bir süre gözlerini dikip baktı ve ölüler diyarına geri döndü.

Yaşayanların ülkesi, ataların gittiği yerin fazla uzağında değildi. Özellikle festivallerde ve yaşlı bir adam öldüğünde iki yer arasında geliş gidişler olurdu. Çünkü yaşlı bir adam, atalarına çok yaklaşmış demektir. Bir insanın hayatında doğumundan ölümüne dek onu atalarına gitgide yaklaştıran bir dizi geçiş ritüeli vardı.

Ezeudu köyün en yaşlı adamıydı. Öldüğü sırada tüm klanda kendisinden daha yaşlı yalnızca üç kişi, kendi yaş grubundan ise dört beş kişi vardı. Bu yaşlılardan biri sarsak adımlarıyla geleneksel cenaze dansı yapmak için kalabalığın arasında belirlediği vakit genç adamlar ona yol verdi, ortalıktaki kargaşaya yatıştı.

Soylu bir savaşçıya yaraşır türden, görkemli bir cenaze töreniydi bu. Akşama doğru bağırışlar, tüfeklerin, davulların sesleri ve savrulan palaların çınlamaları arttı.

Ezeudu üç unvan almıştı. Nadir görülen bir başarıydı bu. Klanda toplam dört unvan vardı; şimdiye dek tüm kuşaklarda dördüncü, yani en yüksek unvanı alabilen yalnızca birkaç kişi çıkmıştı. Zaten son unvanı da alan, o toprakların beyi sayılıyordu. Unvanlarından dolayı Ezeudu karanlık çöktükten sonra, yalnızca kor halindeki bir odun parçasının aydınlattığı kutsal bir törenle gömülecekti.

Bu sakin ve son ritüelden önce hengame on misline çıktı. Davullar şiddetle çalınıyor, erkekler deli gibi havalara zıplıyordu. Savaşçıyı selamlamak üzere her yönden tüfekler atılıyor, birbirine çarptırılan palalardan kıvılcımlar saçılıyordu. Toz kalkıyor,

her yer barut kokuyordu. Tek elli ruh bu sırada geldi, elinde su dolu bir küfe vardı. İnsanlar ona yol açtı. Gürültü birden kesildi. Barut kokusu bile, şimdi havaya yayılan iğrenç kokunun etkisiyle duyulmaz oldu. Cenaze ritimleriyle birkaç adım dans edip ölüyü görmeye gitti.

Boğuk bir sesle, “Ezeudu!” diye bağırdı. “Son hayatında fakir olmuş olsaydın tekrar geldiğinde zengin olmanı isterdim. Ama sen zaten zengindin. Korkak olmuş olsaydın yanında cesaret getirmeni isterdim. Ama sen korkusuz bir savaşçıydın. Genç olsaydın uzun bir ömür getirmeni isterdim. Ama uzun yaşadın. O yüzden önceki gibi gelmeni istiyorum. Ölümün doğal yollardan olduysa huzur içinde git. Ama buna bir insan sebep olduysa onu bir dakika bile rahat bırakma.” Böyle dedikten sonra birkaç adım daha dans edip gitti.

Davullar ve dans yeniden başladı ve çok geçmeden hummalı bir seviyeye yükseldi. Karanlık çökmek üzereydi, gömme töreni yaklaşmıştı. Tüfekler ölüyü selamlamak üzere son kez ateşlendi, gülle’ gökyüzünü adeta yırttı. O sırada taşkın kalabalığın ortasından acı dolu bir çığlık ve dehşetli bağırışlar duyuldu. Adeta büyü yapılmış gibiydi. Ortalık aniden sessizleşti. Kalabalığın ortasında bir delikanlı kan gölünün içinde yatıyordu. Bu, ölen adamın on altı yaşındaki oğluydu, öz ve üvey kardeşleriyle birlikte babasına geleneksel veda dansı yapıyordu. Fakat Okonkwo’nun tüfeği patlamış ve bir saçma parçası çocuğun kalbini delip geçmişti.

Bunun ardından yaşanan kargaşa Umuofia geleneğine uymuyordu. Aslında kanlı ölümlere sıkça rastlanırdı, ama bunun gibisi daha önce hiç yaşanmamıştı.

Okonkwo’nun önündeki tek yol klandan kaçmaktı. Klan üyesini öldürmek toprak tanrıçasına karşı işlenmiş bir suç sayılırdı.

Bu suç u işleyenin kaçıp gitmesi gerekirdi. Suç, erkek ve dişi olmak üzere iki türlüydü. Okonkwo'nunki dişiydi, çünkü istemeyerek olmuştu. Klana ancak yedi yıl sonra dönebilirdi.

O gece en değerli eşyalarını, başlarında taşıyacakları bohçalara doldurdu. Eşleri acı içinde ağladı, çocukları da nedenini bilmeden onlarla birlikte ağladı. Obierika ve diğer yarım düzine arkadaşı ona yardıma ve teselliye geldiler. Okonkwo'nun yamalarını Obierika'nın ambarına taşırken her biri dokuz on sefer yaptı. Horozlar ötmeden, Okonkwo ve ailesi, Okonkwo'nun annesinin köyüne kaçmak üzere yola koyuldular. Bu, Mbaino sınırının hemen ilerisinde Mbanta adında küçük bir köydü.

Gün ağarır ağarmaz Ezeudu'nun mahallesinden savaş giysileri giymiş kalabalık bir erkek grubu Okonkwo'nun evine saldırdı. Kulübelerini ateşe verdi, kırmızı duvarlarını yıktı, hayvanlarını öldürdü ve ambarını yerle bir etti. Toprak tanrıçasının buyruğu böyleydi. Onlar yalnızca onun elçileriydiler. Kalplerinde Okonkwo'ya karşı bir nefret yoktu. En iyi arkadaşı Obierika da onların arasındaydı. Tek yaptıkları, Okonkwo'nun bir klan üyesinin kanyıyla kirlettiği toprağı temizlemektir.

Obierika düşünmeyi seven bir adamdı. Tanrıçanın isteğı yerine getirildikten sonra *obi*'sinde oturup arkadaşının felaketi için yas tuttu. Bir adam kazara işlediğı bir suç yüzünden neden bu denli ağır bir acıya maruz kalıyordu? Fakat uzun süre düşünmesine rağmen hiçbir cevap bulamadı. Hattâ daha karmaşık düşüncelere sürüklendi. Eşinin doğurduğu ikizleri hatırladı. Onları ormana atmıştı. Ne suçları vardı ki? Tanrıça onların toprağına karşı suç sayıldıklarını ve yok edilmeleri gerektiğini buyurmuştu. Eğer klan, büyük tanrıçaya karşı işlenen bir suç a cezasını vermezse gazabı yalnızca suçluya değil herkesin üstüne boşanacaktı. Yaşlıların dediğı gibi, bir parmağı yağ bulaşursa diğerleri de kirlenirdi.

Bölüm İki

14.

Okonkwo annesinin Mbanta'daki akrabaları tarafından gayet iyi karşılandı. Onu misafir eden yaşlı adam, annesinin erkek kardeşiydi, şimdi ise ailenin yaşayan en yaşlı üyesiydi. Adı Uçendu'ydu. Okonkwo'nun annesi otuz yıl önce halkının yanına gömülmek üzere Umuofia'dan getirildiğinde onunla ilgilenen de bu kardeşiydi. Okonkwo o sıralar daha küçüktü. Uçendu onun geleneksel veda ağdını söyleyişini hâlâ hatırlıyordu: "Anne, ane, ane gidiyor."

Uzun yıllar önceydi. Bugün Okonkwo halkının yanına gömülmesi için annesini getirmemişti. Üç eşi ve on bir çocuğundan oluşan ailesiyle annesinin köyüne sığınmaya gelmişti. Uçendu onu üzgün ve bitkin düşmüş ailesiyle birlikte karşısında görür görmez ne olduğunu anlamış ve hiç soru sormamıştı. Okonkwo tüm olan biteni ancak ertesi gün anlatabildi. Yaşlı adam sonuna kadar sessizce dinledikten sonra rahatlamış bir halde, "Bu dişi oçu," dedi. Ardından gereken ritüelleri ve adakları ayarladı.

Okonkwo'ya evini inşa etmesi için bir arsa ve yaklaşan ekim mevsiminde çiftçilik yapması için iki üç parça arazi verildi. Annesinin akrabalarının da yardımıyla kendine bir *obi*, eşlerine de üç kulübe yaptı. Kişisel tanrısını ve ölmüş atalarının sembollerini yerleştirdi. Uçendu'nun beş oğlunun her biri, kuzenlerine üç yüz tane tohumluk yam vererek yardımcı oldu. İlk yağmurlar düşer düşmez ekime başlanacaktı.

Nihayet beklenen yağmur geldi. Aniden ve muazzam şiddette yağmaya başladı. Güneş iki üç aydır güç toplamış ve sonunda nefesiyle toprağa ateş püskürtmüş gibiydi. Otlar epeydir kavrulup kurumuştu; kumlar, insanın ayağını kor kömürler gibi yakıyordu. Daima yeşil kalan ağaçlar tozlu, kahverengi bir örtüye bürünmüştü. Kuşlar, ormanlarda sessizliğe gömülmüştü. Toprak, titreşimler yayan, kavurucu sıcaklığın altında güçlkle nefes alıyordu. Sonra birden gök gürültüsü duyuldu. Öfkeli, metalik ve susuz kalmış bir patlamaydı bu; yağmur mevsiminde duyulan derin ve akıcı gürlemeye benzemiyordu. Ardından güçlü bir rüzgar çıktı ve havayı toza boğdu. Rüzgarın uçan bir tarak gibi, yapraklarına tuhaf modeller verdiği palmiye ağaçları bir o yana bir bu yana sallandı.

Sonunda yağmur başladığında büyük ve donmuş damlalar halinde düştü. İnsanlar bu damlalara, 'cennetin su cevizleri' diyorlardı. Serttiler, insanın üzerine düştüklerinde can yakıyorlardı. Ama gençler buna aldırmadı ve neşeyle koşturarak soğuk cevizleri toplayıp ağızlarına attılar.

Toprak kısa sürede canlandı. Ormanlardaki kuşlar kanatlarını çırpıp neşeyle öttüler. Ortalığa bitkilerin ve yeniden dirilen yaşamın belli belirsiz kokusu yayıldı. Yağmur daha küçük, sıvı damlalar halinde ve daha normal yağmaya başlayınca çocuklar ortalıkta koşturup sığınacak yer aradılar; hepsi mutlu, tazelenmiş ve minnettardı.

Okonkwo ve ailesi yeni tarlalarını hazırlayıp ekmek için çok çalıştılar. Ama Okonkwo açısından bu, gençliğin enerjisi ve coşkusu olmadan yeni bir hayata sil baştan başlamaktı, tıpkı geçkin bir yaşta solak olmayı öğrenmek gibi. Çalışmak onun için artık eskiden olduğu kadar zevkli değildi. Yapacak bir iş olmadığı zamanlarda yarı uykulu bir halde sessizce oturuyordu.

Eskiden hayatını yöneten büyük bir tutku vardı: klanın beylerinden biri olmak. Hayatının amacı buydu. Üstelik neredeyse başarmak üzereydi. Ama birdenbire her şey mahvolmuştu. Tıpkı sudan alınıp sahilin kumlarında nefessiz kalmaya terk edilen bir balık gibi, klanından sürgün edilmişti. Anlaşılan, büyük işler kişisel tanrısı ya da *çi'sine* göre değildi. İnsan, *çi'sini* zorlayamazdı. Yaşlıların söyleyegeldiği, bir adam evet dediğinde *çi'sinin* de ona rıza gösterdiği deyişi doğru değildi. İşte burada, kendi isteğine rağmen *çi'si* hayır diyen bir adam vardı.

Yaşlı adam Uçendu, Okonkwo'nun son derece üzgün ve çaresiz olduğunu net bir şekilde görebiliyordu. Onunla *isa-ifi* töreninden sonra konuşmayı düşünüyordu.

Uçendu'nun beş oğlundan en küçüğü olan Amikwu yeni bir eş alıyordu. Başlık parası ödenmiş, gereken her şey yapılmış, yalnızca son tören kalmıştı. Amikwu ve yakınları Okonkwo'nun Mbanta'ya gelmesinden yaklaşık iki ay evvel gelinin akrabalarına palmiye şarabı götürmüştü. Yani artık itiraf töreninin vakti gelmişti.

Ailenin bütün kız evlatları oradaydı. Bazıları uzak köylerdeki evlerinden uzun yollar katetmişti. Uçendu'nun en büyük kızı neredeyse yarım gün süren bir yolculuğun ardından Obodo'dan gelmişti. Uçendu'nun erkek kardeşlerinin kızları da buradaydı. Aileden birisi ölmüş olsa nasıl bir araya geleceklerse, şimdi de *umuada* olarak eksiksiz biçimde bir araya gelmişlerdi. Toplam yirmi iki kişiydiler.

Yerde büyük bir daire oluşturacak şekilde oturdular. Gelin, sağ elinde bir tavukla ortalarına, Uçendu da ailenin geleneksel اساسını tutarak onun yanına oturdu. Diğer tüm erkekler dairenin dışında ayakta durup seyrettiler. Eşleri de seyrediyordu. Akşam olmuştu, güneş batıyordu.

Soruları Uçendu'nun en büyük kızı Njide sordu.

“Unutma, eğer dürüstçe cevaplamazsan doğum yaparken çok acı çekeceksin, hattâ belki öleceksin,” diyerek başladı. “Kardeşim seninle evlenmek istediğini ilk dile getirdiği andan itibaren kaç erkekle yattın?”

“Hiç,” dedi gelin sadece.

“Doğruyu söyle,” diye sıkıştırdı diğer kadınlar.

“Hiç mi?” diye sordu Njide.

“Hiç,” dedi.

“Atalarımın bu asası üzerine yemin et,” dedi Uçendu.

“Yemin ederim,” dedi gelin.

Bunun üzerine Uçendu tavuğu ondan aldı, keskin bir palayla boğazını kesti ve kanın bir kısmını asasının üzerine akıttı.

O gün Amikwu gelini kulübesine götürdü, böylece genç kız onun eşi oldu. Ailenin kız evlatları evlerine hemen dönmediler, akrabalarıyla iki üç gün daha kaldılar.

İkinci gün Uçendu oğullarını, kızlarını ve yeğeni Okonkwo'yu bir araya topladı. Erkekler yanlarında getirdikleri keçi derisinden yaygılarını yere serip oturdu, kadınlar da yüksek bir toprak kümesinin üstüne serilmiş bir sisal yaygının üstüne oturdu. Uçendu ağarmış sakalını usulca çekip dişlerini gıcırdattı. Ardından sözcüklerini büyük bir özenle seçerek, sakince konuşmaya başladı:

“Esasen konuşmak istediğim kişi Okonkwo. Ama hepinizin söyleyeceklerimi dikkatle dinlemenizi istiyorum. Ben yaşlı bir adamım, sizler çocuksunuz. Dünyayı hepinizden daha iyi biliyorum. İçinizde benden daha iyi bildiğini düşünen varsa konuşsun.” Bir müddet susup bekledi, hiç kimse konuşmadı.

“Okonkwo bugün neden bizimle? Bu onun klanı değil. Bizler yalnızca annesinin akrabalarıyız. O buraya ait değil. Yedi yıllığına

yabancı bir toprakta yaşamaya mahkum edilmiş bir sürgün. Bu yüzden de üzüntüden boynu bükülmüş. Ona sormak istediğim tek bir soru var. Söyler misin Okonkwo, çocuklarımıza en çok verdiğimiz isimlerden biri neden ‘Anne Yücedir’ anlamına gelen ‘Nneka’dır? Hepimiz biliyoruz ki, ailenin reisi erkektir ve eşleri onun emirlerini yerine getirir. Çocuk annesine ve annesinin ailesine değil, babasına ve babasının ailesine aittir. Bir adam babasının köyüne aittir, annesininkine değil. Yine de Nneka, yani ‘Anne Yücedir’ deriz. Neden?”

Kimseden çıt çıkmadı. “Okonkwo’nun cevaplamasını istiyorum,” dedi Uçendu.

“Cevabı bilmiyorum,” dedi Okonkwo.

“Cevabı bilmiyor musun? O halde görüyorsun ki, sen bir çocuksun. Çok sayıda eşin ve çocuğun var. Benden daha fazla çocuğun var. Klanında büyük bir adamsın. Ama hâlâ çocuksun, çocuğum. Dinle beni, sana söyleyeceğim. Ama bir sorum daha var. Bir kadın öldüğünde neden kendi akrabalarıyla gömülmek üzere evine götürülür? Kocasının akrabalarının yanına gömülmez. Neden? Annen de evine, bana getirildi ve benim halkımın yanına gömüldü. Neden böyle yapıldı?”

Okonkwo başını iki yana salladı.

“Bunu da bilmiyor,” dedi Uçendu, “yine de acı çekiyor, çünkü birkaç yıllığına annesinin topraklarında yaşamaya geldi.” Neşesiz bir kahkaha atıp oğullarına ve kızlarına döndü. “Sizler ne dersiniz? Sorumu cevaplayabilir misiniz?”

Hepsi hayır anlamında başlarını salladı.

“O halde beni dinleyin,” dedi ve boğazını temizledi. “Doğru, çocuk babasına aittir. Ama baba onu dövdüğü vakit şefkati annesinin kulübesinde arar. Bir adam işler yolunda ve hayat tatlıyken babasının topraklarına aittir. Ama üzüntü ve acıyla karşılaşınca

annesinin topraklarına sığınır. Annen oradadır, oraya gömülmüştür, seni korur. İşte bu yüzden anne yücedir deriz. Okonkwo, anene asik bir suratla gelmen ve teselli edilmeyi reddetmen doğru mu? Dikkatli ol, yoksa ölüyü üzersin. Senin görevin eşlerini ve çocuklarını rahat ettirmek ve yedi yıl sonra onları babanın topraklarına geri götürmektir. Acının seni çökertip öldürmesine izin verersen hepsi sürgünde ölür.” Böyle deyip uzun bir süre sustu. Sonra kızlarını ve oğullarını işaret edip, “Şimdi senin akrabaların bunlar,” dedi. “Dünyada en çok acı çeken kişinin kendin olduğunu sanıyorsun. Bazen erkeklerin ömür boyu sürgün edildiğini biliyor musun? Bazen erkeklerin tüm yamalarını, hattâ çocuklarını kaybettiğini biliyor musun? Bir zamanlar altı eşim vardı. Şimdi ise yalnızca, sağını solundan ayırt edemeyen şu genç kız var. Gençken, gücüm yerindeyken yaptığım kaç çocuğu gömdüğümü biliyor musun? Yirmi iki. Kendimi asmadım, hâlâ hayattayım. Dünyada en çok acı çekenin kendin olduğunu düşünüyorsan, kızım Akeuni’ye sor bakalım kaç ikiz doğurup ormana atmış. Bir kadın öldüğü zaman söyledikleri şarkıyı hiç duymadın mı?

Kim için iyi, kim için iyi?

Kimse için iyi değil.

“Diyecek başka lafım yok.”

15.

Okonkwo'nun sürgündeki ikinci yılında, arkadaşı Obierika ziyarete geldi. Yanında iki genç adam getirmişti, ikisinin de başında ağır bir çanta vardı. Okonkwo yüklerini indirmelerine yardım etti. Çantaların *cowry* dolu olduğu belliydi.

Okonkwo arkadaşını görmekten çok mutlu olmuştu. Eşleri ve çocukları da çok sevinmişlerdi. Kuzenleri ve eşlerini çağırıp misafirin kim olduğunu söylediğinde onlar da çok memnun oldular.

“Onu babamızı selamlamaya götürmelisin,” dedi kuzenlerinden biri.

“Evet,” dedi Okonkwo. “Hemen gidiyoruz.” Ama gitmeden evvel ilk eşinin kulağına bir şey fısıldadı. Eşi başını salladı. Az sonra çocuklar, horozlardan birini kovalamaya başladılar.

Torunlarından biri Uçendu'ya Okonkwo'nun evine üç yabancıyı geldiğini çoktan haber vermişti. O da zaten onları karşılamayı bekliyordu. *Obi*'sine girdiklerinde onlara ellerini uzattı, tokalaştıktan sonra Okonkwo'ya misafirlerin kim olduğunu sordu.

“Bu Obierika, benim harika dostum. Sana ondan bahsetmiştim.”

“Evet,” dedi yaşlı adam, Obierika'ya dönüp. “Oğlum senden bahsetmişti. Bizi görmeye gelmene sevindim. Baban İweka'yı tanırdım. Büyük adamdı. Burada çok arkadaşı vardı, sık sık onla-

rı ziyarete gelirdi. Güzel günlerdi, o zamanlar bir adamın uzak klanlarda arkadaşları olurdu. Sizin kuşağınız bunu bilmiyor. Sizler evinizden çıkmıyor, kapı komşunuzdan korkuyorsunuz. Bu günlerde insanlar annelerinin topraklarını bile yabancı görüyorlar.” Böyle deyip Okonkwo’ya baktı. “Ben yaşlı bir adamım, konuşmayı seviyorum. Artık iyi olduğum tek şey bu.” Güç bela doğruldu, içerideki odaya gitti ve bir kola ceviziyle geri döndü.

Keçi derisinin üzerine tekrar otururken, “Yanıdaki genç adamlar kim?” diye sordu. Okonkwo onları tanıttı.

“Ah, hoşgeldiniz oğullarım,” dedi. Kola cevizini onlara uzattı, hepsi görüp teşekkür ettikten sonra cevizi kırdı ve hep birlikte yediler.

Ardından Okonkwo’ya parmağıyla işaret ederek, “Şu odaya git,” dedi. “Orada bir testi şarap olacak.”

Okonkwo gidip şarabı getirdi, içmeye başladılar. Şarap bir günlüktü ve çok güçlüydü.

“Evet,” dedi Uçendu uzun bir sessizlikten sonra. “O günlerde insanlar daha fazla seyahat ederdi. Bu bölgede çok iyi bilmediğim tek bir klan dahi yok. Aninta, Umuazu, İkeoça, Elumelu, Abame... Hepsini biliyorum.”

“Artık Abame diye bir yerin olmadığından haberiniz var mı?” dedi Obierika.

“Nasıl yani?” diye sordu Uçendu ve Okonkwo aynı anda.

“Abame yok oldu,” dedi Obierika. “Bu tuhaf ve korkunç bir hikâye. Kurtulan birkaç kişiyi kendi gözlerimle görmesem, hikâyelerini kendi kulaklarımla duymasam inanmazdım. Umuofia’ya Eke gününde kaçmışlardı, değil mi?” diye sordu yanındaki iki adama. Onlar da evet anlamında başlarını salladılar.

“Üç ay önce,” dedi Obierika, “bir Eke pazar günü küçük bir grup firari köyümüze geldi. Çoğu bizim topraklarımızın oğluy-

du, anneleri halkımızın yanına gömülmüştü. Bazıları köyümüzde arkadaşları olduğu için gelmişti. Bir de kaçacak başka bir yer bulamayanlar vardı. Böylece üzücü bir hikâyeyle Umuofia'ya sığındılar.” Böyle deyip palmiye şarabını bitirdi. Okonkwo boynuzunu yeniden doldurdu.

“Geçen ekim mevsiminde klanlarına bir beyaz adam gelmiş,” diye devam etti.

“Bir albino yani,” dedi Okonkwo.

“Albino değilmiş. Oldukça farklıymış.” Şarabını yudumladı. “Demirden bir ata biniyormuş. Onu ilk görenler korkup kaçmış. Ama o eliyle işaret edip onları çağırmış. Sonunda birkaç cesur kişi ona yaklaşmış, hattâ dokunmuşlar. Yaşlılar, Kahin'lerine danışmış. O da tuhaf adamın klanlarını yıkıp yok edeceğini söylemiş.” Obierika yine şarabından küçük bir yudum aldı. “Bunun üzerine beyaz adamı öldürmüşler. Demir atını da kutsal ağaçlarına bağlamışlar, çünkü kaçıp adamın arkadaşlarını çağırmaya gidecek gibiymiş. Size Kahin'in dediği diğer şeyi söylemeyi unuttum. Dedigine göre yolda başka beyaz adamlar da varmış. Bunlar çekirgeymiş, o ilk gelen adam bölgeyi incelemek üzere gönderdikleri habercileriymiş. Bu yüzden onu öldürmüşler.”

“Öldürülmeden önce beyaz adam ne demiş?” diye sordu Uçendu.

“Bir şey dememiş,” dedi Obierika'nın arkadaşlarından biri.

“Bir şey demiş de onlar anlamamışlar,” dedi Obierika. “Burdan konuşuyor gibiymiş.”

“Adamlardan birinin bana anlattığına göre,” dedi Obierika'nın diğer arkadaşı, “defalarca Mbaino'ya benzeyen bir kelime söylemiş. Belki de Mbaino'ya gidecekti ve yolunu kaybetmişti.”

“Neyse,” diyerek devam etti Obierika, “onu öldürüp demir atını bağlamışlar. Bu, ekim mevsimi başlamadan önceymiş. Uzun

süre hiçbir şey olmamış. Yağmurlar başlamış, yamalar ekilmiş. Demir at hâlâ kutsal kapok ağacına bağlıymış. Sonra bir sabah bizim gibi normal bir grup adamın rehberliğinde üç beyaz adam klanına gelmiş. Demir atı görünce geri dönmüşler. O sırada Abameli çoğu erkek ve kadın tarlalarındaymış. Bu beyaz adamları ve beraberindekileri yalnızca birkaç kişi görmüş. Çok sayıda pazar haftası geçmiş, hiçbir şey olmamış. Bildiğiniz üzere her iki Afo gününde bir, Abame’de büyük bir pazar kurulur ve tüm klan orada toplanır. Olay o gün gerçekleşmiş. Daha önce gelen üç beyaz adam ve epeyce kalabalık olan diğer adamlar pazarın etrafını sarmış. Pazar dolana kadar kendilerini görünmez kılan güçlü bir iksir kullanmış olmalı. Sonra ateş etmeye başlamışlar. Hasta veya yaşlı olup evde kalanlar ile ç’leri uyanık olup kendilerini pazardan uzak tutan bir avuç kadın ve erkek dışında herkes ölmüş.” Konuşmasına bir müddet ara verdikten sonra tekrar devam etti.

“Klanları şimdi tamamen boş. Gizemli göllerindeki kutsal bakiye bile kaçmış, gölün rengi kan kırmızısına dönüşmüş. Tıpkı Kahin’in uyardığı gibi, topraklarına büyük bir şeytan saldırmış.”

Uzun bir sessizlik oldu. Uçendu işitilebilir bir sesle dişlerini gıcırdattı. Sonra adeta patlar gibi birden konuşmaya başladı.

“Hiçbir şey söylemeyen bir adamı asla öldürmeyeceksin. Abameliler aptallık etmiş. Adam hakkında ne biliyorlarmış ki?” Tekrar dişlerini gıcırdattı ve ne demek istediğini örnekle açıklamak için bir hikâye anlattı. “Bir gün anne çaylak kuşu, kızını yiyecek bulmaya göndermiş. Kızı gitmiş, bir süre sonra bir ördek yavrusuyla dönmüş. Anne çaylak, ‘Çok iyi iş çıkardın, demiş. ‘Ama söyle bana, sen üstüne çullanıp çocuğunu götürürken anne ördek ne dedi?’ ‘Hiçbir şey demedi,’ demiş küçük çaylak. ‘Yalnızca yürüyüp gitti.’ ‘O halde yavru ördeği geri götürmelisin,’ demiş anne çaylak. ‘Sessizliğin ardında uğursuzluk vardır.’ Bunun üze-

rine yavru çaylak ördeği götürmüş ve bir civciv alıp gelmiş. ‘Bu civcivin annesi ne yaptı?’ diye sormuş yaşlı çaylak. ‘Ağladı, deli gibi bağırıp çağırdı ve küfretti,’ demiş küçük çaylak. ‘O halde bu civcivi yiyebiliriz. Bağırان birinden korkmaya gerek yok,’ demiş annesi. İşte, Abameliler de aptallık etmiş.”

“Aptallık etmişler,” dedi Okonkwo bir müddet sonra. “Tehlikenin yaklaştığı konusunda uyarılmışlar. Pazara dahi giderken tüfeklerini ve palalarını yanlarına almalıydılar.”

“Aptallıklarının bedelini ödediler,” dedi Obierika. “Çok korkuyorum. Beyaz adamlar hakkında hikâyeler işittik; güçlü silahları ve iksirleri varmış, köleleri alıp deniz yoluyla götürüyorlarmış. Ama hiç kimse hikâyelerin doğru olduğunu düşünmedi.”

“Doğru olmayan bir hikâyeye yoktur,” dedi Uçendu. “Dünyanın ucu bucağı yoktur. Bir halk için iyi olan bir şey, diğerleri için tiksinti uyandırır. Aramızda albinolar var. Klanımıza yanlışlıkla geldiklerini, herkesin onlar gibi olduğu topraklara giderken yollarını şaşırıklarını düşünmüyor musunuz?”

Okonkwo’nun ilk eşi az sonra yemekleri ocaktan aldı ve misafirlerinin önüne büyük bir kase yam lapası ile acı yaprak çorbası koydu. Okonkwo’nun oğlu Nwoye rafya palmyesinden elde edilen bir testi tatlı şarap getirdi.

“Koca adam olmuşsun,” dedi Obierika, Nwoye’ye. “Arkadaşın Anene sana selam söylememi istedi.”

“O iyi mi?” diye sordu Nwoye.

“Hepimiz gayet iyiyiz,” dedi Obierika.

Ezinma da ellerini yıkamaları için bir testi su getirdi. Sonra yemek yemeye ve şarap içmeye başladılar.

“Ne zaman yola çıktınız?” diye sordu Okonkwo.

“Horozlar ötmeden önce yola çıkmayı planlamıştık,” dedi

Obierika. “Ama Nweke gün iyice ışıyana dek gelmedi. Yeni evlenmiş bir adamla asla erken bir vakit için sözleşme.” Bu söz üzerine hepsi birden güldüler.

“Nweke evlendi mi?” diye sordu Okonkwo.

“Okadigbo’nun ikinci kızıyla evlendi,” dedi Obierika.

“Çok iyi,” dedi Okonkwo. “Horozun ötüşünü duymadığın için seni suçlayamam.”

Yemeklerini bitirdikten sonra Obierika getirdikleri iki ağır çantayı gösterdi.

“Yamlarının parası,” dedi. “Sen gider gitmez büyük olanları sattım. Daha sonra tohtuluk yamların bir kısmını sattım, bir kısmını da hasat ortaklarına verdim. Sen dönene dek bunu her yıl yapacağım. Şimdi paraya ihtiyacın olabileceğini düşünüp getireyim dedim. Yarın ne olacağını kim bilebilir? Belki klanımıza yeşil adamlar gelir ve bizi vururlar.”

“Tanrı buna izin vermez,” dedi Okonkwo. “Sana nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum.”

“Ben sana söyleyebilirim,” dedi Obierika. “Benim için oğullarımdan birini öldür.”

“Bu yeterli olmaz,” dedi Okonkwo.

“O halde kendini de öldür,” dedi Obierika.

“Bağışla beni,” dedi Okonkwo gülerek. “Sana teşekkür etme konusunu daha fazla uzatmayacağım.”

16.

Yaklaşık iki yıl sonra Obierika sürgündeki arkadaşını tekrar ziyarete gittiğinde haberler daha üzücüydü. Umuofia'ya misyonerler gelmişti. Kiliselerini inşa etmiş, bir avuç mühtedi kazanmış, civardaki kasaba ve köylere gezici vaizler göndermeye başlamışlardı. Bu durum klanın liderlerini çok üzüyordu, ama çoğu, bu tuhaf dinin ve beyaz adamın tanrısının bu topraklarda uzun süre tutunamayacağına inanıyordu. Mühtedilerin hiçbirisi toplantılarda sözüne itibar edilen adamlar değildi. Hiçbirinin unvanı yoktu. Genellikle *efulefu* denen değersiz, boş insanlardı. Klan dilinde *efulefu*, palasını satan ve savaşa giderken sadece kın takan adam olarak tasvir ediliyordu. Agbala'nın rahibesi Çielo mühtedileri klanın dışkuları, yeni dini de bu dışkuları yemeye gelmiş kuduz bir köpek olarak nitelendiriyordu.

Obierika'yı Okonkwo'yu ziyaret etmeye iten şey, oğlu Nwoye'yi son zamanlarda birdenbire Umuofia'daki misyonerlerle birlikte görmeye başlamasıydı.

Obierika çocukla konuşmak için misyonerlerden zar zor izin aldıktan sonra Nwoye'ye, "Burada ne yapıyorsun?" diye sormuştu.

"Artık onlardan biriyim," demişti Nwoye.

Ne diyeceğini şaşırان Obierika, "Baban nasıl?" diye sormuştu.

“Bilmiyorum. O benim babam değil,” demişti Nwoye üzüntüyle.

Bunun üzerine Obierika arkadaşını görmek için Mbanta'ya gitti. Fakat Okonkwo, Nwoye hakkında konuşmak istemiyordu. Hikâyeyi ancak Nwoye'nin annesinden parça parça öğrenebildi.

Misyonerlerin gelişi Mbanta köyünde epeyce heyecan uyandırdı. Toplam altı kişiydiler, içlerinden biri beyazdı. Köydeki tüm erkek ve kadınlar beyaz adamı görmek için dışarı çıktı. Bu tuhaf adamlara dair hikâyeler, içlerinden biri Abame'de öldürülüp demir atı kutsal kapok ağacına bağlandığından beri artmıştı. O yüzden de herkes beyaz adamı görmeye gitti. Hasat bitmişti. Yılın bu zamanında herkes evindeydi.

Hep birlikte toplandıklarında beyaz adam onlara hitaben konuşmaya başladı. İgbo halkından bir tercüman vasıtasıyla konuşuyordu. Gerçi tercümanlık yapan adamın lehçesi farklıydı, Mbantalıların kulaklarını tırmalıyordu. Çoğu insan onun lehçesiyle ve kelimeleri kullandığındaki tuhaflıkla dalga geçti. ‘Kendim’ diyeceğine her defasında ‘Kalçalarım’ diyordu. Yine de buyurgan bir duruşu vardı, klan halkı onu dinledi. Renginden ve dilinden anlayacakları üzere, kendisinin onlardan biri olduğunu söyledi. İçlerinden biri İgbo dilini bilmese de diğer dört siyah adamın da kardeşleri olduğunu, ayrıca beyaz adamın da kardeşleri olduğunu, çünkü herkesin Tanrı'nın oğlu olduğunu söyledi. Onlara bu yeni Tanrı'yı anlattı; O, bütün dünyanın, tüm erkek ve kadınların yaratıcısıydı. Fakat onlar tahtadan ve taştan yapılma sahte tanrılara tapıyorlardı. Bunun üzerine kalabalıktan derin bir uğultu yükseldi. Gerçek Tanrı yukanda yaşıyordu, öldükleri zaman tüm insanlar yargılanmak üzere O'nun huzuruna çıkardı. Kötü

insanlar ve körlükleri yüzünden taş, tahtaya tapan putperestler palmiye yağı gibi yanan bir ateşe atılacaktı. Ama gerçek Tanrı'ya tapan iyi adamlar sonsuza dek O'nun mutlu krallığında yaşayacaktı. "Bizler bu büyük Tanrı tarafından sizlere günahkar yolunuza ve sahte tanrılarınızı bırakıp O'na dönmenizi, böylece öldüğünüzde kurtulabileceğinizi söylemek için gönderildik," dedi.

İçlerinden biri, "Senin kalçaların dilimizi anlıyor," dedi neşeyle. Bunun üzerine kalabalıktaki herkes güldü.

Beyaz adam tercümanına, "Ne dedi?" diye sordu. Ama cevap vermesine fırsat kalmadan başka bir adam, "Beyaz adamın atı nerede?" diye sordu. İgbo misyonerler aralarında konuşup muhtemelen bisikleti kast ettiği sonucuna vardılar. Bunu beyaz adama söylediklerinde adam müşfik bir şekilde gülümsedi.

"Söyle onlara," dedi, "buraya, yanlarına yerleştiğimizde çok sayıda demir at getireceğim. Hattâ bazıları bunlara kendileri de binebilecekler." Bu onlara tercüme edildi, fakat son cümlesinin çok azı duyabildi. Kendi aralarında hararetle konuşmaya başlamışlardı, çünkü beyaz adam onlarla birlikte yaşayacağını söylemişti. Bunu hiç beklemiyorlardı.

Yaşlı bir adam, bir sorusu olduğunu söyledi. "Sizin tanrınız hangisi?" diye sordu. "Toprak tanrıçası mı, gökyüzü tanrısı mı, şimşek tanrısı Amadiora mı, hangisi?"

Tercüman bunu beyaz adama çevirdi, o da hemen cevap verdi: "Saydığın tanrıların hiçbirisi tanrı değil. Onlar size dostlarınızı öldürmenizi ve masum çocukları katletmenizi söyleyen sahte tanrılar. Tek bir gerçek Tanrı var; toprağı, gökyüzünü, seni, beni, hepimizi yaratan O'dur."

Başka bir adam, "Eğer tanrılarımızı bırakır ve senin tanrının izinden gidersek ihmal ettiğimiz tanrıların ve atalarımızın öfke-

sinden bizi kim koruyacak?” diye sordu.

“Sizin tanrılarınız canlı değil, size zarar veremezler,” dedi beyaz adam. “Onlar yalnızca taş ve tahta parçaları.”

Bu tercüme edildiğinde Mbanta halkı alaylı kahkahalara boğuldu. Aralarında bu adamlar deli olmalı diye konuştular. Yoksa Ani ve Amadior’un zararsız olduğunu nasıl söyleyebilirlerdi? Ya İdemili ve Ogwugwu? İçlerinden bazıları gitmeye davrandı.

Bunun üzerine misyonerler birdenbire şarkı söylemeye başladılar. Evanjelizmin neşeli ve coşkulu şarkılarından biriydi bu ve İgbo insanının kalbindeki suskun ve tozlu akortları uyandıracak kadar etkiliydi. Tercüman her dizeyi çevirdi. İzleyicilerden bazıları adeta büyülenmiş gibiydi. Şarkı, Tanrı’nın sevgisinden habersiz, karanlıkta korkuyla yaşayan kardeşlerin hikâyesini anlatıyordu. Tanrı’nın evinden ve şefkatli çobanın ilgisinden uzakta, tepelerde tek başına dolaşan koyundan bahsediyordu.

Şarkı bitince tercüman, Tanrı’nın oğlundan bahsetti. İsmi İsa Mesih’ti. Şimdiye dek sırf adamları dövüp köyden atma umuduyla bekleyen Okonkwo, “Bize kendi ağzınla yalnızca tek bir tanrı olduğunu söyledin. Şimdi oğlundan bahsediyorsun. O halde bir de eşi olmalı,” dedi. Kalabalık onu onayladı.

“Eşi olduğunu söylemedim,” dedi tercüman zayıf bir tonda.

“Kalçaların oğlu olduğunu söyledi ya,” dedi şakacı olanı. “O halde eşi de olmalı ve hepsinin de kalçaları olmalı.”

Misyoner onu duymazlıktan gelip Kutsal Üçleme’yi anlatmaya devam etti. Sonunda Okonkwo adamın kesinlikle deli olduğuna kanaat getirdi. Omuzlarını silkip öğle şarabını hazırlamaya gitti.

Ama içlerinde genç bir delikanlı adeta büyülenmiş gibiydi. İsmi Nwoye’ydi, Okonkwo’nun ilk oğlu. Onu büyüleyen şey Kutsal Üçleme’nin saçma mantığı değildi. Bunu anlamamıştı bile.

Fakat yeni dinin šiiri iliklerine dek işlemişti. Karanlıkta korkuyla oturan kardeşlerin hikâyesini anlatan ilahi, genç ruhuna bir türlü rahat vermeyen inatçı ve muğlak bir soruyu, çalılığa atılmış ağlayan ikizler ile öldürülen İkemefuna meselesini cevaplar gibiydi. İlahi, kurumuş ruhuna akarken yüreğinde bir rahatlama hissetmişti. İlahinin sözleri, güçlkle nefes alan toprağın kavrulmuş yüzeyinde eriyen donmuş yağmur damlaları gibiydi. Nwoye'nin toy zihni allak bullak olmuştu.

17.

Misyonerler ilk dört beş gecelerini pazar yerinde geçirdiler. Sabahleyin vaaz vermek üzere köye gittiler. Köylülere krallarının kim olduğunu sordular, fakat orada kral olmadığı cevabını aldılar. “Bizde unvanlı adamlar, rahipler ve yaşlılar var,” dedi köylüler.

İlk günün yarattığı heyecandan sonra unvanlı adamları ve yaşlıları bir araya toplayıp görüşmeleri kolay olmadı. Fakat ısrarlarından vazgeçmediler ve sonunda Mbanta'nın yöneticileri tarafından kabul edildiler. Onlardan kiliselerini inşa etmek için kendilerine arazi vermelerini istediler.

Her köyün ve klanın kendine ait bir Kötülük Ormanı vardı. Buraya cüzzam ve çiçek hastalığı gibi gerçekten kötücül hastalıklardan ölenler gömülürdü. Ayrıca büyük hekimler öldüğünde güçlü putlarının atıldığı bir çöplük alanıydı. Dolayısıyla, Kötülük Ormanı denen yer uğursuz ve karanlık güçlerle doluydu. Mbanta'nın yöneticileri misyonerlere bu ormanı verdi. Onları klanlarında istemiyorlardı, bu yüzden de aklı başında hiç kimsenin kabul etmeyeceği bu teklifi sunmuşlardı.

Kendi aralarında konuşmaya çekildiklerinde Uçendu, “Ma-

betlerini inşa etmek için arazi istiyorlar. Onlara araziyi vereceğiz,” deyip sustu. Diğerlerinden şaşkınlık ve itiraz mırıltıları yükseldi. “Onlara Kötülük Ormanı’ndan bir arazi verelim,” diye devam etti. “Ölüme karşı zaferleriyle böbürlenip duruyorlar. Onlara gerçek bir savaş alanı verelim ki zaferlerini gösterebilsinler.” Bunun üzerine hepsi kahkahayla gülüp onayladı. Misyonerleri tekrar çağırdılar. ‘Aralarında fısıldayabilmek’ için kendilerini bir süre yalnız bırakmalarını istemişlerdi. Misyonerler gelince Kötülük Ormanı’ndan istedikleri kadar arazi alabileceklerini söylediler. Fakat onlar çok şaşırtıcı bir tepki vererek, teşekkür edip şarkı söylemeye başladılar.

Yaşlılardan birkaçı, “Anlamadılar,” dedi. “Ama yarın sabah arazilerine gittiklerinde anlarlar.” Bunun ardından dağıldılar.

Ertesi sabah kaçık adamlar sahiden de ormanın içinde bir bölgeyi temizleyip binalarını inşa etmeye başladılar. Mbantalılar sakinleri hepsinin dört gün içinde öleceğini düşünüyordu. İlk gün geçti; ikinci, üçüncü, dördüncü gün geçti ama hiçbiri ölmedi. Herkes şaşkıncı. Bir süre sonra beyaz adamın putunun olağanüstü güçleri olduğu konuşulmaya başlandı. Taktığı gözlüklerle kötü ruhları görebildiği ve onlarla konuşabildiği söylendi. Çok geçmeden beyaz adam ilk üç mühtedisini kazandı.

Nwoye yeni dinin daha ilk günden etkisine girmişti, fakat bu sırrı kendisine sakladı. Babasından korktuğu için misyonerlere fazla yaklaşmaya cesaret edemedi. Ama pazar yeri ve köyün oyun bahçesi gibi açık alanlara vaaz vermeye ne zaman gelseler Nwoye de oradaydı. Anlattıkları basit hikâyelerin bazılarını çoktan öğrenmişti.

“Bir kilise inşa ettik,” dedi tercüman Bay Kiaga. Artık çocuk cemaatinden o sorumluydu. Beyaz adam merkez binalarını inşa

ettirdiği Umuofia'ya geri dönmüştü. Buradan Bay Kiaga'nın Mbanta'daki cemaatini düzenli aralıklarla ziyarette geliyordu.

“Bir kilise inşa ettik,” dedi Bay Kiaga. “Ve hepinizin her yedi günde bir, gerçek Tanrı'ya tapmak üzere buraya gelmenizi istiyoruz.”

Ertesi Pazar, Nwoye kırmızı topraktan yapılmış, saz damlı, küçük binanın önünden defalarca geçti. Bir türlü cesaretini toplayıp içeri giremedi. İçeride söylenen şarkıları işitti. Bu şarkıları söyleyen olsa olsa bir avuç adamdı, ama sesleri gür ve kendinden emindi. Kilise daire şeklinde bir açıklığın üstüne inşa edilmişti, dışarıdan bakınca Kötülük Ormanı'nın açık ağzı gibi görünüyordu. Acaba geleni dişleriyle kapmayı mı bekliyordu? Nwoye kilisenin önünden birkaç kez geçtikten sonra evine döndü.

Mbanta halkı, tanrılarının ve atalarının bazen uzun süre sabredip, kendilerine meydan okuyan kişiye kasten göz yumduklarını gayet iyi biliyordu. Ama böylesi durumlarda bile en fazla yedi pazar haftası, yani yirmi sekiz gün beklerlerdi. Kimsenin bu sınırı aşmasına izin vermezlerdi. Bu yüzden de hadlerini bilmez misyonerlerin Kötülük Ormanı'na kiliselerini inşa etmelerinin yedinci haftası yaklaştıkça köydeki heyecan arttı. Köylüler bu adamları bekleyen felaketten öylesine emindi ki, içlerinden birkaçı yeni dine katılmayı bir süreliğine ertelemenin akıllıca olacağını düşünüyordu.

Sonunda tüm misyonerlerin ölmesi gereken gün geldi. Ama hâlâ hayattaydılar, öğretmenleri Bay Kiaga için kırmızı topraktan, saz damlı bir ev inşa ediyorlardı. O hafta bir avuç mühtedi daha kazandılar. İlk defa içlerinden biri kadındı. Adı Nneka'ydı, zengin bir çiftçi olan Amadi'nin eşiydi ve karnı burnundaydı.

Daha önce dört kez doğum yapmıştı. Ama her seferinde ikiz doğurmuştu ve bebekler doğar doğmaz ormana atılmışlardı. Kocas

ve kocasının ailesi bu kadından epeyce şikayetçiydiler. Bu yüzden Hıristiyanlara katılmak üzere evden kaçtığını anladıklarında pek de rahatsız olmadılar, hattâ ondan kurtulmaları için iyi bir bahane olmuştu bu.

Bir sabah Okonkwo'nun kuzeni Amikwu komşu köyden dönüş yolunda kilisenin önünden geçerken Nwoye'yi Hıristiyanlarla birlikte gördü. Çok şaşırды, eve döner dönmez doğruca Okonkwo'nun kulübesine gitti ve ona gördüklerini anlattı. Kadınlar kendi aralarında hararetle konuşmaya başladılar, fakat Okonkwo hiç kılmıdamadan oturmaya devam etti.

Nwoye ikinci vakti eve döndü. *Obi*'sine girip babasını selamladı, ama cevap alamadı. İç avluya gitmek üzere arkasını dönmüştü ki, Okonkwo birden öfkeyle ayağa fırlayıp boynunu sıktı.

“Neredeydin?” dedi kekeleyerek.

Nwoye boğazını sımsıkı saran ellerden kendini kurtarmaya çalıştı.

“Seni öldürmeden önce bana cevap ver!” diye kükredi Okonkwo. Sonra alçak duvarın üzerinde duran kalın sopayı alıp iki üç kez şiddetle vurdu.

“Cevap ver bana!” diye tekrar haykırdı. Nwoye öylece dikilip ona baktı, tek kelime söylemedi. Kadınlar dışarıda çığlık atıyor, içeri girmeye korkuyorlardı.

“O çocuğu derhal bırak!” Dış avludan gelen sesin sahibi, Okonkwo'nun dayısı Uçendu'ydu. “Delirdin mi?”

Okonkwo cevap vermedi. Ama dediğini yapıp çocuğu bıraktı. Nwoye evden çıktı, bir daha da asla geri dönmedi.

Tekrar kiliseye gitti ve Bay Kiaga'ya, beyaz misyonerin genç Hıristiyanlara okuma yazma öğretmek üzere Umuofia'da açtığı okula gitmeye karar verdiğini söyledi.

Bay Kiaga çok mutlu oldu. Makamlı bir tonlamayla, “Benim uğruma annesini ve babasını terk edenler kutsanmıştır,” dedi. “Artık sözlerimi işitenler annem ve babamdır.”

Nwoye söylediğini tam olarak anlayamadı. Ama babasını terk ettiği için mutluydu. Daha sonra annesi, erkek ve kız kardeşleri için tekrar dönecek, onları yeni dine geçmeye ikna edecekti.

Okonkwo o gece kulübesinde oturup gözlerini odun ateşine dikti ve olanları düşündü. Birden içinde yakıcı bir öfke kabardı. Palasını alıp kiliseye gitmek ve o aşağılık, kafir güruhun tümünü birden öldürmek için dayanılmaz bir istek duydu. Fakat biraz daha düşününce, ‘Nwoye için savaşmaya değmez,’ diye geçirdi içinden. Yüreğinin derinliklerinden, ‘Neden bunca insan arasında ben, Okonkwo, böyle bir oğulla lanetlendim?’ diye bağırdı. Bunda kişisel tanrısının, ç’isinin parmağı olduğunu açıkça görebiliyordu. Yoksa başına gelen büyük talihsizliği ve sürgün edilmesini, şimdi de rezil oğlunun bu davranışını başka neyle açıklayabilirdi? Düşündükçe, oğlunun işlediği suçun ne denli büyük bir alçaklık olduğu tüm çıplaklığıyla belirginleşmeye başladı. İnsanın babasının tanrılarını terk edip yaşlı tavuklar gibi gıdaklayan bir grup yumuşak adama katılması iğrençliğin son raddesiydi. Ya öldüğü zaman tüm oğulları Nwoye’nin izinden gitmeye karar verir de atalarına yüz çevirirlerse? Tümöyle yok olmayı çağrıştıran bu korkunç manzara karşısında Okonkwo’nun bedenine soğuk bir ürperti yayıldı. Kendisini ve babasını atalarının mabedinde, tapınmak ve adak adamak için boş yere beklerken gördü. Karşılarında geçmiş günlerin küllerinden başka hiçbir şey yoktu. O sırada çocukları beyaz adamın tanrısına dua ediyordu. Böyle bir şey olacak olursa o, Okonkwo tümünü yeryüzünden silecekti.

Okonkwo’nun lakabı ‘Kükreyen Ateş’ti. Odun ateşine bakarken bunu hatırladı. O, alev alev yanan bir ateşti. O halde nasıl

Nwoye gibi yoz ve yumuşak bir oğlu olabiliyordu? Belki de Nwoye onun oğlu değildi. Hayır! Olamazdı. Eşi onu kandırmıştı. Gidip ona gösterecekti! Fakat birden Nwoye'nin kendi babasına, büyükbabası Unoka'ya benzediğini düşündü. Bu düşüncüyü derhal zihninden kovdu. Ona, Okonkwo'ya alev alev yanan ateş diyorlardı. Nasıl olmuştu da kadın gibi bir oğlu olmuştu? Kendisi Nwoye'nin yaşındayken güreşçiliği ve korkusuzluğuyla tüm Umuofia'ya çoktan nam salmıştı.

Derin bir iç çekti; için için yanan odun da halden anlarcasına aynı anda iç çekti. Okonkwo'nun gözleri birden büyüdü. Şimdi tüm meseleyi açıkça görebiliyordu. Alev alev yanan ateş, soğuk ve kudretsiz küller doğuruyordu. Tekrar derin bir iç çekti.

18.

Mbanta'daki genç kilise ilk zamanlarında birkaç kriz atlattı. Başlarda klan, kiliseye fazla ömür biçmiyordu. Fakat düşüncüklerinin aksine varlığını devam ettirdi, hattâ gitgide daha da güçlendi. Klan rahatsız oldu, ama çok da endişelenmedi. Eğer bir *efulefu* güruhu Kötülük Ormanı'nda yaşamaya kararlıysa kendi bilecekleri işti. Düşünülecek olursa Kötülük Ormanı bu tür istenmeyen insanlar için uygun bir evdi. İkizleri çalılıklardan kurtardıkları doğrudu, öte yandan onları hiçbir zaman köye getirmemişlerdi. Köylülere göre ikizler ne de olsa hâlâ atıldıkları yerdeydi. Toprak tanrıçası, misyonerlerin işledikleri günahları masum köylülere ödetecek değildi ya?

Fakat bir defasında misyonerler sınırı aşmıştı. Üç mühtedi köye gelmiş ve açıkça böbürlenerek tüm tanrıların cansız ve etkisiz olduğunu, hepsinin mabetlerini yakarak onlara meydan okuyacaklarını söylemişlerdi.

Bunun üzerine rahiplerden biri, "Sen git de annenin cinsel organını yak," demişti. Adamlar yakalanmış ve kanlar içinde kalana dek dövülmüştü. Bundan sonra kilise ve klan arasında uzun süre hiçbir şey olmamıştı.

Diğer yandan beyaz adamın yalnızca din getirmekle kalmayıp hükümet de kurduğu söylentileri artmaya başlamıştı. Umuofia'da kendi dinlerine inananları korumak için bir mahkeme binası inşa

ettikleri söyleniyordu. Hattâ denildiğine göre misyonerlerden birini öldüren bir adamı asmışlardı.

Bu söylentiler artık sıkça konuşulmaya başlansa da Mbanta halkına masal gibi geliyordu, o yüzden de yeni kilise ile olan ilişkilerini henüz etkilememişti. Burada bir misyonerin öldürülmesi söz konusu olamazdı. Bay Kiaga ne kadar deli olsa da zararsız bir adamdı. Mühtedileri de klandan kaçmak zorunda kalmadan kimse öldüremezdi. Çünkü ne kadar değersiz de olsalar, onlar hâlâ klan üyesiydiler. Dolayısıyla beyaz adamın hükümeti ve Hıristiyanları öldürmenin sonuçları hakkındaki söylentileri hiç kimse ciddiye almadı. Zaten şimdiye dek verdiklerinden daha fazla rahatsızlık yaratacak olurlarsa klandan kovup kurtulurlardı.

O sırada küçük kilise kendi sorunlarına fazlasıyla gömüldüğünden klanı rahatsız edecek durumda değildi. Tüm mesele, dışlanmışların kiliseye kabul edilmesiyle başlamıştı.

Dışlanmışlar, yani *osu*'lar, yeni dinin ikizleri ve klanda tiksinti yaratan benzer şeyleri kabul ettiğini görünce belki kendilerini de aralarına alırlar diye düşündüler. Bir Pazar günü içlerinden ikisi kiliseye gitti. İçeride birden bir hareketlenme oldu. Fakat yeni din, mühtediler üzerinde öylesine etkili olmuştu ki, dışlanmışlar girince, kiliseyi hemen terk etmediler. Yalnızca kendilerine fazla yakın oturduklarını düşünenler yer değiştirdiler. Bu bir mucizeydi. Fakat ancak ayın bitene dek sürebildi. Ayının hemen ardından bütün kilise itiraz ederek ayağa fırladı ve adamları dışarı çıkarmaya davrandı. Ama Bay Kiaga onları durdurdu.

“Tanrı'nın huzurunda özgür-köle ayrımı yoktur,” dedi. “Hepimiz Tanrı'nın çocuklarıyız ve bu insanları da kardeşimiz olarak kabul etmeliyiz.”

“Anlamıyorsunuz,” dedi mühtedilerden biri. “*Osu*'ları aramıza aldığımızı duyduklarında putperestler hakkımızda ne der? Bizimle alay ederler.”

“Etsinler,” dedi Bay Kiaga. “Kıyamet gününde Tanrı da onlara gülecek. Halklar neden öfkelenir, neden kibirlenir? Gökyüzünde oturan onlara gülecek. Tanrı onlarla alay edecek.”

“Anlamıyorsunuz,” diye diretti aynı adam. “Siz bizim öğretmenimizsiniz ve bize yeni dinle ilgili şeyler öğretebilirsiniz. Ama bu, bizlerin bildiği bir mesele.” Ve böyle deyiş *osu*’nun anlamını açıkladı.

Osu, bir tanrıya adanmış, tecrit edilmiş, o ve çocukları son-suza dek tabu sayılan kişiye denirdi. Özgür doğmuş olanlarla ne evlenebilir ne de onlar tarafından evlendirilebilirdi. Klandan dışlanmıştı, Büyük Mabet’in yakınlarında, köyün özel bir alanında yaşardı. Nereye gitse yasak kastının işaretini, yani uzun, düğüm düğüm olmuş, kirli saçlarını beraberinde götürürdü. Ustura kullanması yasaktı. Bir *osu*, özgür doğmuşların toplantılarına katılamazdı. Onlar da onun çatısı altına sığınamazdı. Klanın dört unvanından hiçbirini alamazdı. Öldüğü zaman kendi sınıfından olanlar tarafından Kötülük Ormanı’na gömülürdü. Böyle bir adam nasıl olur da İsa’nın takipçisi olabilirdi?

“Onun İsa’ya benden ve sizden daha fazla ihtiyacı var,” dedi Bay Kiaga.

“O halde ben klana geri döneceğim,” dedi adam ve çıkıp gitti. Bay Kiaga kararlı duruşundan ödün vermedi. Genç kiliseyi kurtaran da onun bu kararlılığı oldu. Sarsılmaz inancı, bocalayan mühtedilere ilham ve güven verdi. Dışlanmışlara uzun, dolaşık saçlarını kesmelerini söyledi. Adamlar ölebileceklerini düşünüp korktular.

“Putperest inancınızın işaretini kesmezseniz sizi kiliseye kabul etmeyeceğim,” dedi Bay Kiaga. “Öleceğinizden korkuyorsunuz. Neden öleceksiniz ki? Saçını tıraşlayan diğer insanlardan nasıl farklı olabilirsiniz? Sizi de onları da aynı Tanrı yarattı. Ama

onlar sizi cüzzamlılar gibi dışladılar. Bu, kutsal adına inanan herkese sonsuz yaşam vaat eden Tanrı'nın iradesiyle çelişiyor. Putperestler şunu veya bunu yaparsanız ölürsünüz diyorlar, siz de korkuyorsunuz. Bu araziye kilise inşa edersem benim de öleceğimi söylemişlerdi. Öldüm mü? İkizlere bakarsam öleceğimi söylemişlerdi. Ama hâlâ hayattayım. Putperestlerin söylediği her şey yanlış. Doğru olan yalnızca bizim Tanrı'mızın sözleri.”

Bunun üzerine dışlanmışlar saçlarını kestiler ve kısa süre içinde yeni dinin en sadık taraftarları haline geldiler. Dahası Mbanta'daki *osu*'ların hemen hepsi onların izinden gitti. Bir yıl sonra taşkınlığa kapılıp su tanrısının simgesi kutsal piton yılanını öldürerek kiliseyi klanla ciddi bir çatışmaya sürükleyen de onlardan biri oldu.

Asil piton yılanı, Mbanta ve civardaki tüm klanlarda en fazla saygı duyulan hayvandı. Onun için 'Atamız' denir ve istediği yere gitmesine, hattâ insanların yataklarına girmesine bile izin verilirdi. Evdeki fareleri yer, bazen de tavukların yumurtalarını yutardı. Bir klan üyesi, asil piton yılanını kazara öldürecek olsa kefareti için kurbanlar keser ve tıpkı büyük bir adamın ölümünde yapıldığı şekilde pahalı bir cenaze töreni düzenlerdi. Pitonun kasıtlı olarak öldürülmesi için herhangi bir ceza öngörülmemişti. Böyle bir şeyin olabileceğine hiç kimse ihtimal vermemişti.

Belki gerçekten de olmamıştı. Klan önce olaya bu şekilde bakmıştı. Adamı yılanı öldürürken gören hiç kimse yoktu. Bu hikâyeyi Hıristiyanlar kendi aralarında çıkarmışlardı.

Yine de Mbanta'nın liderleri ve yaşlıları bu konuda ne yapacaklarına karar vermek için toplandılar. Çoğu, savaşa hazır bir halde öfkeyle uzun uzun konuştu. Annesinin köyündeki meselelerde rol almaya başlamış olan Okonkwo bu iğrenç güruh kırbaçlarla dövülerek kovulmadıkça köyde huzurun olmayacağını

söyledi.

Fakat diğer çok sayıda insan durumu farklı değerlendiriyordu ve sonunda üstün gelen görüş onlarınki oldu.

İçlerinden biri, “Geleneğimizde tanrılarımız için savaşmak yoktur,” dedi. “Şimdi de buna cüret etmeyelim. Bir adam kutsal pitonu kulübesinin mahremiyetinde öldürdüyse bu mesele onunla tanrı arasındadır. Biz bunu görmedik. Kendimizi tanrıyla kurbanı arasına koyarsak suçluya yöneltilen felaketler bize de sıçrayabilir. Bir adam kutsal şeylere küfrettiğinde ne yaparsınız? Gidip ağzını mı kaparsınız? Hayır. Duymamak için parmaklarımızla kulaklarımızı tıkarız. Bilge davranış böyledir.”

“Korkakça yorumlar yapmayalım,” dedi Okonkwo. “Bir adam kulübeme gelip yere dışkısını yapsa ne yaparım? Gözlerimi mi kaparım? Hayır! Bir sopa alıp kafasını kırarım. Erkek dediğin böyle yapar. Bu insanlar her gün üstümüze pislik saçıyor, Okeke ise onları görmezden gelelim diyor.” Okonkwo tiksinti dolu bir ses çıkardı. ‘Bu klan çok yumuşak,’ diye düşündü. Babasının köyü Umuofia’da böyle bir şey asla olmazdı.

“Okonkwo doğru söylüyor,” dedi bir başka adam. “Bir şey yapmalıyız. Bu adamları dışlayalım. O zaman iğrençliklerinden sorumlu tutulmayız.”

Toplantıdaki herkes fikrini söyledi. Sonunda Hıristiyanları dışlama kararı alındı. Okonkwo tiksintiyle dişlerini gıcırdattı.

O gece bir tellal Mbanta’nın dört bir yanını dolaşarak yeni dinin taraftarlarının bundan böyle klan yaşamı ve ayrıcalıklarından mahrum bırakılacağını duyurdu.

Hıristiyanların sayısı zamanla artmıştı. Artık kendilerinden emin ve rahat durumda olan erkek, kadın ve çocuklardan oluşan küçük bir topluluk haline gelmişlerdi. Beyaz misyoner Bay Brown düzenli olarak ziyarete geliyordu. Bir defasında, “İçinize

ilk tohumun atılmasından bu yana yalnızca on sekiz ay geçtiğini düşününce, Tanrı'nın yaptığı şeye bakıp hayret ediyorum,” demişti.

Kutsal hafta içinde Çarşamba günüydü. Bay Kiaga kadınlardan kırmızı toprak, beyaz tebeşir ve su getirmelerini istemişti. Paskalya için kiliseyi temizleyip parlatacaklardı. Kadınlar kendi aralarında üç grup oluşturmuştu. O sabah erkenden yola çıktılar. Bir kısmı su testilerini alıp nehre, bir kısmı çapalar ve sepetlerle köyün kırmızı toprak çukuruna, diğerleri de kireç taşı ocağına gitti.

Bay Kiaga kadınların aralarında hararetle konuştuğunu işittiğinde kilisede dua ediyordu. Duasını tamamladı ve neler olduğuna bakmak için yanlarına gitti. Kadınlar kiliseye boş testilerle dönmüşlerdi. Birtakım genç adamların kendilerini nehirden kırbaçlarla kovaladıklarını söylediler. Az sonra kırmızı toprak için giden kadınlar da boş sepetlerle döndüler. Bazısı feci şekilde kamçılanmıştı. Tebeşire giden kadınlar da benzer bir hikâyeyle döndüler.

İyice afallayan Bay Kiaga, “Tüm bunlar ne anlama geliyor?” diye sordu.

“Köy bizi dışladı,” dedi kadınlardan biri. “Tellal dün gece duyurdu. Ama geleneğimizde kimseyi nehirden ya da ocaktan mahrum bırakmak yoktur.”

Başka bir kadın, “Bizi mahvetmek istiyorlar,” dedi. “Pazara girmemize izin vermeyeceklermiş. Öyle söylediler.”

Bay Kiaga birini gönderip köydeki erkek mühtedileri çağırtaçaktı ki, zaten yolda olduklarını gördü. Elbette tellalı hepsi duymuştu, ama kadınların nehirden mahrum edildiğini hayatları boyunca hiç işitmemişlerdi.

“Gelin,” dediler kadınlara. “Sizinle gelip o korkakların karşısına çıkacağız.” Bazılarının elinde büyük sopalar vardı, hattâ

bazılarında pala bile vardı.

Ama Bay Kiaga onlara engel oldu. Önce neden dışlandıklarını öğrenmek istedi.

Adamlardan biri, “Okoli’nin kutsal pitonu öldürdüğünü söylüyorlar,” dedi.

“Bu doğru değil,” dedi başkası. “Okoli bunun doğru olmadığını bana kendi ağzıyla söyledi.”

Okoli orada olmadığından kendi adına konuşamadı. Önceki gece hastalanmıştı. Gün bitmeden önce de öldü. Onun ölümü, tanrıların hâlâ kendi başlarına savaşabildiklerini göstermişti. Bunun üzerine klan, Hıristiyanları daha fazla taciz etmeye gerek görmedi.

19.

Yılın son şiddetli yağmurları yağıyordu. Duvar yapımında kullanılan kırmızı toprağı ayakla çiğneme vakti gelmişti. Daha erken yapılamazdı, çünkü şiddetle yağın yağmur çiğnenmiş toprak yığını silip süpürürdü. Daha geç de yapılamazdı, çünkü hasat zamanı yaklaşıyordu ve onun ardından da kuru mevsim başlayacaktı.

Okonkwo'nun Mbanta'daki son hasadı olacaktı bu. Boşa giden, yıpratıcı yedi yıl artık nihayet bitiyordu. Annesinin köyünde maddi durumu gayet iyiydi, fakat erkeklerin cesur ve savaşçı olduğu atalarının toprağı Umuofia'da kalsaydı daha da zenginleşeceğini biliyordu. Bu yedi yıl içinde klanının en yüksek mertebesine ulaşabilirdi. Sürgünde geçen her gününe acıyordu. Annesinin akrabaları başından beri ona hep çok nazik davranmıştı, onlara minnettardı. Fakat bu gerçekleri değiştirmiyordu. Sürgünde doğan ilk çocuğunun ismini onları düşünerek nezaketen Nneka, yani 'Anne Yücedir' koymuştu. Fakat iki yıl sonra oğlu olduğunda onun adını Nwofia, yani 'Yaban Topraklarda Doğdu' koydu.

Sürgündeki son yılı başlar başlamaz Obierika'ya para gönderip eski arazisinde kendisine iki kulübe yapmasını rica etti. Diğer kulübeleri ve evinin dış duvarını yapana dek ailesiyle birlikte bu kulübelerde yaşayacaklardı. Kendi *obi*'sini ve dış duvarı yapmasını bir başkasından isteyemezdi. Bunlar bir adamın kendisininin

yapacağı ya da babasından miras alacağı şeylerdi.

Yılın son şiddetli yağmurları düşmeye başladığında Obierika haber göndererek iki kulübenin yapıldığını bildirdi. Okonkwo dönüşü için hazırlanmaya başladı. Yağmur mevsiminin sonunda yola çıkacaktı. Aslında daha önce, yağmurlar devam ederken dönüp evini o yıl inşa etmek isterdi, ama bu durumda yedi yıllık cezasını kısaltmış olacaktı. Böyle bir şey mümkün değildi. Bu yüzden de sabırsızlıkla kuru mevsimin gelmesini bekledi.

Zaman ağır aksak ilerledi. Yağmurun şiddeti gitgide hafifleyip sonunda serpiştirmelere dönüştü. Arada bir yağmurla birlikte güneş de çıkıyor, hafif bir rüzgar onlara eşlik ediyordu. Bu, ferahlatıcı ve keyifli bir yağmurdur. Artık gökkuşağı da belirmeye başlamıştı. Bazen iki gökkuşağı oluyordu, biri anne diğeri ise kızı gibiydi: Biri genç ve güzel, diğeri yaşlı ve soluk bir gölgeydi. Gökkuşağına, gökyüzünün pitonu deniyordu.

Okonkwo üç eşini yanına çağırıp büyük bir ziyafet için hazırlanmalarını söyledi. “Gitmeden önce annemin akrabalarına teşekkür etmeliyim,” dedi.

Ekwefi'nin tarlasında önceki yıldan kalma manyok vardı. Diğer eşlerinin hiçbirinde yoktu. Tembel olduklarından değildi, onların besleyecek çok çocukları vardı. Ziyafet için manyoğu Ekwefi'nin hazırlayacağı anlaşılmıştı. Nwoye'nin annesi ve Ojiugo da çorba için biber, palmiye yağı ve tütülenmiş balık gibi diğer şeyleri hazırlayacaklardı. Et ve yamlarla Okonkwo ilgilenecekti.

Ekwefi ertesi sabah erkenden kalkıp kızı Ezinma ve Ojiugo'nun kızı Obiageli ile tarlasına, manyok toplamaya gitti. Her birinin elinde uzun bir hasır sepet, yumuşak manyok saplarını kesmek için bir pala ve manyokların köklerini kazıp çıkarmak için küçük bir çapa vardı. Şanslarına, gece boyunca hafif bir yağmur yağdığından toprak çok sert olmayacaktı.

“Fazla vakit harcamadan dilediğimiz kadar toplayabileceğiz,” dedi Ekwefi.

“Ama yapraklar ıslak olacak,” dedi Ezinma. Sepetini başının üstüne yerleştirmiş, kollarını göğsünde kavuşturmuştu. Üşüyordu. “Sırtıma soğuk suyun damlamasından hoşlanmıyorum,” dedi. “Güneşin doğup yaprakları kurutmasını beklemeliydik.”

Obiageli sudan hoşlanmadığını işitince, “Tuz,” diyerek ona takıldı. “Eriyeceğinden mi korkuyorsun?”

Hasadı toplamaları Ekwefi’nin söylediği gibi kolay oldu. Ezinma eğilip sapsarı kesmeye ve kökleri kazmaya başlamadan evvel uzun bir sopayla her ağaca sertçe vurdu. Bazen kazmaya gerek kalmıyordu. Gövdeyi tutup çekince toprak kalkıyor, kökler dipden kopup kendiliğinden çıkıyordu.

Büyükçe bir yığın topladıktan sonra nehre iki sefer yaptılar, orada her kadının manyoğunu mayaladığı sığ bir kuyusu vardı.

“Dört güne, hattâ üç güne hazır olur,” dedi Obiageli. “Kökler taze.”

“O kadar da taze değiller,” dedi Ekwefi. “Onları yaklaşık iki yıl önce ektim. Toprak sağlıksız, kökler bu yüzden küçük.”

Okonkwo hiçbir işi yarım yamalak yapmazdı. Eşi Ekwefi ziyafet için iki keçinin yeteceğini söyleyip itiraz edince ona karışmamasını söyledi.

“Ben imkânım olduğu için ziyafet veriyorum,” dedi. “Nehrin kıyısında yaşayıp ellerimi tükürükle yıkayamam. Annemin halkı bana çok iyi davrandı, onlara minnettarlığımı göstermeliyim.”

Böylece üç keçi ve çok sayıda tavuk kesildi. Tıpkı bir düğün ziyafeti gibiydi. Yam lapası ve yemeği, egusi çorbası, acı yaprak çorbası ve testi testi palmiye şarabı vardı.

Tüm *umunna*, yani yaklaşık iki yüz yıl önce yaşamış olan Oko-

lo'nun soyundan gelen herkes ziyafete davetliydi. Bu kalabalık ailenin en yaşlı üyesi Okonkwo'nun dayısı Uçendu'ydu. Kola cevizini kırması için ona verdiler. Önce atalarına dua etti. Onlardan sağlık ve çocuk diledi. "Zenginlik dilemiyoruz, çünkü sağlıklı ve çocukları olan bir adam zaten zengin de olacaktır. Daha fazla para değil, daha çok akraba için dua ediyoruz. Hayvanlardan daha iyi durumdayız, çünkü bizim akrabalarımız var. Hayvan kaşınan böğrünü ağaca sürter, insan ise akrabasından rica eder, ona kaşıtır." Böyle deyip özellikle Okonkwo ve ailesi için dua etti. Sonra kola cevizini kırdı ve loplardan birini ataları için yere attı.

Kola cevizi elden ele dolaşırken Okonkwo'nun eşleri, çocukları ve yemek pişirmek için onlara yardıma gelenler yiyecekleri getirmeye başladılar. Oğulları testi testi palmiye şarabı getirdi. O kadar çok yiyecek ve içecek vardı ki, akrabalarının çoğu şaşkınlıkla ıslık çaldı. Her şey getirilince Okonkwo konuşma yapmak için ayağa kalktı.

"Sizlerden bu ufak kolayı kabul etmenizi rica ediyorum," dedi. "Yedi yıl boyunca benim için yaptığınız bunca şeyin karşılığı olsun diye değil. Bir çocuk, annesinin sütünün hakkını hiçbir zaman ödeyemez. Sizleri çağırmamın tek nedeni akrabaların bir araya gelmesinin iyi olduğunu düşünmemdir."

Önce yam yemeği servis edildi, çünkü lapadan daha hafifti, ayrıca yam her zaman öncelikliydi. Sonra lapa dağıtıldı. Bazı akrabalar yanında *egusi* çorbası, bazıları acı yaprak çorbası içti. Ardından *umunna*'nın her üyesine bir porsiyon düşecek şekilde et dağıtıldı. Herkes yaş sırasına göre ayağa kalkıp payını aldı. Ziyafete gelemeyen birkaç akrabanın payı dahi sırayla evlerine götürüldü.

Palmiye şarabı içilirken *umunna*'nın en yaşlı üyelerinden biri Okonkwo'ya teşekkür etmek için ayağa kalktı.

“Böyle büyük bir ziyafet beklemediğimizi söylersem oğlumuz Okonkwo’nun ne kadar açık elli olduğunu bilmediğimizi söylemiş olurum. Hepimiz onu tanıyoruz ve büyük bir ziyafet vereceğini bekliyorduk. Ama bu umduğumuzdan da büyük oldu. Teşekkür ederiz. Hepsi sana on misli geri dönsün. Genç neslin kendilerini atalarından daha akıllı gördüğü bu günlerde bir adamın eski, görkemli usûle uygun davrandığını görmek çok güzel. Akrabalarına ziyafet veren bir adam bunu onları açlıktan kurtarmak için yapmaz. Herkesin evinde kendi yiyeceği vardır. Mehtaplı köy alanında toplandığımızda bunun nedeni ay değildir. Herkes onu kendi evinden de görebilir. Toplanınız, çünkü akrabaların bir araya gelmesi iyidir. Tüm bunları neden söylediğimi sorabilirsiniz. Söylüyorum, çünkü genç nesil için, sizler için korkuyorum.” Eliyle genç adamların çoğunun oturduğu yeri işaret etti. “Bana gelince, benim önümde kısa bir ömür kaldı. Uçendu, Unaçukwu ve Emefo’nun da öyle. Fakat siz genç insanlar için korkuyorum, çünkü akrabalık bağının ne kadar güçlü olduğunu anlamıyorsunuz. Tek bir ses olarak konuşmanın ne demek olduğunu bilmiyorsunuz. Peki, sonuç ne oldu? İğrenç bir din gelip arınıza yerleşti. Artık bir adam babasını ve kardeşlerini terk edebiliyor. Tıpkı birden delirip sahibine saldıran bir avcı köpeği gibi babalarının ve atalarının tanrılarına küfredebiliyor. Sizler için korkuyorum, klan için korkuyorum.” Sonra tekrar Okonkwo’ya döndü. “Bizi bir araya getirdiğin için teşekkür ederim.”

Bölüm Üç

20.

Insanın klanından uzak kalması için yedi yıl uzun bir süreydi. Bir adamın yeri, bıraktığı şekilde sonsuza dek onu beklemezdi. Daha gider gitmez bir başkası çıkıp doldururdu. Klan tıpkı bir kertenkele gibiydi; kuyruğunu kaybederse çok geçmeden yenisini çıkarırdı.

Okonkwo bunları biliyordu. Klanda hakimlik görevini üstlenen dokuz maskeli ruh arasındaki yerini kaybettiğinin farkındaydı. Savaşçı klanına, yayıldığı söylenen yeni dine karşı liderlik etme şansını kaybetmişti. Klanın en yüksek unvanlarını alabileceği yıllar boşa gitmişti. Ama bu kayıpların bazıları telafi edilebilirdi. Döndüğünde halkını etkilemeye kararlıydı. Oraya ihtişamla dönecek ve yitirdiği yedi yılı geri kazanacaktı.

Döndüğünde yapacaklarını planlamaya daha sürgününün ilk yıllarında başlamıştı. Öncelikle çok daha görkemli boyutlarda bir ev inşa edecekti. Ambarı eskisinden daha büyük olacaktı. İki yeni eşi için de kulübeler yapacaktı. Sonra oğullarını *ozo* topluluğuna üye yaparak zenginliğini kanıtlayacaktı. Klanda böylesi bir şeyi yapabilmek ancak gerçekten büyük olan adamların harcıydı. Okonkwo kendisine ne denli büyük bir itibar göstereceklerini açıkça görebiliyor, kendini en yüksek unvanı alırken hayal ediyordu.

Sürgündeki yılları birer birer geçerken ç'i sanki başına gelen felaketi telafi etmeye başlamış gibiydi. Yamları yalnızca annesinin

köyünde değil, Umuofia'da da bolca hasat veriyor, arkadaşı oradaki payını her yıl hasat ortaklarına dağıtıyordu.

Fakat sonra ilk oğlunun neden olduğu trajediyi yaşadı. Başta ona, ruhunun kaldıramayacağı kadar büyük bir acıymış gibi göründü. Ama Okonkwo dirençli bir ruha sahipti, sonunda bu acının da üstesinden gelmeyi başardı. Beş oğlu daha vardı, onları klanına uygun biçimde yetiştirecekti.

Oğullarını yanına çağırırdı. Obi'sine gelip oturdular. En küçüğü dört yaşındaydı.

“Hepiniz ağabeyinizin yaptığı büyük iğrençliği gördünüz,” dedi. “Artık o ne benim oğlum, ne de sizin ağabeyiniz. Benim ancak erkek olan, halkımın önünde başını dik tutabilen bir oğlum olabilir. İçinizde kadın olmayı tercih ederseniz varsa, ben hâlâ hayattayken Nwoye'nin peşinden gitsin ki onu lanetleyebileyim. Öldükten sonra bana sırt çevirecek olursanız sizi bulur, boynunuzu kırarım.”

Okonkwo kızları yönünden çok şanslıydı. Ezinma'nın kız olmasına üzülmekten hiç vazgeçmedi. Tüm çocukları içinde kendisinin her türlü ruh halini anlayabilen yalnızca oydu. Yıllar geçtikçe aralarındaki duygudaşlık gitgide güçlenmişti.

Ezinma babasının sürgün yıllarında büyümüş ve Mbanta'nın en güzel kızlarından biri olmuştu. Tıpkı gençliğinde annesine dedikleri gibi ona da 'Billur Güzel' diyorlardı. Annesine bunca üzüntü vermiş o küçük, hastalıklı kız adeta bir gecede sağlıklı ve neşeli bir genç kıza dönüşmüştü. Doğruydu, zaman zaman herkese kızgın bir köpek gibi saldırdığı depresyon anları oluyordu. Bu ruh hali birdenbire, üstelik belirgin bir neden olmadan üstüne çörekleniyordu. Fakat çok nadir oluyordu ve kısa sürüyordu. Devam ettiği süre içinde ise babasından başka kimseye tahammül edemiyordu.

Mbanta'daki gençlerin ve zengin, orta yaşlı adamların çoğu onunla evlenmek istemişti. Ama Ezinma hepsini reddetmişti, çünkü babası bir akşam onu yanına çağırılmış ve şöyle demişti: "Burada pek çok iyi ve zengin adam var, ama evimize döndüğümüzde, Umuofia'da evlenirsen beni mutlu edersin."

Tüm söylediği buydu. Fakat Ezinma bu birkaç sözcüğün ardındaki gizli anlamı ve düşünceyi açıkça görmüş ve kabul etmişti.

"Üvey kardeşin Obiageli beni anlamayacaktır," demişti Okonkwo. "Ama ona sen açıklayabilirsin."

Hemen hemen aynı yaşta olmalarına rağmen Ezinma'nın üvey kardeşi üzerinde güçlü bir etkisi vardı. Ona neden henüz evlenmemeleri gerektiğini anlatınca o da kabul etti. Böylece ikisi de Mbanta'daki her evlilik teklifini geri çevirdiler.

Okonkwo içinden, 'Keşke erkek olsaydı,' diye geçirdi. Her şeyi ne kadar da mükemmel anlıyordu. Çocukları içinde başka hangisi zihnini bu denli iyi okuyabilirdi? Umuofia'ya iki güzel, yetişkin kız evlatla dönmesi büyük ilgi uyandıracaktı. Müstakbel damatları klanda yetki sahibi adamlar olacaktı. Fakir ve namsız adamlar gelmeye cesaret edemeyecekti.

Okonkwo'nun sürgünde geçirdiği yedi yılda Umuofia epeyce değişmişti. Kilise kurulmuş ve pek çok kişiyi ayartmıştı. Yalnızca alt tabakadan ve dışlanmışlar değil, bazı değerli adamlar da onlara katılmıştı. Bu adamlardan biri, iki unvan sahibi Ogbuefi Ugonna'ydı. Bir gün deli gibi unvanlarının halhallerini kesmiş ve Hıristiyanlara katılmak uğruna fırlatıp atmıştı. Beyaz misyoner onunla çok gurur duyuyordu. Umuofia'da Komünyon Ayini'ne ya da İgbo halkının deyimiyle 'Kutsal Ziyafet'e katılan adamlardan biriydi. Ogbuefi Ugonna bunu, köydekinden biraz daha kutsal bir havada, yemeden içmeden ibaret bir ziyafet olarak düşünmüştü. Bu yüzden de keçi derisinden çantasına içki boynuzunu koyup öyle gitmişti.

Fakat beyaz adamlar yalnızca kilise değil, bir hükümet de getirmişti. Bölge Komiseri'nin davalara bilgisizce baktığı bir mahkeme binası inşa etmişlerdi. Kendisine dava edilecek adamlar getiren mübaşırları vardı. Bu mübaşırların çoğu Büyük Nehir'in kıyısındaki Umuru'dan gelmişti. Beyaz adamlar yıllar önce ilk oraya gitmiş ve orada dinlerinin merkez binasını, ticaret ve hükümet binalarını inşa etmişlerdi. Umuofia halkı bu mübaşırlara karşı büyük bir nefret besliyordu, çünkü yabancıydılar, küstahtılar ve zorbaydılar. Onlara *kotma* diyorlardı, ayrıca kül rengi şortlarından dolayı bir lakapları daha olmuştu: Küllü Kalçalar. Bunlar, beyaz adamın yasalarına karşı gelen adamlarla dolu hapishanede gardiyanlık yapıyordu. Tutukluların bazılarının suçu ikizlerini atmak, bazılarının Hıristiyanları taciz etmekte. Hapishanede *kotma*'lar onları dövüyor, her sabah hükümet binasını temizlemek, beyaz komiser ve mübaşırlar için odun getirmek gibi işlere koşuyordu. İçlerinde böylesi adi işlere yakışmayan unvan sahibi adamlar vardı. Yaşadıkları aşağılanmadan dolayı ızdırap çekiyor, ihmal ettikleri tarlaları için üzülmüyorlardı. Sabahları otları keserlerken genç olanları, palaları savuruşlarındaki ritimle uyum içinde şarkı söylüyorlardı:

*Küllü kalçalı kotma,
Köle olmaya layık,
Beyaz adamın hiç akli yok,
Köle olmaya layık.*

Mübaşırlar kendilerine 'Küllü Kalçalar' demelerine kızıyor ve adamları dövüyorlardı. Yine de şarkı Umuofia'da yayılmıştı.

Obierika bunları anlatırken Okonkwo'nun başı üzüntüyle önüne düştü.

“Belki buralardan gereğinden fazla uzak kaldım,” dedi kendi kendine konuşurcasına. “Ama anlattıklarını aklım almıyor. Hal-kımıza ne oldu böyle? Savaşma güçlerini neden kaybettiler?”

“Beyaz adamın Abame’yi nasıl yok ettiğini duymadın mı?” dedi Obierika.

“Duydum,” dedi Okonkwo. “Ama Abame halkının zayıf ve aptalca davrandığını da duydum. Neden karşı koymadılar? Silahları, palaları yok muydu? Kendimizi Abameli erkeklerle kıyaslamamız korkaklık olur. Ataları hiçbir zaman bizim atalarımızın karşısında durmaya cesaret edememiştir. Bu adamlarla savaşmalı ve onları bu topraklardan kovmalıyız.”

“Artık çok geç,” dedi Obierika üzgün bir halde. “Kendi adamlarımız ve oğullarımız o yabancının tarafına geçti. Onun dinine girdiler. Onun hükümetini devam ettirmesine yardım ediyorlar. Umuofia’daki beyaz adamları sürmeye kalkarsak kolay olurdu. Yalnızca iki kişiler. Ama onların yolundan giden, yetki sahibi kılınmış kendi insanlarımızı ne yapacağız? Umuru’ya gidip askerleri getirecekler, bizim sonumuz da Abame gibi olacak.” Uzun bir süre sustuktan sonra, “Mbanta’ya son gelişimde Aneto’yu nasıl astıklarını anlatmıştım,” dedi.

“O ihtilafli toprağa ne oldu?” diye sordu Okonkwo.

“Beyaz adamın mahkemesi, Nnama’nın ailesine verilmesine karar verdi. Nnama, beyaz adamın mübaşirlerine ve tercümanına epeyce para vermiş.”

“Beyaz adam toprakla ilgili âdetlerimizi biliyor mu?”

“Daha dilimizi bile konuşamazken nereden bilsin? Ama âdetlerimizin kötü olduğunu söylüyor, onun dinine giren kendi kardeşlerimiz de âdetlerimizin kötü olduğunu söylüyorlar. Kendi kardeşlerimiz bize sırt çevirmişken nasıl savaşabileceğimizi düşünüyorsun? Beyaz adam çok akıllı. Sakin ve barışçıl bir halde

gelip dinini getirdi. Aptallığıyla alay edip kalmasına izin verdik. Şimdi ise kardeşlerimizi kendi tarafına çekti. Artık klanımız bir bütün olarak hareket edemez. Bizi bir arada tutan şeyleri palayla kesip attı, dağılıp parçalara ayrıldık.”

“Aneto’yu nasıl yakalayıp asmışlar?” dedi Okonkwo.

“Toprak kavgasında Oduçe’yi öldürünce tanrıçanın gazabına uğramamak için Aninta’ya kaçtı. Bu, kavgadan yaklaşık sekiz gün sonra oldu, çünkü aldığı yaralar Oduçe’yi hemen öldürmemişti. Yedinci gün öldü. Ama herkes öleceğini biliyordu. Aneto da her an kaçmaya hazır bir halde eşyalarını toplamıştı. Fakat Hıristiyanlar beyaz adama kazayı anlatmış. O da *kotma*’sını gönderip Aneto’yu yakalattı. Ailesinin tüm liderleriyle birlikte hapse atıldı. Sonunda Oduçe öldü, Aneto da Umuru’ya götürülüp asıldı. Diğerleri serbest bırakıldı, ama şimdi bile çektikleri acıyı anlatacak halde değiller.”

İki adam uzun süre hiç konuşmadan oturdular.

21.

Umuofia'da birçok erkek ve kadın bu yeni döneme karşı Okonkwo kadar güçlü hisler beslemiyordu. Beyaz adam gerçekten de kaçık bir din getirmişti, ama aynı zamanda bir ticaret binası inşa etmişti; ilk kez palmiye yağı ve tohumu yüksek fiyatlardan satılabilmeye başlamış, bu sayede Umuofia'ya epeyce para akmıştı.

Din konusunda dahi, ne denli delice olursa olsun, içinde belli belirsiz de olsa düzene benzer bir şeyler barındırabileceği düşüncesi gitgide artmaya başlamıştı.

İnsanların içinde gitgide yeşeren bu hissi beyaz misyoner Bay Brown yaratmıştı. Cemaatinin, klanın öfkesini üzerlerine çekecek davranışlarda bulunmalarını yasaklıyor, bu konuda oldukça katı davranıyordu. Fakat özellikle bir üyeyi zapt etmek son derece güçlü. Bu üyenin adı Enok'tu, babası yılan kültünün rahibiydi. Ortalıkta Enok'un kutsal pitonu öldürüp yediği ve babasının onu lanetlediği söylentileri dolaşıyordu.

Bay Brown bu tür taşkınlıkların yapılmaması gerektiği üzerine vaazlar veriyordu. Hararetli cemaatine her şeyin mümkün olduğunu, fakat izlenecek her yolun doğru olmadığını söylüyordu. Bu sayede Bay Brown klanda dahi saygı uyandırmaya başladı, çünkü onların dinini fark ettirmeden, usul usul eziyordu. Klanın bazı ileri gelenleriyle arkadaşlık kurdu. Civardaki köylere sıkça yaptı-

ğı ziyaretlerden birinde kendisine itibar ve asalet simgesi olan oymalı bir fildişi hediye edildi. O köyün önemli adamlarından biri olan Akunna, oğullarından birini beyaz adamın eğitimini almak üzere Bay Brown'un okuluna göndermeye razı oldu.

Bay Brown o köye her gidişinde Akunna'yla *obi*'sinde oturup bir tercüman vasıtasıyla din hakkında konuşarak uzun saatler geçirdi. İkisi de birbirini kendi dinine geçirmeyi başaramadı fakat bu sayede farklı inançları üzerine çok şey öğrendiler.

Akunna, Bay Brown'un ziyaretlerinden birinde, "Sen gökyüzünü ve yeryüzünü yaratan tek bir yüce Tanrı olduğunu söylüyorsun," dedi. "Biz de O'na inanıyoruz ve O'na Çukwu diyoruz. Tüm dünyayı ve diğer tanrıları O yarattı."

"Başka tanrılar yok," dedi Bay Brown. "Tek Tanrı Çukwu, diğerlerinin hepsi sahte. Siz bir ağaç parçasını oyuyorsunuz, şunun gibi," dedi ve eliyle Akunna'nın oyma *Ikenga*'sının asılı olduğu kirişi gösterdi, "sonra ona tanrı diyorsunuz. Fakat o yalnızca bir ağaç parçası."

"Evet," dedi Akunna, "o gerçekten de bir ağaç parçası. Ama yapıldığı ağacı Çukwu yarattı, ikinci derecedeki diğer tüm tanrıları da. Onları elçileri olarak yarattı ki bizler onlar vasıtasıyla O'na ulaşabilelim. Sizde olduğu gibi. Sen de sizin kilisenizin liderisin."

"Hayır," diye itiraz etti Bay Brown. "Benim kilisemin lideri Tanrı'nın kendisidir."

"Biliyorum," dedi Akunna. "Ama bu dünyada, insanların arasında da bir lider olmalı. Mesela senin gibi birisi burada lider olmalı."

"Bu anlamda benim kilisemin lideri İngiltere'de."

"Ben de tam olarak bunu söylüyorum. Kilisenin lideri senin ülkende. Seni buraya elçisi olarak gönderdi. Sen de burada kendi

elçilerini ve hizmetlilerini görevlendirdin. Ya da başka bir örnek vereyim: Bölge Komiseri. O da sizin kralınız tarafından gönderildi.”

“Onların kraliçesi var,” dedi tercüman araya girerek.

“Sizin kraliçeniz, elçisi olarak Bölge Komiseri’ni gönderdi. O da tüm işi tek başına yapamayacağını anlayınca kendisine yardım etmeleri için *kotma*’ları görevlendirdi. Tanrı ya da Çukwu için de aynı şey geçerli. O da kendisine yardım etmeleri için ikinci derecede tanrıları görevlendirdi, çünkü O’nun işi tek kişinin yapamayacağı kadar fazla.”

“O’nu bir kişi olarak düşünmemelisin,” dedi Bay Brown. “Bu yüzden O’nun yardımcılara ihtiyacı olduğunu düşünüyorsunuz. Bununla ilgili en kötü şey de, kendi yarattığımız sahte tanrılara ibadet etmeniz.”

“Öyle değil. Biz küçük tanrılara adaklar adıyoruz, ama onlar dileklerimizi yerine getirmeyip başvurulacak kimse kalmadığında Çukwu’ya yöneliyoruz. Doğru olan bu şekilde davranmak. Büyük bir adama hizmetkarları vasıtasıyla ulaşıyoruz. Ama hizmetkarları bize yardım edemezse son umut kaynağına sığınyoruz. Küçük tanrılara daha fazla önem veriyormuşuz gibi gözüküyor ama aslında öyle değil. Onları daha fazla rahatsız ediyoruz, çünkü Efendi’lerini rahatsız etmekten korkuyoruz. Atalarımız, Çukwu’nun tanrıların Tanrı’sı olduğunu biliyordu; o yüzden çoğu, çocuklarına Çukwuka yani, ‘Çukwu Yüce’dir’ ismini vermiştir.”

“İlginç bir konuya değindin,” dedi Bay Brown. “Siz Çukwu’dan korkuyorsunuz. Benim dinimde ise Çukwu sevgi dolu bir Tanrı’dır ve O’nun iradesini yerine getirenlerin O’ndan korkmasına gerek yoktur.”

“Ama O’nun iradesini yerine getirmediğimizde O’ndan korkmalıyız,” dedi Akunna. “Hem O’nun iradesini kim bilip söyleyebilir? Bu bilinemeyecek kadar büyük bir muamma.”

Bu şekilde Bay Brown klanın dini hakkında epeyce şey öğrendi ve doğrudan bir saldırının başarılı olmayacağını anladı. Bu yüzden Umuofia'da bir okul ve küçük bir hastane inşa ettirdi. Aileleri tek tek dolaşarak çocuklarını okuluna göndermeleri için yalvardı. Başlarda yalnızca kölelerini ya da bazen tembel çocuklarını gönderdiler. Bay Brown yalvardı, onlarla tartıştı ve kehanette bulundu. Gelecekte bu toprakların liderlerinin okuma yazma öğrenmiş erkek ve kadınlar olacağını söyledi. Umuofia halkı çocuklarını okula göndermezse başka yerlerden yabancılar gelip onları yönetecekti. Hattâ şimdiden böyle olduğunu Yerel Mahkeme'ye bakıp görebilirlerdi. Bölge Komiseri'nin etrafı kendi dilini konuşan yabancılarla çevriliydi. Bu yabancıların çoğu, beyaz adamın ilk gittiği yer olan Büyük Nehir'in kıyısındaki uzak bir köyden, Umuru'dan gelmişti.

Sonunda Bay Brown'un çabaları etkisini gösterdi. Okuluna daha fazla öğrenci gelmeye başladı. O da atlet ve havlu hediye ederek onları teşvik etti. Okula gelenlerin hepsi küçük değildi. Bazıları otuz yaşında, hattâ daha büyüktü. Bunlar sabahları tarlalarında çalışıyor, öğleyin okula gidiyorlardı. Çok geçmeden insanlar beyaz adamın ilacının çabuk tesir ettiğini söylemeye başladılar. Bay Brown'un okulu hızlı sonuçlar veriyordu. Birkaç ay devam etmek mübaşir, hattâ mahkeme katibi olmak için yeterliydi. Daha uzun süre gidenler öğretmen oldular ve Umuofia'dan İsa Mesih'in bağına işçiler gitmeye başladı. Civardaki köylere yeni kiliseler ve yanlarına birkaç okul inşa edildi. En başından din ve eğitim birlikte, el ele yol kat etti.

Bay Brown'un misyonu gitgide güçlendi, ayrıca yeni yönetimle olan bağı sayesinde daha farklı bir sosyal itibar kazandı. Ama Bay Brown'un sağlığı günden güne kötüleşiyordu.

Başlarda, hissettiği uyarıcı işaretleri görmezlikten geldi. Fakat

sonunda üzgün ve buruk bir halde cemaatini terk etmek zorunda kaldı.

Bay Brown evine, Okonkwo'nun Umuofia'ya dönüşünden sonraki ilk yağmur mevsiminde gitti. Bundan beş ay önce, Okonkwo'nun döndüğünü öğrenir öğrenmez hemen onu ziyarete gitmişti. Okonkwo'nun oğlu Nwoye'yi, şimdiki adıyla Isaac'i kısa süre önce Umuru'da yeni açılan öğretmenlik okuluna göndermişti. Okonkwo'nun bunu duyduğunda mutlu olacağını ummuştu. Fakat Okonkwo bir daha evine gelecek olursa onu dışarı atacağı tehdidini savurarak adamı kovalamıştı.

Okonkwo'nun memleketine dönüşü hayal ettiği gibi unutulmayacak bir biçimde olmamıştı. Doğruydu, iki güzel kızı büyük ilgi uyandırmış, çok geçmeden taliplerle evlilik görüşmeleri başlamıştı. Fakat bunun dışında, Umuofia, savaşçının dönüşüne özel bir ilgi göstermemişti. Sürgün yıllarında klanda o kadar büyük değişimler olmuştu ki, Okonkwo'nun dönüşü neredeyse fark edilmemişti bile. Yeni din, yeni hükümet ve ticaret binaları insanların zihnini fazlasıyla meşgul ediyordu. Çoğu hâlâ bu yeni kurumları uğursuz buluyordu, yine de üzerine konuşup düşündükleri başka pek az şey vardı ve Okonkwo'nun dönüşü kesinlikle bunlardan biri değildi.

Üstelik dönüşü yanlış yıla denk gelmişti. Planladığı gibi iki oğlunu *ozo* topluluğuna hemen üye yapabilseydi her şeye rağmen dikkat çekebilecekti. Fakat Umuofia'da üyeliğe kabul töreni üç yılda bir yapıldığından bir sonraki tören için yaklaşık iki sene beklemesi gerekecekti.

Okonkwo derin bir ızdırap içindeydi ve bu yalnızca kişisel bir acı değildi. Dağılıp parçalandığını gördüğü klanı için, akıl almaz bir biçimde kadın gibi yumuşadıklarını fark ettiği Umuofia'nın savaşçı erkekleri için üzülmüyordu.

Bay Brown'un yerine gelen kişi Peder James Smith'ti. Oldukça farklı bir adamdı. Bay Brown'un taviz ve uzlaşmaya dayalı politikasını açıkça kınıyordu. Onun görüşüne göre her şey siyah ve beyazdan ibaretti ve siyah kötüydü. Dünyayı, ışığın çocuklarının karanlığın oğullarıyla ölümcül bir çatışmaya mahkum edildiği bir savaş alanı olarak görüyordu. Vaazlarında koyunlardan, keçilerden, buğday ve burçaklardan bahsediyordu. Tanrı Baal'ın elçilerinin katledilmesi gerektiğine inanıyordu.

Cemaatindeki çoğu insanın Kutsal Üçleme ve ayinler gibi konularda dahi bu denli bilgisiz oluşu Bay Smith'in canını çok sıkı-mıştı. Anlaşılan bunlar kayalık toprağa ekilen tohumlardı. Bay Brown'un önem verdiği tek şey sayılardı. Oysa Tanrı'nın krallığında büyük kalabalıklara ihtiyaç olmadığını bilmesi gerekirdi. Efendimiz azlığın önemini bizzat vurgulamıştı. O'nun nezdinde yol dar, sayı ise azdı. Efendimizin kutsal tapınağını, semboller için yaygara koparan putperest bir kalabalıkla doldurmak ardı arkası kesilmeyecek sonuçlar doğuracak bir aptallıktı. Efendimiz yaşamı boyunca kamçıyı yalnızca tek bir kez kullanmıştı, o da kilisesindeki kalabalığı kovmak içindi.

Bay Smith, Umuofia'ya geldikten birkaç hafta sonra genç bir kadını, yeni şarabı eski şişelere doldurduğu için kiliseden uzaklaştırdı. Bu kadın putperest kocasının ölü bebeklerini kesmesine

izin vermişti. Bebeğin *ogbanje* olduğu açıklanmıştı, ölüp annesinin rahminde tekrar dünyaya gelerek kadına musallat olmuştu. Bu kötücül döngüyü dört kez tekrarlamıştı. Sonunda yeniden gelmesin diye gözünü korkutmak için bebeği kesmişlerdi.

Bay Smith bunu duyunca çok öfkelenmişti. En inançlılardan bazılarının dahi onayladığı bu hikâyeye, kesilmeyle de amacından vazgeçmeyen gerçekten kötü bebeklerin tüm yara izleriyle yeniden doğduğu hikâyesine inanmamıştı. Bu tür hikâyeleri insanların aklını çelmek için Şeytan'ın yaydığını söylemişti. Bunlara inananlar Tanrı'nın sofrasına layık değillerdi.

Umuofia'da bir deyiş vardı: Bir adam nasıl dans ediyorsa davullar da öyle çalınırdı. Bay Smith öfkeyle dans edince davullar da hiddetlenmişti. Bay Brown'un zapt edici tutumuyla uslanmış fanatik mühtediler artık coşmuştu. Bunlardan biri yılan-rahibin oğlu Enok'tu, kutsal pitonu öldürüp yediği söyleniyordu. Enok'un yeni dine bağlılığı Bay Brown'unkinden dahi büyük görüldüğünden, köydekiler ona 'matemliden daha çok ağlayan Yabancı' diyordu.

Enok kısa boylu ve zayıftı; her daim büyük bir telaş içindeymiş gibiydi. Ayakları kısa ve genişti, ayakta durur veya yürürken topukları bitişir, ayakları ise kavga etmiş de farklı yönlere gitmek istercesine dışa doğru açılırdı. Küçük cüssesine sıkışan aşırı enerji, sürekli tartışma ve kavga şeklinde patlak verirdi. Her Pazar vaazların kendi düşmanlarının yararına verildiğini düşünürdü. Tesadüfen içlerinden birinin yanına oturursa arada bir düşmanına dönüp 'sana söylemiştim' dercesine imalı bakışlar atardı. Bay Brown gittiğinden beri Umuofia'da kilise ve klan arasında gitgide tırmanan gerginliği ateşleyen de Enok olmuştu.

Olay, her yıl toprak tanrıçasının onuruna düzenlenen tören sırasında gerçekleşmişti. Bu tür törenlerde, öldükleri vakit Toprak

Ana'ya teslim edilmiş klanın ataları minik karınca deliklerinden *egwugwu* olarak yeniden yeryüzüne çıkarlardı.

Bir insanın işleyebileceği en büyük suçlardan biri, bir *egwugwu*'nun maskesini herkesin içinde çıkarmak ya da bu özel topluluğa üye olmayanların gözlerinde sonsuz itibarını zayıflatacak bir şey söylemek ve yapmaktı. İşte Enok'un yaptığı şey buydu.

Toprak tanrıçasının o seneki töreni Pazar'a denk gelmişti. Maskeli ruhlar dışarıdaydılar. Bu yüzden de kiliseye gitmiş Hıristiyan kadınlar evlerine dönemiyordu. Bazılarının kocaları *egwugwu*'lara yalvararak kadınların geçebilmesi için kısa süreliğine geri çekilmelerini rica ettiler. *Egwugwu*'lar kabul etti. Fakat tam çekilirlerken Enok yüksek sesle ve kibirli bir edayla, bir Hıristiyana dokunmaya cüret edemeyeceklerini söyledi. Bunun üzerine hepsi geri döndü ve içlerinden biri *egwugwu*'ların hep yanlarında taşıdıkları asasıyla Enok'a olanca şiddetiyle vurdu. Enok da ona saldırdı ve maskesini yırtıp kopardı. Diğer *egwugwu*'lar hemen koşup kutsallığı zedelenen arkadaşlarının etrafını sardılar ve onu kadınlarla çocukların dünyevi bakışlarından koruyarak apar topar alıp götürdüler. Enok bir atanın ruhunu öldürmüştü ve Umuofia kargaşaya sürüklenmişti.

O gece Ruhların Annesi, öldürülen oğlu için ağlayarak klanı bir uçtan diğer uca dolaştı. Korkunç bir geceydi. Umuofia'daki en yaşlı adam dahi şimdiye dek böylesine tuhaf ve korkunç bir ses duymamıştı; bir daha da asla duyulmayacaktı. Sanki klanın ruhu yaklaşan büyük bir kötülük için, kendi ölümü için gözyaşı döküyordu.

Ertesi gün Umuofia'nın tüm maskeli *egwugwu*'ları pazar yerinde toplandılar. Klanın dört bir yanından, hattâ bazıları komşu köylerden gelmişti. Korkunç Otakagu, İmo'dan; elinde beyaz bir horoz sallayan Ekwensu, Uli'den gelmişti. Ürkütücü bir buluş-

maydı bu. Sayısız ruhların dehşet verici sesleri, bazılarının peşi sıra çınlayan çingirakları, ileri geri koşup birbirlerini selamlarken çarpışan palaları herkesin yüreğinde korku dolu çarpıntılara sebep oldu. Yaşayanların hatıralarına göre, kutsal boğa fırladığının sesi ilk kez güpegündüz duyuldu.

Öfkeli grup hep birlikte pazar yerinden Enok'un evine doğru yürüdü. Klanın bazı yaşlıları da yanlarına bol bol koruyucu muskalar ve tılsımlar alarak onlarla birlikte gitti. Bunlar *ogwu*'ları, yani iksirleri güçlü adamlardı. Sıradan erkekler ve kadınlar ise olanları güvenli kulübelerinden izlemekle yetindiler.

Hıristiyanların liderleri önceki gece Bay Smith'in papaz evinde toplanmışlardı. Aralarında tartışırken Ruhların Annesi'nin oğlu için yaktığı ağtı işittiler. Bu ürpertici ses Bay Smith'i çok etkiledi ve buraya geldiğinden beri ilk kez gerçekten korktu.

"Ne yapmayı planlıyorlar?" diye sordu. Kimse bilmiyordu, çünkü böyle bir şey daha önce hiç olmamıştı. Bay Smith, eğer burada olsalardı Bölge Komiseri ve mübaşirlerini çağırırdı, fakat önceki gün tura çıkmışlardı.

"Bir şey çok açık," dedi Bay Smith. "Onlara fiziksel direnç gösteremeyiz. Bizim gücümüz Tanrı'dadır." Bunun üzerine hep birlikte diz çöküp kurtulmak için Tanrı'ya dua ettiler.

"Ey Tanrım, insanlarını koru," dedi Bay Smith.

"Ve mirasını kutsa," dedi diğerleri.

Enok'un birkaç gün Bay Smith'in evinde saklanmasına karar verdiler. Enok bunu duyunca derin bir hayal kırıklığı yaşadı, çünkü o bir din savaşı çıkmasını umuyordu. Onun gibi düşünen birkaç Hıristiyan daha vardı. Fakat sonunda inançlıların grubunda sağduyu üstün gelmiş, böylece çok sayıda hayat kurtulmuştu.

Egwugwu topluluğu adeta öfkeli bir kasırga gibi Enok'un evine gitti. Palalar ve ateşlerle evi harabeye çevirdikten sonra, yıkıp yok

etmenin hazzıyla kendilerinden geçmiş bir halde kiliseye gitti.

Bay Smith maskeli ruhların yaklaştığını işittiğinde kilisesindeydi. Ağır ağır yürüyüp, avlunun girişini tepeden gören kapıya doğru ilerledi ve orada durdu. Fakat üç dört *egwugwu* avlunun önünde belirir belirmez az kalsın fırlayıp kaçacaktı. Kendini tutup bu dürtünün üstesinden geldi ve kaçmak yerine iki basamak inip ruhlara doğru yürümeye başladı.

Egwugwu'lar hep birlikte ileri atıldılar, kilisenin avlusunu çevreleyen uzun bambu çiti ezip geçtiler. Çingiraklar ahenksiz ahenksiz çınladı, palalar çarpıştı, ortalık toz toprak oldu ve tuhaf seslere boğuldu. Bay Smith arkasında ayak sesleri işitti. Dönüp bakınca tercümanı Okeke'yi gördü. Okeke'nin efendisiyle arası, önceki gece kilisenin liderlerinin toplantısında Enok'un davranışını şiddetle kınadığı için bozulmuştu. Enok'un papaz evinde saklanmaması gerektiğini, bunun, klanın gazabını papazın üstüne çekmeye neden olacağını söyleyecek kadar ileri gitmişti. Bay Smith onu ağır bir dille azarlamış, bu sabah da tavsiyesine başvurmamıştı. Fakat şimdi yanına gelip öfkeli ruhların karşısında kendisini yalnız bırakmadığını görünce, ona bakıp gülümsedi. Buruk bir gülümseyişti ama ardında derin bir minnettarlık vardı.

İki adamın beklenmedik soğukkanlılığı, *egwugwu*'ların hücumunu kısa bir süre frenledi. Fakat bu, gök gürültüleri arasındaki gergin sessizliği andıran anlık bir duraksamaydı. İkinci hamleleri ilkinden de büyük oldu ve iki adamı adeta yuttu. Derken kargaşanın arasında kolayca ayırt edilen bir ses yükseldi. Ortalık birden sessizleşti. Geri çekilip iki adamın etrafını açtılar ve Ajofia konuşmaya başladı.

Ajofia, Umuofia'nın lider *egwugwu*'suydu. Klanda adaleti sağlayan dokuz atanın sözcüsü ve lideriydi. Sesi şüpheye yer bırakmayacak türde olduğundan galeyana gelmiş ruhları derhal dur-

durabilmişti. Bay Smith'e döndü, konuşurken başından duman bulutları yükseliyordu.

"Beyaz adamın bedeni, seni selamlıyorum," dedi ölümsüzlerin insanlarla konuştuğu dilde.

"Beyaz adamın bedeni, beni tanıyor musun?" diye sordu.

Bay Smith tercümanına baktı, fakat uzaktaki Umuru köyünden olan Okeke de kendisi gibi şaşkındı.

Ajofia boğuk bir sesle güldü. Kahkahası adeta paslı bir metalden çıkmış gibiydi. "Bunlar yabancı ve cahiller," dedi. "Neyse bunu geçelim." Sonra dostlarına dönüp Umuofia'nın ataları diye hitap ederek onları selamladı. Yere sapladığı mızrağı şingirdayarak sallandı. Tekrar misyonere ve tercümanına döndü.

"Beyaz adama söyle, ona zarar vermeyeceğiz," dedi. "Ona evine gidip bizi rahat bırakmasını söyle. Ondan önce bizimle kalan kardeşinden hoşlandık. Aptaldı ama onu sevdik ve onun hatırına kardeşine zarar vermeyeceğiz. Fakat yaptığı bu mabet yıkılmak zorunda. Artık burada, aramızda olmasına izin vermeyeceğiz. Sayısız iğrençliklere yol açtı ve buna son vermeye geldik." Dostlarına dönüp, "Umuofia'nın ataları, sizi selamlıyorum," dedi. Onlar da tek bir boğuk ses halinde karşılık verdiler. Sonra tekrar misyonere döndü. "Âdetlerimizden hoşlanıyorsan bizimle kalabilirsin. Kendi tanrına tapabilirsin. Bir adamın atalarının tanrılarına ve ruhlarına tapması iyidir. Evine git, ki canın yanmasın. Öfkemiz büyük ama onu frenledik ki seninle konuşabilelim."

Bay Smith tercümanına, "Buradan gitmelerini söyle," dedi. "Burası Tanrı'nın evi, buranın kutsallığına saygısızlık etmelerine göz yummayacağım."

Okeke bunu Umuofia'nın ruhlarına ve liderlerine makul bir şekilde tercüme etti. "Beyaz adam dostlar arasında olduğu gibi buraya gelip şikayetlerinizi bildirdiğinize sevindiğini söylüyor.

Meseleyi ona bırakırsanız mutlu olacakmış.”

“Meseleyi ona bırakamayız, çünkü âdetlerimizi bilmiyor, tıpkı bizim onunkini bilmediğimiz gibi. Âdetlerimizi bilmediği için ona aptal diyoruz, belki o da bize aptal diyordur, çünkü biz de onunkini bilmiyoruz. Buradan gitsin.”

Bay Smith yerinden kımıldamadı. Fakat kilisesini de kurta-ramadı. *Egwugwu*’lar işlerini bitirip gittiğinde Bay Brown’un inşa ettirdiği kırmızı topraktan yapılmış kilise toprak ve kül yığına dönüşmüştü. Klanın ruhu şimdilik yatışmıştı.

23.

Okonkwo uzun yıllar sonra ilk kez mutluluğa benzer bir duygu hissetti. Sürgün yılları boyunca akıl almaz bir biçimde değişen eski günler geri geliyormuş gibiydi. Kendisine sırt çeviren klanı adeta kusurunu telafi ediyordu.

Ne yapacaklarına karar vermek üzere pazar yerinde toplanıklarında klanına ateşli bir konuşma yapmıştı. Onlar da onu saygıyla dinlemişti. Her şey bir savaşçının gerçekten savaşçı gibi olduğu eski güzel günlerdeki gibiydi. Misyoneri öldürme ve Hıristiyanları kovma fikrine katılmasalar da ciddi bir şey yapılması gerektiğini onaylamışlardı. Ve yapmışlardı da. Okonkwo neredeyse yeniden mutlu hissediyordu.

Kilisenin yıkılmasından sonraki iki gün hiçbir şey olmadı. Umuofia'daki her erkek yanlarında bir silah veya pala taşıdı. Abameli-ler gibi gafil avlanmayacaklardı.

Sonra Bölge Komiseri turundan döndü. Bay Smith hemen ona gitti, meseleyi uzun uzadıya konuştular. Umuofialı erkekler bunun üzerinde durmadılar, bahsi geçse bile önemsiz olduğunu düşündüler. Misyoner sık sık kardeşi beyaz adamı görmeye giderdi. Bunda şaşılacak bir şey yoktu.

Üç gün sonra Bölge Komiseri, Umuofia'nın liderlerine tatlı dilli mübaşirini göndererek kendisiyle merkez binada görüşme-

lerini rica etti. Bunda da tuhaf bir yan yoktu. Zaten sık sık kendi tabiriyle yerlilerle görüşme talebinde bulunuyordu. Okonkwo da davet ettiği altı liderin arasındaydı.

Okonkwo diğerlerini silahlarını alma konusunda uyardı. “Umuofialı bir erkek daveti geri çevirmez,” dedi. “Kendisinden istenilen şeyi yapmayı reddedebilir ama bunun sorulmasını reddetmez. Yine de zaman değişti, o yüzden tümüyle hazırlıklı olmak zorundayız.”

Böylece altı adam palalarını kuşanıp Bölge Komiseri’ni görmeye gittiler. Yakışık almaz diye silahlarını götürmediler. Bölge Komiseri’nin bulunduğu mahkeme binasına alındılar. Adam onları nazik bir tavırla karşıladı. Keçi derisi çantalarını ve kınlarının içindeki palalarını yere koyup karşısına oturdular.

“Yokluğumda olanlardan ötürü gelmenizi rica ettim,” dedi Bölge Komiseri. “Bana bazı şeyler anlatıldı ama sizin tarafınızdan da dinlemeden bunlara inanmam. Bu konuyu dostça konuşalım ve bir daha olmayacağını garanti etmek için bir yol bulalım.”

Ogbuefi Ekwueme ayağa kalkıp olanları anlatmaya başladı.

“Bir dakika,” dedi Bölge Komiseri. “Adamlarımı çağırmak istiyorum. Onlar da şikayetlerinizi duysun, ki ona göre önlem alsınlar. Çoğu uzak yerlerden geldi, dilinizi konuşabilseler de âdetlerinizi bilmiyorlar. James! Git adamları buraya getir.” Tercümanı mahkeme salonundan çıktı, az sonra on iki adamla birlikte geri döndü. Onlar da Umuofialı adamların yanına oturdular ve Ogbuefi Ekwueme, Enok’un bir *egwugwu*’yu nasıl öldürdüğünü anlatmaya başladı.

Her şey öyle ani gelişti ki, altı adam da hazırlıksız yakalandı. Yalnızca kısa bir itişme oldu, palası kınından çıkarıp çekmelerine fırsat bırakmayacak kadar kısaydı. Altısını da kelepçeleyip gardiyan odasına götürdüler.

Daha sonra Bölge Komiseri gelip, “Size zarar vermeyeceğiz,” dedi, “ancak bizimle işbirliği yapmaya razı olursanız. Mutlu olabileceğiniz için size ve halkınıza barışçıl bir yönetim getirdik. Biri size kötü muamelede bulunduğunda gelip sizi kurtaracağız. Ama sizin de başkalarına kötü muamele etmenize izin vermeyeceğiz. Tıpkı büyük bir kraliçenin yönetimi altındaki ülkemde olduğu gibi, burada da davalara bakıp adaleti uyguladığımız bir mahkememiz var. Sizi buraya getirdim çünkü birlik olup başkalarına saldırdınız, insanların evlerini ve ibadet yerlerini yaktınız. Böyle bir şey dünyanın en güçlü lideri olan kraliçemizin hükmü altındaki bir yerde kabul edilmez. Ceza olarak iki yüz çanta *cowry* ödemenize karar verdim. Buna razı olup bu cezayı halkınızdan toplamayı taahhüt ettiğiniz anda serbest bırakılacaksınız. Ne diyorsunuz?”

Altı adam öfkeli ve suskundu. Komiser onları bir süre yalnız bıraktı. Odadan çıkarken mübaşirlere, saygılı davranmalarını, çünkü onların Umuofia'nın liderleri olduğunu söyledi. Onlar da, “Evet efendim,” diyerek selam durdular.

Komiser gider gitmez, aynı zamanda tutukluların berberi olan baş mübaşir usturasını alıp adamların saçlarını tümüyle kazıdı. Hâlâ kelepçeli olduklarından tek yapabildikleri süngüleri düşük bir şekilde öylece oturmaları oldu.

Mübaşir, “Hanginiz lider?” diyerek alay etti. “Görüyoruz ki her fakirde Umuofia'nın unvanı halı var. On *cowry* ediyor mu bari?”

Altı adam o gün ve ertesi gün hiçbir şey yemediler. Su bile verilmedi, işemek için dışarı çıkmalarına ve sıkıştıkları vakit çalılığa gitmelerine izin verilmedi. Geceleyin mübaşirler yanlarına gelip sataştılar, kazınmış kafalarını birbirine tokuşturdular.

Yalnız kaldıklarında dahi birbirlerine söyleyecek söz bulama-

dılar. Ancak üçüncü gün, açlığa ve hakaretlere daha fazla dayanamayacak hale geldiklerinde pes etmekten bahsetmeye başladılar.

Okonkwo homurdanarak, “Beyaz adamı öldürmeliydik, beni dinlemeliydiniz,” dedi.

İçlerinden biri, “Seni dinleseydik, şimdi Umuru’da asılmayı bekliyor olabilirdik,” dedi.

O sırada içeri dalan mübaşir, “Kim beyaz adamı öldürmek istiyor?” diye sordu. Hiçbiri cevap vermedi.

“İşlediğiniz suç yetmiyor bir de beyaz adamı öldürmek istiyorsunuz,” deyip yanındaki sert sopayı hepsinin kafasına ve sırtına birkaç kez indirdi. Okonkwo’nun kalbi nefretle sıkıştı.

Altı adamı tutuklar tutuklamaz mübaşirler Umuofia’ya gidip oradaki insanlara iki yüz elli çanta cowry para cezasını ödemelerini, yoksa liderlerinin serbest bırakılmayacağını söylediler.

Baş mübaşir, “Cezayı derhal ödemezseniz liderlerinizi Umuru’daki büyük beyaz adama götürüp asacağız,” dedi.

Haber kısa sürede diğer köylere de yayıldı ve kulaktan kulağa aktarılırken eklemeler yapıldı. Bazısı, adamların çoktan Umuru’ya götürüldüğünü ve ertesi gün asılacaklarını söylüyordu. Bazısı, aileleri de asılacakmış diyordu. Bazısının söylediğine göre de, askerler tıpkı Abame halkına yaptıkları gibi Umuofia halkını da vurmak üzere çoktan yola çıkmıştı.

O gece dolunay vardı. Fakat çocukların sesleri işitilmiyordu. Her zaman ay oyunu oynamak üzere toplandıkları *ilo*’da kimsecikler yoktu. İguedolu kadınlar daha sonra köy halkına gösterecekleri yeni bir dans stili öğrenmek için gizli yerlerinde buluşmamışlardı. Ay ışığında hep dışarı çıkan genç erkekler o gece kulübelerinde kalmıştı. Arkadaşlarına veya sevgililerine giderken köyün yollarından duyulan erkeksi sesleri işitilmiyordu. Umu-

ofia tıpkı kulaklarını dikmiş, sessiz ve uğursuz havayı koklayan, ne yöne kaçacağını şaşırmış, ürkmüş bir hayvan gibiydi.

Sessizlik, köy tellalının gür sesli *ogene*'siyle bozuldu. Umuofia'daki Akakanma yaş gurubunun üstündeki her erkeği sabahleyin kahvaltıdan sonra pazar yerinde toplanmaya çağınıyordu. Köyün her köşesini bir uçtan diğer uca dolaştı. Tek bir ana yolu dahi atlamadı.

Okonkwo'nun evi terk edilmiş gibiydi. Sanki üzerine soğuk su dökülmüştü. Ailesinin tamamı evdeydi, fakat herkes fısıltıyla konuşuyordu. Kızı Ezinma, babasının tutuklandığını ve asılacağını duyunca, âdet olduğu üzere yirmi sekiz gün kalacağı müstakbel kocasının ailesinin evinden ayrılıp hemen eve dönmüştü. Eve gelir gelmez Umuofialı erkeklerin bu konuda ne yapmayı planladıklarını sormak için Obierika'ya gitti. Fakat Obierika sabahdan beri eve gelmemişti. Eşleri gizli bir toplantıya gittiğini düşünüyordu. Ezinma bir şeyler yapılacağı düşüncesiyle rahatladı.

Tellalın çağrısı üzerine sabahleyin Umuofialı erkekler pazar yerinde toplandılar ve beyaz adamı yatıştırmak için vakit kaybetmeden iki yüz elli çanta *cowry* toplamayı kararlaştırdılar. Bunun elli çantasının, cezayı kendileri için artıran mübaşirlere gideceğini bilmiyorlardı.

24.

Okonkwo ve tutuklu arkadaşları para ödenir ödenmez serbest bırakıldılar. Bölge Komiseri onlara yine büyük kraliçeden, barıştan ve iyi yönetimden bahsetti. Ama onu dinlemediler. Yalnızca oturup ona ve tercümanına baktılar. Sonunda çantaları ve palaları verilip eve gitmeleri söylendi. Ayağa kalkıp mahkeme binasından çıktılar. Ne birbirlerine ne de bir başkasına bir şey söylediler.

Mahkeme binası da tıpkı kilise gibi köyün biraz dışına inşa edilmişti. Köy yolu, aynı zamanda mahkemenin ilerisindeki nehre de gittiği için çok işlekti. Yol açık ve kumluymdu. Kuru mevsimde yollar hep açık ve kumlu olurdu. Ama yağmurlar başlayınca iki tarafında hızla büyüyen çalılıklar yolu kapatırdı. Şimdi kuru mevsimdeydiler.

Altı adam köye doğru yürürken testileriyle nehre giden kadınlar ve çocuklarla karşılaştılar. Fakat bakışları öyle sert ve ür-kütücüydü ki, kadınlarla çocuklar onlara *nno*, yani 'hoşgeldin' demeye çekindiler ve yalnızca kenara çekilip yol verdiler. Köye geldiklerinde erkekler üçer beşer onlara katıldı, gitgide kalabalıklaştılar. Hep birlikte sessizce yürüdüler. Altı adamın her biri evine geldiğinde kalabalığın bir kısmı da onunla birlikte içeri girdi. Köy halkı suskun, bastırılmış bir gerginlik içindeydi.

Ezinma serbest bırakılacakları haberini alır almaz babasına

yemek hazırlamıştı. Yemeği alıp *obi*'sine götürdü. Okonkwo dalgın bir halde yedi. Aslında hiç iştahı yoktu, sırf kızını üzmemek için yiyordu. Erkek akrabaları ve arkadaşları da *obi*'deydi. Obi-erika yemesi için ısrar ediyordu. Başka kimseden çit çıkmıyordu ama gardiyanın kamçısının Okonkwo'nun sırtında bıraktığı uzun yara izlerini hepsi fark etmişti.

O gece tellal yine köyü dolaştı. Demir gonguna vurarak, sabah-leyin tekrar toplanılacağını duyurdu. Herkes Umuofia halkının sonunda olanlar hakkında ne düşündüğünü açıkça söyleyeceğini biliyordu.

Okonkwo çok az uyuyabildi. Yüreğinde hem acı hem de çocuksu bir heyecan vardı. Yatmadan önce, sürgünden döndüğünden beri hiç dokunmadığı savaş giysisini çıkardı. Tütsülenmiş rafya eteğini silkeledi, uzun tüylü başlığını ve kalkanını inceledi. 'Bunlar iş görür,' diye düşündü.

Bambu yatağında uzanırken beyaz adamın mahkemesinde gördüğü muameleyi düşündü ve intikam almaya yemin etti. Umuofia savaş kararı alırsa her şey yoluna girecekti. Ama korkaklığı seçerlerse intikamını kendisi alacaktı. Geçmişteki savaşları düşündü. En soylusu, İske'ye açtıkları savaştı. O günlerde Okudo hayattaydı. Savaş şarkısını hiç kimse onun gibi söyleyemezdi. Savaşçı değildi, fakat sesi her erkeği aslana çevirirdi.

Okonkwo o günleri hatırlayınca, "Artık değerli adam kalmadı," diye iç geçirdi. "İske savaşta onları nasıl katlettiğimizi asla unutmayacak. On iki adamlarını öldürdük, onlarsa bizden yalnızca iki kişiyi öldürebildiler. Daha dört pazar haftası dolmadan barış için yalvarıyorlardı. O günler erkeklerin erkek olduğu zamanlardı."

Bunları düşünürken uzaktan demir gongun sesini duydu.

Dikkatini verip dinledi, ama tellalın sesini zar zor duyabildi. Yatağında döndü, sırtı acıyla sızladı. Öfkeyle dişlerini gıcırdattı. Tellal gitgide yaklaşarak Okonkwo'nun evinin önünden geçti.

'Umuofia'nın önündeki en büyük engel o korkak Egonwanne,' diye düşündü üzüntüyle. 'Onun o tatlı dili ateşi soğuk küle çevirebilir. Konuştuğunda erkeklerimizi güçsüzlüğe sürüklüyor. Onun kadınsı bilgeliğini beş yıl önce reddetselerdi şimdi bu noktaya gelmeyecektik.' Öfkeyle dişlerini gıcırdattı. 'Yarın yine atalarımızın 'utanç savaşı'na hiçbir zaman girmediklerini söyleyecek. Onu dinleyecek olurlarsa, ayrılıp kendi intikamımı planlayacağım.'

Tellalın sesi tekrar cızılaşmaya başladı; mesafe, demir gongunun keskin sesini yumuşatmıştı. Okonkwo yatağında döndü, sırtında hissettiği acıdan zevk aldı. "Egonwanne yarın 'utanç savaşı'ndan bahsetsin bakalım, ben de ona sırtımı ve başımı göstereyim." Yine öfkeyle dişlerini gıcırdattı.

Gün doğarken pazar yeri dolmaya başladı. Okonkwo gelip ona seslendiğinde Obierika *obi*'sinde oturmuş bekliyordu. Omzuna keçi derisi çantasını ve palasını asıp yanına gitti. Obierika'nın kulübesi yola yakındı, pazar yerine giden her erkeği görmüştü. O sabah Okonkwo gelene dek çoğuyla selamlaşmıştı.

Okonkwo ve Obierika toplantı yerine vardıklarında şimdiden o kadar çok kişi gelmişti ki, iğne atsan yere düşmezdi. Üstelik dokuz köyün dört bir yanından gelmeye devam ediyorlardı hâlâ. Böylesi bir kalabalığı görmek Okonkwo'nun kalbini ısıttı. Fakat o, dilinden ölesiye korktuğu ve nefret ettiği bir adamı arıyordu özellikle.

"Onu görebiliyor musun?" diye sordu Obierika'ya.

"Kimi?"

"Egonwanne'yi," dedi, gözleriyle muazzam pazar yerini bir

uçtan diğer uca tarayarak. Erkeklerin çoğu keçi derilerini yere sermiş oturuyorlardı. Birkaçı yanlarında getirdikleri tahta taburelere oturmuştu.

“Hayır,” dedi Obierika bakışlarını kalabalığa çevirerek. “Evet, işte orada, kapok ağacının altında. Bizi savaştan ikna edeceğinden mi korkuyorsun?”

“Korkmak mı? Onun size ne yapacağı umurumda değil. Ondan da onu dinleyenlerden de nefret ediyorum. Gerekirse tek başıma savaşırım.”

Son sesleriyle konuşuyorlardı, çünkü herkes konuşuyordu; ortalıkta büyük bir pazar yerinin gürültüsü vardı.

‘O konuşana dek bekleyeceğim,’ diye düşündü Okonkwo. ‘Ondan sonra konuşacağım.’

Aradan biraz zaman geçince Obierika, “Savaş aleyhinde konuşacağını nereden biliyorsun?” diye sordu.

“Çünkü onun korkak olduğunu biliyorum,” dedi Okonkwo. Obierika bundan sonrasını duyamadı, çünkü tam o sırada birisi arkasından omzuna dokundu. Dönüp baktı ve beş altı arkadaşıyla selamlaşır tokalaştı. Okonkwo seslerin sahiplerini tanımasına rağmen dönüp bakmadı. Selamlaşma havasında değildi. Fakat içlerinden biri ona dokundu ve ailesinin nasıl olduğunu sordu.

“Hepsi iyiler,” dedi kayıtsızca.

O sabah Umuofia halkına konuşma yapacak ilk kişi, tutuklanan altı adamdan biri olan Okika’ydı. Okika büyük bir adam ve iyi bir hatipti. Fakat klan topluluğunda sessizliği sağlamak adına ilk konuşmacıda olması gereken gür sese sahip değildi. Onye-ka’nın sesi gürdü, bu yüzden Okika konuşmadan evvel Umuofia halkını selamlaması istenmişti.

“*Umuofia kwenu!*” diye haykırdı sol elini yukarı kaldırıp sallayarak.

“Yaa!” diye karşılık verdi Umuofia halkı.

“Umuofia kwenu!” diye tekrar tekrar haykırdı, her defasında farklı bir yöne dönerek. Kalabalık, “Yaa!” diye karşılık verdi.

Ortalık, gürleyen ateşe soğuk su dökülmüşçesine aniden sessizleşti.

Okika ayağa kalktı ve o da klan halkını dört kez selamladıktan sonra konuşmaya başladı.

“Hepiniz ambar inşa etmek ve kulübelerimizi onarmak, evlerimize çekidüzen vermek yerine neden burada olduğumuzu biliyorsunuz. Babam bana şöyle derdi: ‘Güpegündüz bir kurbağanın sıçradığını görürsen bil ki peşinde onu öldürmek için gelen vardır.’ Ben de sizlerin sabahın bu erken saatinde klanımızın dört bir yanından bu toplantıya geldiğinizi görüyorum ve biliyorum ki peşimizde bizi öldürmek isteyenler var.” Kısa bir süre sustuktan sonra devam etti.

“Tüm tanrılarımız ağlıyor. İdemili ağlıyor. Ogwugwu ağlıyor. Agbala ve diğer hepsi ağlıyor. Maruz kaldıkları utanç verici saygısızlık ve hepimizin gözlerimizle gördüğümüz iğrençlikler yüzünden ölmüş atalarımız ağlıyor.” Titreyen sesini yatıştırmak için tekrar durdu.

“Bu büyük bir buluşma. Bundan daha büyük bir sayı ve cesaretle övünebilecek başka hiçbir klan yok. Ama hepimiz burada mıyız? Size soruyorum: Umuofia’nın tüm oğulları burada mı?” Kalabalıktan derin bir uğultu duyuldu.

“Değiller,” dedi. “Klanı terk edip kendi yollarına gittiler. Bu sabah burada olan bizler atalarımıza sadık kaldık, ama kardeşlerimiz bizi yüzüstü bırakıp atalarının toprağını lekelemek için bir yabancıya katıldılar. O yabancıyla savaşırsak kendi kardeşlerimizle de karşı karşıya kalacağız ve belki bir klan üyesinin kanını dökeceğiz. Ama bunu yapmalıyız. Atalarımız böyle bir şeyi

akıllarının ucundan bile geçirmedi, kendi kardeşlerini hiç öldürmediler. Fakat onlara gelen bir beyaz adam da hiç olmadı. O yüzden de atalarımızın hiç yapmayacağı bir şeyi bizler yapmak zorundayız. Eneke kuşuna neden hep uçtuğunu sorduklarında şöyle demiş: ‘İnsanlar ıskalamadan vurmaya öğrenince ben de hiçbir dala konmadan uçmayı öğrendim.’ Bu kötülüğün kökünü kazımalıyız. Kardeşlerimiz kötünün tarafını seçerlerse onların da kökünü kazımalıyız. Ve bunu *hemen, şimdi* yapmalıyız. Bu suyu henüz bilek hizasındaiken boşaltmalıyız ki...”

Tam bu sırada kalabalıkta bir kargaşa oldu ve tüm gözler tek bir yöne çevrildi. Pazar yerini beyaz adamın mahkemesine ve onun ilerisindeki nehre bağlayan yolda keskin bir viraj vardı. Bu yüzden beş mübaşirin geldiğini, virajı dönüp kalabalığın kenarına birkaç adım uzaklıkta durmalarına dek hiç kimse görmedi. Okonkwo kenarda oturuyordu.

Onları görür görmez ayağa fırladı. Baş mübaşirle yüz yüze geldi, nefretten titriyordu. Tek kelime edemedi. Adamsa korkusuzca karşısında dikiliyordu. Dört adamı sıraya dizilmiş biçimde arkasındaydı.

O kısa an boyunca tüm dünya adeta kımıldamadan bekliyor gibiydi. Mutlak bir sessizlik vardı. Umuofialı erkekler ağaçların ve devasa sarmaşıkların suskun fonuna dahil olmuş, öylece bekliyordu.

Büyüyü bozan baş mübaşir oldu. “Çekil de geçeyim!” diye emretti.

“Burada ne arıyorsun?”

“Gücünü gayet iyi bildiğin beyaz adam bu toplantının durdurulmasını emretti.”

Okonkwo birden yıldırım hızıyla palasını çekti. Mübaşir darbeden kaçınmak için yere eğildi. Ama boşunaydı. Okonkwo’nun

palası iki kez indi ve adamın başı üniformalı bedeninden ayrılıp yana düştü.

Bekleyen o suskun fon birden canlanıp kargaşaya kapıldı ve toplantı böylece sona erdi. Okonkwo olduğu yerde dikilip ölü adama baktı. Umuofia'nın savaşa girmeyeceğini biliyordu. Biliyordu, çünkü diğer mübaşirlerin kaçmasına izin vermişlerdi. Çarpışmak yerine kargaşaya kapılmışlardı. O kargaşadaki korkuyu ayırt edebilmişti. Şu soruyu soran sesler duymuştu: "Bunu neden yaptı?"

Palasını kuma silip oradan uzaklaştı.

25.

Komiser arkasında bir grup silahlı asker ve mübaşirle birlikte Okonkwo'nun evine geldiğinde *obi*'de bitkin bir halde oturan küçük bir grup adamla karşılaştı. Dışarı çıkmalarını emretti, adamlar hiç itiraz etmeden dediğini yaptı.

Tercümanı vasıtasıyla, "Okonkwo hanginiz?" diye sordu.

"O burada değil," dedi Obierika.

"Nerede?"

"Burada değil!"

Komiser öfkeden kıpkırmızı oldu. Okonkwo'yu derhal teslim etmezlerse hepsini hapse tıkacağını söyledi. Adamlar aralarında alçak sesle konuştuktan sonra Obierika, "Sizi ona götürebiliriz," dedi. "Belki adamlarınız da bize yardım eder."

Komiser onun, "Belki adamlarınız da bize yardım eder," derken ne kast ettiğini anlamadı. 'Bu insanların en sinir bozucu huylarından biri de laf kalabalığını sevmeleri,' diye düşündü.

Obierika beş altı kişiyle birlikte önden yürüdü. Komiser ve adamları peşlerinden gitti, silahları her an ateş etmeye hazırды. Yola koyulmadan önce, o ve adamları oyun oynamaya kalkarlarsa hepsini vuracaklarını söyleyerek Obierika'yı uyardı.

Okonkwo'nun evinin arkasında küçük bir çalılık vardı. Evle çalılık arasındaki tek bağlantı, her daim yiyecek arayışında olan tavukların girip çıktığı, kırmızı topraktan duvarda açılmış küçük,

yuvarlak bir delikten ibaretti. Delik, bir insanın geçebileceği kadar büyük değildi. Obierika, Komiser ve adamlarını bu çalığa götürdü. Duvara yakın durarak, evin etrafından dolaşarak gittiler. Çıkardıkları tek ses ayaklarının altında ezilen kuru yaprakların çıtırtısıydı.

Az sonra bir ağacın yanına geldiler. Ağacın dallarından birinde Okonkwo'nun cansız bedeni asılıydı. Onu görünce oldukları yerde mihlanmışçasına durdular.

“Belki adamlarınız onu aşağı indirip gömmemize yardım eder,” dedi Obierika. “Bunu yapması için başka bir köyden yabancılar çağırdık, ama buraya gelmeleri uzun sürebilir.”

Komiserin tavrı bir anda değişti. Sert yöneticinin yerini ilkel âdetleri öğrenmeye çalışan bir öğrenci aldı.

“Neden onu kendiniz indiremiyorsunuz?” diye sordu.

“Bu geleneklerimize aykırı,” dedi adamlardan biri. “Bir adamın kendi hayatına son vermesi tiksinti uyandıran bir şeydir. Toprak tanrıçasına karşı işlenmiş bir suçtur ve bunu yapan kişiyi kendi klanından olan insanlar gömmez. Onun bedeni artık kötüdür, yalnızca yabancılar dokunabilir. Bu yüzden adamlarınızdan onu aşağı indirmelerini rica ediyoruz, çünkü siz yabancısınız.”

“Onu da diğer herkes gibi gömecek misiniz?” diye sordu Komiser.

“Biz onu gömemeyiz. Bunu ancak yabancılar yapabilir. Adamlarınıza bunun için para vereceğiz. Gömüldükten sonra biz üzerimize düşen görevi yapacağız. Lekelenmiş toprağı temizlemek için kurban keseceğiz.”

Deminden beri gözlerini dostunun sallanan bedeninden bir türlü ayıramayan Obierika birden Komiser'e dönüp adeta haşın bir sesle, “Bu adam, Umuofia'nın en büyüklerinden biriydi,” dedi. “Onu kendini öldürmeye sevk ettiniz, şimdi bir köpek gibi

gömülecek...” Devam edemedi. Sesi titredi, kelimeler boğazında düğümlendi.

“Kes sesini!” diye bağırdı mübaşirlerden biri durup dururken.

“Cesedi indirin,” dedi Komiser baş mübaşirine, “sonra onu ve bu adamların hepsini mahkemeye getirin.”

“Derhal efendim,” dedi mübaşir selam vererek.

Komiser yanına üç dört asker alıp gitti. Uzun yıllardır Afrika'nın farklı bölgelerine medeniyet götürme uğraşı veriyordu ve bu süre içinde çok şey öğrenmişti. Bunlardan biri de bir Bölge Komiseri'nin ölü bir adamı ağaçtan indirmek gibi onursuz detaylara asla katılmaması gerektiği idi. Bu tür bir ilgi yerlilere kendisi hakkında kötü fikir verirdi. Yazmayı planladığı kitapta bu hususu özellikle vurgulayacaktı. Mahkemeye yürürken kitabını düşündü. Her geçen gün ona kitabı için yeni malzemeler sunuyordu. Mübaşiri öldürüp kendini asan bu adamın hikâyesi ilginç olacaktı. Bunun üzerine başlı başına bir bölüm bile yazılabilirdi. Belki bir bölüm değil ama makul ölçüde bir paragraf olabilirdi. Kitaba konu edilecek çok fazla şey vardı, o yüzden detayları kırp-mada kararlı olmak gerekiyordu. Epeyce kafa yorduktan sonra kitabın ismini de belirlemişti: *Aşağı Nijerya'daki İlkel Kabilelerin Etkisizleştirilmesi*.

parçalanma

Chinua Achebe

Afrika 1 çemesi

2007 Man Booker ödüllü, Afrika edebiyatının babası Chinua Achebe'den modern bir klasik.

Okonkwo yaşayan en büyük güreşçi ve savaşçıdır. Üzü bir yangın gibi tüm Batı Afrika'ya yayılmıştır. Fakat bir gün istemeden bir klan üyesini öldürür ve her şey parçalanmaya başlar. Artık bir sürgündür, üstelik geri döndüğünde, köyünde misyonerleri ve sömürge idarecilerini bulur. Artık kontrolünü tümünden yitirdiği hayatı, hızla trajediye sürüklenir.

Chinua Achebe'nin her yönüyle klasik olan bu romanı, yalınlığı ve çarpıcı ironisiyle hem Afrika hem de dünya edebiyatına yeni bir biçim kazandırmıştır. 1958'deki ilk basımından bugüne kadar on milyonu aşkın satış yapmış ve kırk beş dile çevrilmiştir. Halkının günden güne yok oluşuna şahitlik eden gururlu fakat çaresiz bir adamın son derece etkileyici öyküsüdür.

'Chinua Achebe insanı sarsıyor... Sert üslubunu, sıradan insanlara duyduğu gerçekçi ve kararında bir şefkatle hafifletiyor.'

Anthony Burgess

'Cesareti ve cömertliği esere yansıtmış...'

Toni Morrison

'Her ne kadar Nijerya ekseninde betimlense de, Okonkwo'nun trajedisinin evrensel boyutu yadsınamaz. Achebe'nin güçlü kalemi sayesinde işte bu evrensel acıya şahit oluyoruz.'

Harold Bloom